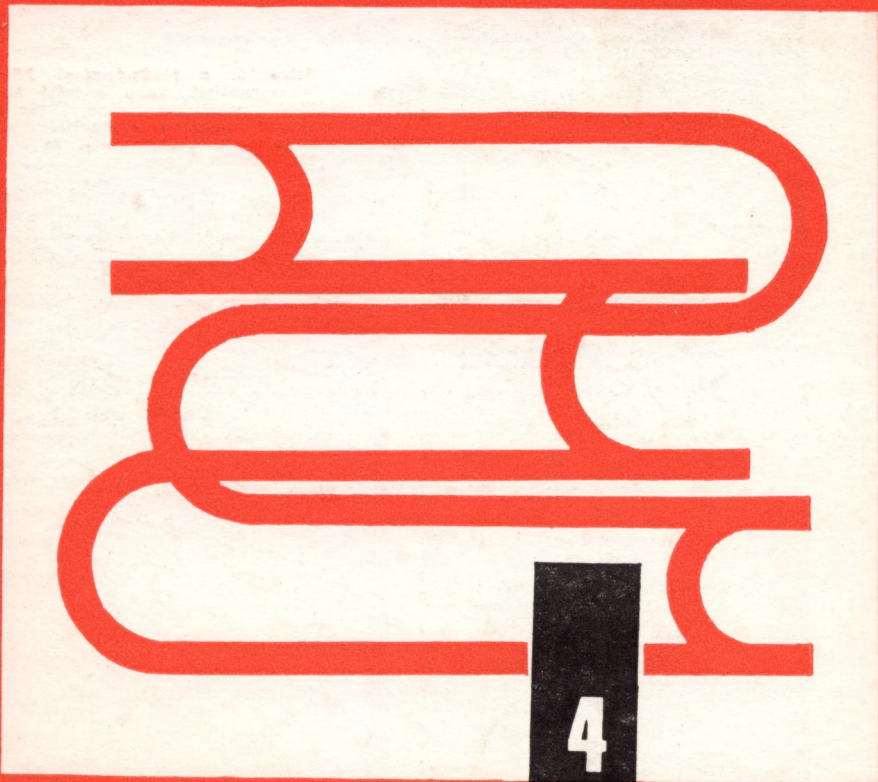


P 400(3)

1981 MÁJ 0'5

KÖNYVTÁRSZAKKÖNYVTÁR  
OSZS  
KÖNYVTÁRSZAKKÖNYVTÁR

# KÖNYVTÁROS



4

1981

# L'ART DE LA GVERRE

COMPOSÉ PAR NICOLAS MACHIAVELLI, Citoyen & Secretaire de Florence.

L'ESTAT AVSSI ET CHARGE D'VN LIEUTENANT General d'armee, par Onofander ancien philophe Platonique.

Ornans et tressutz & necessaires a tous Roys, Princes, Republiques, Seigneurs, Capitaines, Gentils hommes, & autres sans les armes.

Le tout traduit en vulgaire François par Jehan Charrier natif d'Apt en Provence, & par luy addressé a tressault et trefoucellé prince Monsieur le Dauphin.



Gens, armes, cheaux, hardiesse, & vaillance,  
De bien peu seruent sans conseil & prudence.

A PARIS

Chez Jehā Barbé, a l'escu de Cologne, joignā S. Benoist, rue S. Jacques.

M. D. XLVI.

Avec priuilege du Roy.

A' NEMZETI őrSEREG'

OKTATÁSI, GYAKORLATI

ÉS

ŐRSZOLGÁLATI

SZABÁLYZATA

IRTA

GÁZ SÁNDOR.

1848.

JAMNOCZKY LAJOS  
KÖNYVTÁRA.

PESTEN,

NYOMATOTT TRATTNER KÁROLYI BETŰVEL.

Felvételek a Hadtudományi Könyvtár régi dokumentumairól. Balra a felső Machiavelli A háború művészete című, 1546-ban, Párizsban kiadott művének címlapjáról készült. A Nép-hadsereg szakkönyvtáiról írt cikket lásd lapunk 187. oldalán

A'

Szolgálat

Regulamentuma

a' Magyar Felhelő Nemesség'

Gyalogságának

szabályára

A' Fellegyes Császári Királyi Örökös Fő Hercegnak  
& Nézőr Ispánynak Kegyelme Feltétlétből.



Pesten 1809.

Hartleben Konrád Adolfnál.

Világ összes proletárjai  
egyesüljete!



Пролетарии всех стран,  
соединяйтесь!

HELYŐRSÉGI SZOLGÁLATI  
ÉS FEGYELMI  
SZABÁLYZAT

УСТАВ  
ГАРНИЗОННОЙ СЛУЖБЫ  
и  
ДИСЦИПЛИНАРНЫЙ УСТАВ

A BAKU-I FELSŐBB VÖRÖS PARANCSNOK  
TANFOLYAM KIADÁSA, 1921.

## TARTALOM

FÜLEKI MIHÁLY: Szakkönyvtárak a Magyar Néphadseregben ... ..	187
<b>BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL</b>	
DR. SZENTÁGOTHAI JÁNOS: „A járható út a számítógépes információszolgáltatás” (Walter Béla) ... ..	192
KALMÁN BÉLA: A gyorsaságot is meg kellene tanulni a külföldiektől (Bényei József) ... ..	194
<b>FÓRUM</b>	
BAUER JÓZSEF: Az ipari szakkönyvtári terület hálózati-módszertani munkájának új lendületéért ... ..	196
KOHÁRI MIKLÓS: A hálózati-módszertani munka meggyógyítása közös feladat! ... ..	198
SIPOS MAGDOLNA: Gyógyítható-e partnerek nélkül? ... ..	199
Lapozgató ... ..	200, 231
FERENCZI ZSUZSANNA: 10 kérdés — 10 megoldás. Könyvtár szakos főiskolai hallgatók nyomozásai és válaszaik olvasói kérdésekre ... ..	201
ABODY RITA: A szakmai gyakorlat legyen modellje a mindenkori, mindenoldalú könyvtári tevékenységnek! ... ..	207
DR. CSULÁK MIHÁLY: A könyvtárosok „beépített” embere. Beszélgetés a nyugugalomba vonuló UBORNYÁK LÁSZLÓval (Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák) ... ..	212
<b>KÖNYVTÁRI ÉLET</b>	
A kötelespéldány-szolgáltatás ellenőrzése Vas megyében (Tóth Ernőné) ...	214
Kérdezz — felelek ... ..	216, 245
Hírek ... ..	217
<b>LÁTÓKÖR</b>	
GEREBEN FERENC: Könyvtárhasználat — falakon kívül és falakon belül ...	218
A tanítóképző főiskolák közművelődési tanszékeinek tanácskozása Jászberényben (J. J.) ... ..	225
VÉRTESY MIKLÓS: Hány könyvtáros volt száz évvel ezelőtt Magyarországon? (A könyvtárak történetéből) ... ..	226
Bemutatjuk a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát (Sy) ... ..	227
<b>VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL</b>	
BODOR TIBOR: Emberközeli a könyvtárban tartott irodalmi estek ... ..	232
KÁLNOKY LÁSZLÓ: Egy könyvtáros hányattatásai ... ..	233
A Könyvtáros galériája: Lembit Lepp (Galambos Ferenc) ... ..	235
<b>KÖNYVEKRŐL</b>	
HALÁSZ LÁSZLÓ: Vizsgálatok az irodalmi mű megítélésének pszichológiai közvetítéséről (Nagy Attila) ... ..	236
<b>KÖNYVTÁRSZAKIRODALOM</b>	
Centralizációs törekvések a hazai közművelődési könyvtárakban (Kertész Károly) ... ..	237
<b>BIBLIOGRÁFIÁK</b>	
A Magyar Nemzet repertórium (Tóth András) ... ..	238
Magyar madártani bibliográfia (Vértesi Péterné) ... ..	240

A lapunk e számában közölt ex libriseket Lembit Lepp készítette

## Из содержания

- Фюлеки Михай:* Специальные библиотеки в Венгерской Народной Армии (187),  
Разговоры о библиотеке. Интервью с профессором лауреатом премии Кошшута и Государственной премии, президентом Венгерской академии наук доктором *Яношом Сентагошай*; и с профессором-языковедом, членом-корреспондентом Венгерской академии наук *Бела Калманом* (192),  
Можно ли лечить сетевую-методическую работу? (Спор) (196),  
*Ференци Жужанна:* 10 вопросов — 10 ответов. Студенты библиотечного отделения вуза в справочно-информационной службе: как они попытались ответить на вопросы читателей (201),  
*Абоди Рита:* Опыт студента библиотечного отделения университета о специальной практике (207),  
*Герeben Ференци:* В какой мере пользуются библиотечным обслуживанием те, кто не является членом библиотеки; какие услуги используют члены библиотеки. (Исследование) (218),  
Представляем библиотеку Военной Академии им. Миклоша Зрини (227).

## Aus dem Inhalt

- Mihály Füleki:* Fachbibliotheken in der Ungarischen Volksarmee (187);  
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *János Szentágothai*, Professor der Medizin, Kossuth- und Staatspreisträger, Präsident der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und mit *Béla Kálmán*, Professor der Sprachwissenschaften, korrespondierendem Mitglied der Akademie (192);  
Ist die methodische Netzarbeit heilbar? (Diskussionsbeitrag) (196);  
*Zsuzsanna Ferenczi:* 10 Fragen — 10 Antworten. Hochschulstudenten der Bibliothekskunde im Auskunftsdienst: wie versuchten sie zu antworten auf die Fragen der Leser (201);  
*Rita Abady:* Die Erfahrungen einer Universitätsstudentin der Bibliothekswissenschaft in der fachlichen Praxis (207);  
*Ferenc Gereben:* Inwieweit nehmen in Anspruch die nicht eingeschriebenen Leser die Dienstleistungen der Bibliothek; welche Dienstleistungen sind von den eingeschriebenen Lesern benutzt (Eine Aufnahme) (218);  
Wir präsentieren die Bibliothek der Militärakademie Zrinyi Miklós (227).

## From the contents

- Mihály Füleki:* Special libraries in the Hungarian People's Army (187);  
Talks about the library. Interviews with Professor *János Szentágothai*, Kossuth and State Prize laureate, President of the Hungarian Academy of Sciences; and Professor *Béla Kálmán*, linguist, correspondent member of the Academy (192);  
Is methodological work curable? (Dispute) (196);  
*Zsuzsanna Ferenczi:* 10 questions — 10 answers. How college students of librarianship tried to answer readers' questions in reference service (201);  
*Rita Abady:* Experiences of a university student of librarianship in professional practice (207);  
*Ferenc Gereben:* Use of library services by nonregistered readers; what services are used by registered readers. (A survey) (218);  
The Library of the Zrinyi Miklós Military Academy (227).

## Cikkeink szerzői

- Bauer József*, a KG-INFORMATIK osztályvezetője; *Bényei József*, a Hajdú-Bihari Napló (Debrecen) főszerkesztője; *dr. Csulák Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos titkára; *Ferenczi Zsuzsanna*, a Szombathelyi Tanárképző Főiskola tanára; *Füleki Mihály* alezredes, a Honvédelmi Minisztérium kulturális osztályának főinstruktora; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Gereben Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kertész Károly*, a Tapolcai Városi-Járási Könyvtár igazgatója; *Kohári Miklós*, a Pásztói Nagyközségi-Járási Könyvtár munkatársa. *Nagy Attila*, az OSZK KMK munkatársa; *Sipos Magdolna*, a Kunszentmártoni Nagyközségi-Járási Könyvtár munkatársa; *Tóth András*, a Petőfi Irodalmi Múzeum ny. osztályvezetője; *Vétesy Péterné*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa; *Vétesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Walter Béla*, a Semelelweis Orvostudományi Egyetem Pulmonológiai Klinikájának könyvtárosa.

**KÖNYVTÁROS  
A MŰVELŐDÉSI  
MINISZTERIUM  
LAPJA**

**INDEX: 25 449**

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**  
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.  
Telefon: 451-758, 664-805  
Kiadja a Lapkiadó Vállalat  
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.  
Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.  
Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**



Egyetemi Nyomda — 81.6606 Budapest, 1981.  
Felelős vezető: Sümegi Zoltán igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkiadópostahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

# Szakkönyvtárak a Magyar Néphadseregben

Már több ízben hírt adtak magukról a *Könyvtárosban* a hadsereg közművelődési könyvtárai. Ezúttal arra vállalkozunk, hogy a katonai keretekben tevékenykedő szakkönyvtárakkal ismertessük meg az olvasót.

A Magyar Néphadseregben 13 szakkönyvtár működik. A felsőoktatási könyvtárakkal együtt — amelyek szintén látnak el szakkönyvtári feladatokat is — 18 a számuk. A hadsereg szakkönyvtárainak az a rendeltetésük, hogy kielégítsék a katonai szervezetek tevékenységéhez, a tudományos munkához, a hivatásos katonák szakmai és ideológiai műveltségének növeléséhez szükséges szakirodalmi igényeket, és e körben tájékoztatást nyújtsanak. Ezek az intézmények feladatuk ellátása érdekében gyűjtik, nyilvántartják, feldolgozzák és a könyvtárhasználók rendelkezésére bocsátják a katonai és a társadalomtudományi szakirodalmat, valamint a tudományos kutatómunka dokumentumait. A szakkönyvtárak a hadtudomány területén egyben a hadtudományi tájékoztatási (információs) rendszer részei is.

Szerénytelenség nélkül állíthatjuk, hogy felbecsülhetetlen az a szellemi érték, amellyel ezek az intézmények rendelkeznek. Olyan hatalmas tudományos vagyont halmoztak fel, amely alkalmassá teheti őket akár arra is, hogy az ország nagy tudományos könyvtárai sorába kerülhessenek, s tudományterületük a hadtudomány terén a nemzetközi összehasonlítás próbáját is kiálhassák. Ezt például a *Zrínyi Miklós Katonai Akadémia* könyvtárának és a *Hadtudományi Könyvtárnak* néhány mutatója is bizonyítja. A „Zrínyi”-ben csaknem egymillió könyvtári egységet (magyar és idegen nyelvű könyvet, hazai és külföldi folyóirat-évfolyamot, szabályzatot, disszertációt, fordítást stb.) őriznek; évi 715 ezer forintot fordítanak a könyvtári dokumentumok beszerzésére; 366-féle magyar és idegen nyelvű folyóiratot járatnak; 1979-ben 403 276 alkalommal vették a könyvtárhasználók igénybe a könyvtár szolgáltatásait (kölcsonzés, helybenolvasás, tájékoztatás); a könyvtárnak 32 dolgozója van, akik közül 7 nyelvvizsgával is rendelkezik; a Hadtudományi Könyvtárnak 132 ezres a dokumentumállománya, amelynek gyarapítására évi 235 ezer forintot költ; 266 hazai és külföldi folyóiratot járat. E könyvtárban 11 könyvtáros dolgozik (hatan közülük nyelvvizsgát is tettek).

A példákat tovább lehetne folytatni a *Haditechnikai Intézet* vagy a *Katonaorvosi Kutatóközpont* könyvtárának olyan tetszetős adataival, hogy 200—200-féle magyar és külföldi szaklapra fizetnek elő, vagy hogy a szakkönyvtárak évente több mint 2 és fél millió forint értékben szerzeményeznek... és hasonlókkal, azonban bármilyen sokatmondóak volnának is ezek a számok, nem tudnák kifejezni annak a szellemi tőkének nagyságát, amely ezekben a könyvtárakban rejlik. Például a több mint hatvétezedes múlttal rendelkező Hadtudományi Könyvtár törzsanyagának igen értékes része az 1929-es bádeni egyezmény alapján a bécsi hadilevéltártól, a *Kriegsarchiv*tól átvett anyag, mely a múlt századok egyetemes és magyar hadtörténetének pótolhatatlan tárháza. Az országban egyedülálló a Rákóczi-kortól napjainkig kiadott, mintegy 25 000 hazai és külföldi katonai szabályzatból álló különgyűjteménye. Hasonló példák a többi szakkönyvtárból is hozhatók.

Ez a hatalmas információs bázis nagy lehetőségeket hordoz magában mind a politikai munka, mind a harcászultság, mind a tudományos kutatás szempontjából.

A Magyar Néphadsereg szakkönyvtárai fontos szerepet töltenek be a szakirodalmi igények kielégítésében, és tájékoztató tevékenységük is értékes. Kiveszik részüket a hadtudományi információs munkából, kiadványaik, melyek szakszerűek, megbízhatóak, a tudományterületek széles skáláját fogják át: a katonapolitika, a hadművészet, a vezetéselmélet, a kiképzés kérdéseivel éppúgy foglalkoznak, mint az úrkutatással, a hadtörténelemmel, a szociológiával, a pszichológiával; a haditechnikával, a geodéziával éppúgy, mint a katasztrófaorvostudományával.

Széles körű tevékenységet folytatnak a munkaformák tekintetében is: a kölcsönzésen és az olvasótermi szolgáltatáson kívül a gépi irodalomkutatás, a referáló lapok, repertóriumok, bibliográfiák szerkesztése, a referenzmunka és a könyvritkaságok megmentése egyaránt feladatuk körükbe tartozik.

A könyvtárak dolgozói nagy ügyszeretettel, hivatástudattal és szakértelemmel végzik tevékenységüket. A munkához való példás viszonyuk számos objektív nehézségen

is átsegíti őket. Lelkiismeretes munkájuknak köszönhető, hogy a könyvtárak — a néha mostoha feltételek ellenére is — megfelelő szakmai színvonalon vannak.

**Mindaz, amit eddig elmondtunk,** talán sokaknak kincstári büszkeséggel tálalt jelentésnek, „kozmetikázott” beszámolóknak tűnhetett, amellyel az „előterjesztők” saját ügyük fontosságát szeretnék kidomborítani. Megnyugtatom az olvasót, hogy erről nincs szó. Ezt az is bizonyítja, hogy a továbbiakban csak olyan kérdések kerülnek szóba, amelyek a gondjainkat érzékeltetik, s amely kérdésekben — az ismertetett helyzetet kiindulási alapnak tekintve — előbbre szeretnénk jutni. Ezek többnyire könyvtárpolitikai kérdések.

A hadsereg sajátos jellege megnehezíti annak eldöntését, hogy a honvédségi szakkönyvtárak mit tekintsenek könyvtári dokumentumnak. Ezért majdhogynem az „ahány ház — annyi szokás” esete áll fenn. Nem azért, mert nincsenek tisztában a könyvtárosok a könyvtári dokumentum fogalmával, hanem mert titokvédelmi megkötések és a polgári életben nem általános dokumentumfajták létezése nehezítik az egyértelmű minősítést.

Ha egy cikknek, könyvnek, fordításnak vagy egy disszertációnak az a címe, hogy „Lézerek a mikroelektronikai technológiában”, természetes, hogy az adott dokumentumnak a megfelelő szakkönyvtárban, vagyis a műszaki könyvtárban a helye. Ha a gyógynarkózisról szól az adott mű, magától értetődően az orvosi szakkönyvtárba való. Sorolhatnánk tovább a példákat, melyek szerint nyilvánvaló, hogy az egy-egy szakterület szakinformációit tartalmazó dokumentumokat, függetlenül attól, hogy könyvek, tudományos értekezések, egyetemi jegyzetek, cikfordítások, kutatási jelentések vagy egyebek — az illetékes szakkönyvtár őrzi. De ha a hadtudomány effajta sajátos dokumentumairól van szó, a jelenlegi gyakorlat szerint már nem mindig ilyen nyilvánvaló, hogy könyvtári anyagoknak tekintjük-e őket.

Ha a Tanácsköztársaság honvédő harcairól szól egy könyv, vagy ha a pártpolitikai munka második világháborús tapasztalatairól, akkor magától értetődő mindenki számára, hogy a katonai szakkönyvtár profiljába tartozik. De ha a hadtudomány olyan kérdéseiről készült a mű, mint például az aknatelepítés, a hadosztály harcának megvívása erdős-hegyes terepen, vagy — mondjuk — a híradó harcászat a tárgya, az esetek többségében nem tekintjük könyvtári anyagnak. Mert szabályzat a neve, mert esetleg titkos a minősítése stb. Számos olyan információhordozót (szabályzat, szemlejegyzőkönyv, a gyakorlatok térképei stb.), amely a kutatóknak forrásanyagul szolgálhatna, ma még nem őrznek a szakkönyvtárak, mert azok titkosak, és mert egyéb előírások gátolják, hogy a könyvtár ezekhez hozzájusson és archiválja őket. Pedig a mi tudományunk, a hadtudomány szempontjából ezek ugyanúgy szakinformációkat hordoznak, mint az Országos Pedagógiai Intézet könyvtára számára Makarenko művei, vagy egy nevelésméleti tankönyv, vagy mint a mezőgazdasági szakkönyvtár számára — mondjuk — a nagyüzemi baromfityénysztről szóló szakdolgozat.

Ezért az a gondolat fogalmazódott meg bennünk, hogy hosszú távon a szakkönyvtáraknak — különösen a tudományos könyvtáraknak — törekedniük kell arra, hogy a katonai vezetéssel, a politikai munkával és a hadtudomány egyéb területeivel — főleg a profiljuknak megfelelő szakágazattal — kapcsolatos információk egyetemes tárházai, teljességre törekvő bázisai legyenek, függetlenül a dokumentum megnevezésétől és titkosság fokától. Ily módon az évek távlatában szakkönyvtáraink valóban tájékoztatói és dokumentációs központokká válhatnak. Úgy gondoljuk, hogy ha a könyvtár ilyen értelemben is információs bázis lesz, ha a katonai szervezeteknél egy helyre összpontosul minden, ami tájékoztatás, dokumentáció, olvasószolgálat és dokumentummegőrzés, jelentősen megnő a könyvtárak rangja is.

Most ugyanis merően szétválak a szakirodalmi tájékoztatás és az információs bázis. Tudományos osztály és egyéb megnevezésű szervek keretében működnek azok a tudományos munkatársak, kutatófőtisztek stb., akik a könyvtár feladatkörébe tartozó szakirodalmi tájékoztatást végzik (ők képzett szakemberek, és többnyire tiszti beosztásban vannak), s rangon alulinak éreznék, ha annak neveznék őket, amik valójában: könyvtárosoknak.

Ha ezek a kvalifikált munkaerők a helyükön, vagyis a könyvtárban lennének, máris másként gondolkodnának a könyvtárról, és strukturálisan is más helyet foglalnának el a könyvtárak a katonai szervezetek életében. Egy ilyen könyvtári modell



megvalósítása ugyanis azt jelentené, hogy — mivel az egész vezetés, az egész kutatómunka, az egész katonaelet lényegében majd minden dokumentumanyaga itt fut össze, s itt történik a politikai, a szakmai tájékoztatás is — a könyvtár nélkülözhetetlen szerve lenne a vezetésnek, s természetes igényné válnék az, hogy az alakulat felső vezetésének közvetlen irányításában működjék (ne valamelyik alosztály egyik részlegként). Most ugyanis az érintett intézetek szervezetében a tájékoztatási bázis (a könyvtár) alacsonyabb szintre van szervezve, mint a tájékoztató szolgálat. Pedig — törekvéseink szerint — a könyvtár és a tájékoztatásügy a legfelsőbb vezetéshez kellene, hogy tartozzék.

**Nehézségeink vannak** a hadsereg könyvtári hálózatának működtetése terén is. Törekvéseink ugyanis arra irányulnak, hogy egyetlen, egységes rendszerben működjék a hadsereg valamennyi könyvtári intézménye — függetlenül attól, hogy tevékenységi köre alapján közművelődési, felsőoktatási vagy szakkönyvtári profilja van-e. Úgy ítéljük meg, hogy a mi viszonyaink között az integrációnak ez a változata a leghatékonyabb, s ez kivitelezhető úgy is, hogy ne sértse az egyes könyvtártípusok jellegét.

Az ilyen természetű gondjaink abból fakadnak, hogy szakkönyvtárosaink közül többen úgy gondolják: a hadsereg könyvtárszabályzatának a könyvtárak hálózatba szervezésével kapcsolatos része csak a közművelődési könyvtárakra vonatkozik, ha pedig a szakkönyvtárakra is érvényes, akkor külön szakkönyvtári hálózatra van szükség. Ebben az értelmezésben kimondatlanul az is benne van, hogy a szakkönyvtárak rangon aluli volna a közművelődési könyvtárakkal „házasságra lépni”.

Tudjuk hogy hiba számításon kívül hagyni azokat a lényeges különbségeket, amelyek a két könyvtártípus között vannak, de véleményünk szerint ugyanilyen hiba volna ezt a különbséget úgy értelmezni, hogy nem is kell közelíteni egymáshoz a két területet. A kétféle tevékenységi kört nem feladva — igenis ki akarjuk építeni az együttműködés csatornáit a két könyvtártípus között, és az évek során arra fogunk törekedni, hogy közművelődési könyvtáraink minél több olyan szolgáltatást tudjanak nyújtani, amilyenre eddig csak a szakkönyvtáraink voltak képesek (Természetesen fordítva is hasonló a helyzet...) Ez viszont csak egy jól működő ellátási rendszerben, egységes hálózatban érhető el. Vagyis minden érintettet meg fogunk barátkoztatni a gondolattal, hogy a hadseregben a szakkönyvtárak, a közművelődési könyvtárak és a felsőoktatási könyvtárak együtt, szimbiózisban élnek, s működésükhöz az éltető „nedvet” a hálózat érrendszerén át kapják.

Nincs ma még készen ez a hálózat (csak most kezdtük el építeni), és nincs a hálózati központ szerepét ellátó központi könyvtár sem, sőt: nincs is rá kilátás, hogy ez utóbbi 1—2 éven belül létrejön. De nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a tudományos-technikai haladás a vidéki helyőrségekben is ugyanolyan gyors, megbízható és teljességre törekvő információszolgáltatást igényel, mint Budapesten. Ezért az utat, amelyre léptünk, úgy választottuk meg, hogy az a korszerű és egységes könyvtári hálózathoz vezessen el.

Az egységes hálózatban belül a szakkönyvtárak munkájának összehangolására a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát jelöltük ki, s mint kiemelt szakkönyvtárnak feladatul szabtuk, hogy fogja össze a többi szakkönyvtár munkáját.

Jelenleg a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtára még nem tudja kellően betölteni ezt a szerepét. Ebben — egyebek között — az a tény is akadályozza, hogy még nem szabályoztuk a szerepkörrel kapcsolatos teendőit. Ezért azt tervezzük, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát megerősítjük kiemelt könyvtári minőségében, s jogilag is szabályozzuk feladatait, illetve a többi szakkönyvtár hálózati teendőit.

Sürgető feladat az is, hogy a szakkönyvtárak tevékenységét jobban össze kell hangolni, és ki kell iktatni az ésszerűtlenségeket (egymás munkájának ismétlését, pénz és munkaerő fölösleges lekötését) stb. 1980-ban például a 25. évforduló alkalmából négy szakkönyvtárban készítették — egymással párhuzamosan — bibliográfiát a Varsói Szerződésről. Az együttműködés megléte esetén ezt a nagy munkát csak egy könyvtár végezte volna (s megküldte volna a többieknek is), a másik három helyen pedig az ily módon felszabadult munkaidőt és szellemi teljesítőképeséget három más téma feldolgozására fordíthatták volna (melynek a többi könyvtár szintén hasznát láthatná).

A kooperáció szükségességét mutatja az a tény is, hogy jelenleg ugyanazt a könyvtári dokumentumot (feltételezve, hogy — a könyvtár profiljának megfelelően — más-más vonatkozású információra van szüksége belőle a könyvtárhasználónak) más-más szempontok szerint tárja fel a hadtörténelmi könyvtár, a tanintézeti könyvtár és a haditechnikai könyvtár, a kellő koordináció hiányából fakadóan azonban a különböző feltárási-feldolgozási szempontok sehol sem integrálódnak.

Ide kívánkozik az a gazdaságtalan gyakorlat is, hogy — miközben a lehetőségek ésszerűbb kihasználása azt kívánja, hogy az erők és eszközök szétforgácsoltsága helyébe az összpontosítást helyezzük — még ma is vannak a hadseregben olyan objektumok, melyekben 2—2, egymástól függetlenül működő könyvtár van, holott ezek összevonásával gazdaságosabban és eredményesebben lehetne a munkát megszervezni. (Például: csak egy-egy helyen kellene az adminisztrációt végezni, nem kettőznék meg egymás könyvvállományát, a felszabaduló munkaerőt érdemi munkára lehetne felhasználni stb.) Hasonló példák hozhatók fel az indokolatlan folyóirat-megrendelésekkel és a fordítási párhuzamosságokkal kapcsolatban is.

Mindezek alapján koordinálni fogjuk a szakkönyvtárak munkáját, rendszeressé tesszük egymás tájékoztatását, bevezetjük az egységes adatszolgáltatást, s jobban érvényesíteni kívánjuk a gazdaságosság és a hatékonyság szempontjait. A hálózati együttműködés és a szolgáltatások színvonalának emeléséhez jó feltételt teremt az a tény, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia rendelkezik egy R—20-as elektronikus számítógéppel, mely a gépi irodalomkutató, a folyamatos témafigyelés és főleg az egységes információfeltárás lehetőségét teremti meg a szakkönyvtárak számára. A szakkönyvtárak — a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárának irányításával — hozzáláttak az információkereső nyelv (katonai tezaurusz) elkészítéséhez, a fogalomgyűjtéshez.

Ezzel leraktuk az alapjait egy integrált hadtudományi információs rendszernek, mely idővel az alábbiakat fogja szolgáltatni:

- gyarapodási jegyzékeket a hadsereg könyvtárhálózatának könyvtáraiba beérkező szakkönyvekről, folyóiratokról;
- éves kumulált gyarapodási jegyzékeket;
- tematikus irodalomjegyzékeket, azaz folyamatos témafigyeléseket (az igénylők által megadott témában folyamatosan vagy időszakonként adja a kért témakörben a teljes szakirodalom bibliográfiai adatait és a dokumentum rövid referátumát);
- tematikus bibliográfiákat az integrált adatbank teljes dokumentumállománya alapján.

Ily módon — a szakkönyvtárak, illetve a kiemelt közművelődési könyvtárak átjátszóállomás-rendszerén át — az egész hadseregben hozzáférhetővé válnak a hadtudományi információk, s minőségileg magasabb szintre kerül a hivatásos állomány szakirodalmi ellátása.

A hálózati munkához egy másik gépesítési lehetőséget is teremtettünk. Egy Optima 528-as író-szervező automatával is elláttuk a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát, amely azt a katalóguscédulák készítésében és sokszorosításában a többi szakkönyvtár javára is hasznosítani tudja.

A hadsereg szakkönyvtáiról tudósító írásunkból — ha valóban könyvtárpolitikai

szempontot kívánunk érvényesíteni — nem maradhat ki az, hogy szakkönyvtárosaink körében helyenként találkozni egy — rosszul értelmezett magasabbrendűség-tudatból táplálkozó — hibás szemlélet maradványaival is. Ennek a lényege úgy foglalható össze, hogy „mi, szakkönyvtárosok” a tudományos igények kielégítésével foglalkozunk, „ők, a csapatkönyvtárosok” pedig népművelnek. Meggyőződésünk azonban, hogy ezt az arisztokratikus „szereposztást” és a közművelődést „rangon alulinak” tekintő szemléletet már régen túlhaladta az idő.

Ma már a hadseregben is tágan értjük a közművelődést, melynek fogalmába nemcsak a művelődési otthonok és a közművelődési könyvtárak munkája tartozik, hanem — egyebek között — a művészeti és a tudományos intézeteké is. S a könyvtáraknál maradványszempontok: nemcsak a szépirodalmi művek kölcsönzése, könyvankétok, irodalmi vetélkedők szervezése vagy az olvasómozgalom kibontakoztatása közművelődés, hanem a tudományos ismeretek közvetítése, a szakmai műveltség emelésének segítése is. Amikor az MSZMP XII. kongresszusának határozata a közművelődésről szólva azt mondja, hogy „...magasabb színvonalon elégítsék ki a természettudományos, a műszaki és társadalmi kérdések iránt megnövekedett érdeklődést”, ez véleményünk szerint a szakkönyvtáraknak is szól. És mi ez, ha nem a köz művelése?

Természetesen nem azt akarjuk, hogy a hadsereg szakkönyvtárai — mondjuk — a témafelügyelés vagy a tájékoztatószolgálat helyett olvasótoborzó versenyeket vagy verselő esteket szervezzenek. Azt viszont elvárjuk, hogy a rendeltetészerű feladataikat a közművelődés összefüggérendszerébe ágyazva végezzék. (Nem tartva lealacsonyítónak a könyvtári propagandát, és a „public relations” megkívánta közönségkapcsolatok állandó erősítését sem.)

Azt valljuk, hogy a szakkönyvtárak, amikor rendeltetészerű feladataikat teljesítik, közművelődési szerepkört is ellátnak. Sőt: mindenekelőtt a szakkönyvtári funkció színvonalas teljesítésével tölthetik be eredményesen közművelődési szerepkörüket. A szakkönyvtárak elsősorban a szakmai és az általános tudásszint emelésével, a vezetéshez, a kutatómunkához, a hadtudományi tevékenységhez szükséges információk — gyors, szelektív és megbízható — közvetítésével kell, hogy részt vállaljanak a kulturális forradalomból, a társadalom előbbre haladásának segítségéből. Azt gondolom, hogy elsődlegesen ez a közművelődési feladatuk, s ez a szemléletben is kell, hogy jelentkezzen. De azt is vallom, hogy a szakbarbárság korlátain túl látó szakkönyvtárosnak törekednie kell arra is, hogy az egyéb közművelődési lehetőségek egyikével másikkal is éljen. Különösen ott, ahol a szakkönyvtár egyben a munkahelyi művelődés bázisa is.

**A megoldásra váró kérdéseket** még tovább is sorolhatnám, de nem ez a célom. Ezek is csupán azért kíváncsítottak tollamra, hogy érzékeltessem, hogyan áll most a hadseregben a szakkönyvtárak ügye, s az előbbrejutás érdekében milyen kérdések foglalkoztatnak bennünket. S bár több kérdést a gondok oldaláról közelítettem meg (megengedhetjük magunknak, hisz mincs szegyenkeznivalónk), az talán — remélem — így is kiderült, hogy a hadsereg szakkönyvtárügyében elindult valami. Természetesen annak érdekében, hogy a hadsereg szakkönyvtárai nagyobb hatásokkal tegyenek eleget a rendeltetésüknek, hogy a katonai szervezetek tevékenységét, a hadtudományi információs igények kielégítését, a hivatásos állomány szakmai és ideológiai ismereteinek gyarapítását még eredményesebben szolgálhassák — s egyben a felhalmozott szellemi tőkét megfelelően kamatoztassák —, a felvetett kérdéskörökön kívül is, sok mindent meg kell oldanunk. Ezek közül — talán már az eddigiekből is kiderült — a szemléletformálást sorolom az első helyre. A már említett szemléleti gondok megoldásán túl következetesen és sok csatornán kell tudatosítanunk — és minden kulcsbeosztásban levő illetékessel felismertetnünk — a szakkönyvtárakban rejlő nagy lehetőségeket. A könyvtár elismertetése és a lehetséges könyvtárhasználók bizalmának megnyerése érdekében a legváltozatosabb eszközökkel kell bevinnünk a hadsereg köztudatába a korszerű könyvtárak szolgáltatásait és a könyvtári rendszer előnyeit. Meggyőződésem, hogy az előbbrejutás azon áll vagy bukik, hogy a hivatásos katonák szakmai (tudományos) fejlődésének alapját képező könyvtárak milyen helyet foglalnak el a hadsereg tudatában.

*Füleki Mihály*

## „A járható út a számítógépes információszolgáltatás”

— *Professzor úr a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. Gyakori vendég-e az Akadémiai Könyvtárban?*

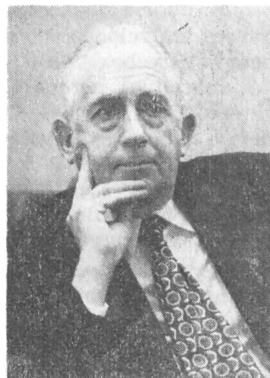
— Nagyon jó lenne, ha engedné időm, hogy mint fiatal koromban, magam járjak be az Akadémiai Könyvtárba vagy más könyvtárba, de ebben ma már munkatársaimra kell rábíznom magamat.

Fiatal kutatóként kezdtem megismerkedni a tudományos irodalommal, az egy-egy kérdésről rendelkezésre álló ismeretek „felgombolyításának” alapvető módszereivel. Hogyan kell a kézikönyvek nagyobb fejezeteiből elindulva, majd a már akkor is meglevő referáló folyóiratok, indexek stb. segítségével eljutni az újabb közleményekig. Hamar megvettem egy saját különnyomat-gyűjtemény alapjait is, ebben megkönnyítette munkámat a mesteremnek, *Lenhossék Mihálynak* és néhány vezető munkatársának napi postáját már annak idején elárasztó különnyomat-küldemények tömege. Akkoriban bizony munkaidőm nem jelentéktelen részét töltöttem könyvtárakban; ma a mikrofilm, a xerox-szolgáltatás és főleg a számítógépes információszolgáltatás segít tájékozódni az egyébként áttekinthetetlen információáradatban.

— *Professzor úr 1936-ban szerezte meg orvosi oklevelét, de már 1930-tól az I. számú Anatómiai Intézetben dolgozott mint Lenhossék Mihály famulusa. Lenhossék apja és nagyapja is híres orvos volt. Mit jelentett Önnek az akkori Anatómiai Intézet mint iskola?*

— Az Anatómiai Intézetnek jól fölszerelt könyvtára volt. Lenhossék Mihály maga, sőt apja, *Lenhossék József* is nagy könyvgyűjtő volt; abban a „passzív” értelemben is, hogy rengeteg korabeli monográfiát kaptak tudományterületük híres kutatóitól. Ezek között a legértékesebb adomány *Gustaf Retzius* neves svéd kutatóé volt, aki az idegtudományok területén is sokat alkotott a múlt század utolsó évtizedeiben. Családi körülményei folytán igen jómódú volt, így tudományos kutatásainak eredményeit hatalmas bőrkötéses kötetekben, gyönyörű könyvmatos ábrákkal adta ki, és nevesebb kortársainak is elküldte azokat. Ez a hatalmas, fűlőkötetektől álló sorozat legalább két folyómétert tett ki.

*Mihálkovics Géza*, aki a *Semmelweis Orvostudományi Egyetem* anatómiai in-



DR. SZENTÁGOTTHAI  
JÁNOS  
Kossuth-  
és Állami-díjas  
akadémikus,  
a Magyar  
Tudományos  
Akadémia  
elnöke,  
tanszékezető  
egyetemi tanár

tézeteinek mai épületét tervezte és építette, számos alapvető tudományos mű és igényes tankönyv szerzője, szintén gyarapította az intézet könyvtárát.

Az engem érdeklő területen, az idegkutatásban akkoriban az angolok álltak az élen. Számomra a nagy hagyományú londoni természettudományi akadémia, a *Royal Society* kiadványai voltak fontosak, ezeket az Akadémiai Könyvtárban olvastam. De sok amerikai folyóirat is járt intézetünkbe. *Imre József* professzornak, a neves szemésznek amerikai származású felesége révén jó kapcsolatai voltak a pennsylvániai *Wistar Institute*-tal, melynek anatómiai tárgyú folyóiratait és kártyalapokra kinyomtatott bibliográfiai szolgáltatásait ingyen kapta, és azokat nekünk is azonnal továbbadta. E bibliográfiai kártyák képezték alapját saját, „lyukkártyás” adatgyűjteményemnek, amely azután főleg a háború utáni nehéz években volt nagy hasznomra. A *Wistar* folyóiratrendszer valamikor az 1890-es években alakult ki, alapítványból tartották fenn, és szinte ingyen osztogatták. Azóta teljesen kereskedelmi alapra helyeződött a szakfolyóiratok kiadása, ezért beszerzésük bizony nem olcsó dolog.

Sokat jártam fiatal koromban az Egyetemi Könyvtárba, az Akadémiai Könyvtárba és természetesen az Orvoskari Könyvtárba is. Jól működött már akkoriban is a nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés. Olyan könyveket, amelyeket nem lehetett itthon beszerezni, kölcsönképpen külföldről megkaptunk. Persze, ezeket a műveket *Lenhossék Mihálynak*,

majd későbbi főnökömnek, Kiss Ferenc professzornak kellett megkérnie az intézet számára.

— *A felszabadulás után a pécsi egyetemre került. Az akkor teremtett pécsi „műhelyt” máig legenda övezi.*

— Nagy szerencsém volt Pécsen, 1946-ban. Kitűnő fiatalokból, részben budapesti famulusaimból, főleg azonban pécsi hallgatóimból állt össze a törzsgárda, az én akkori „aranycsapatom”. Velük az akkori viszonyok között is — hiszen Európa-szerte mélyponton volt a kutatás — nagyon eredményesen lehetett dolgozni. Amikor 1948–49-ben megjelentünk a „tudományos piacon”, szinte csodaszámba ment, hogy mire mennek „ezek” az isten háta (és a „vasfüggöny”) mögött.

Persze, ebben nem kis része volt annak, hogy a 30-as évek közepén kidolgozott módszerem az idegpályák követésére — amit eleinte mindenütt ostobaságnak tartottak — tökéletesen bevált; így csaknem 20 éves előnyünk volt. Sorsom tragikomikus vonása, hogy legmerészebb gondolataim, amelyeket fiatalon megfogalmaztam, ma már a tudományág egyszerűegyhez tartoznak, tankönyvi adatok. Ki törődik manapság azzal, hogy ki kezdett ezekkel elsőként foglalkozni?

— *Sokat beszélnek ma a tudományos és a műszaki információ helyzetéről...*

— Némi sajnálkozással nézem fiatal kollégáim erőfeszítéseit. Persze, a xerox-másolatok készítése, a különnyomatok széles nemzetközi forgalma, sőt — bizalmi alapon — a kéziratoknak az azonos témában dolgozók közötti cseréje is sokat segít. Az a baj, hogy ebben a félelmetes információtermelésben a legfontosabb könyvek és folyóiratok birtokában is szinte lehetetlen áttekintést kapni még a legszűkebb tudományterület fejlődéséről is. Egyetlen járható utat látok: a számítógépes figyelőszolgálatot. Ezért fontos a Magyar Tudományos Akadémiának az a vállalkozása, hogy belépett egy számítógépes adatbank használói körébe, és beszerzi — elég nagy dollárösszegért — az információkat. Így szakterületünk legfontosabb irodalmáról legalább címek formájában minél hamarabb tudomást lehet szerezni.

Helyzetem annyiban szerencsésebb, hogy a szakirodalmi kutatómunka nagy részét munkatársaim végzik el, én inkább a tanácsadói, koordináló szerepkörre korlátozhatom a magam tevékenységét.

— *Az elmúlt években hazánk nagyságához és anyagi lehetőségeihez képest rendkívül sok volt a kutatási témák száma. Sikerkült-e csökkenteni ezt?*

— Az ilyent nem egészen egyszerű



végrehajtani, még ha felismertük is, hogy a kutatási témák számát redukálnunk kell. Egy kis átfogalmazással három-négy témának könnyű közös címet adni, így aztán az a bizonyos „hobbikutatás” továbbra is folyhat. Ez a kérdés adminisztratív eszközökkel nem is oldható meg. Addig, amíg a kutatók maguk nem ismerik fel: az ő érdekük, hogy a rendelkezésre álló, szükségszerűen korlátozott anyagi eszközöket koncentráltan vessék be egy-egy eredménnyel kecsegtető probléma megoldására, lényeges előrelépésre nem számíthatunk. Az Akadémia megteszi a magáét, de ezt a feladatot valóban csak a tudományos kutatói közösség tudja megoldani.

Sok a középszerűekkel megterhelt kutatóhely. Attól félek, túlságosan kellemes környezetet teremtettünk számos, nem valóban hivatott kutató-önjelölt számára. Az ilyen a kellemes életformát, főleg ha „beilleszkedett”, nem szívesen adja fel. Sajnos, az is igaz viszont, hogy sok helyen indokolatlanul megnehezítik a tehetséges fiatalok beilleszkedését. Ezért emelnünk kell a követelményeket, és ugyanakkor elősegítenünk a mobilitást. A mindkét irányú mobilitást — a kutatásból a termelésbe és vissza — szervezeti és jogi feltételeivel egyaránt megoldhatná a meghatározott problémára orientált, időleges kutatási társulások rendszere.

— *Az ember anatómiájának atlasza, melyet Kiss Ferencsel közösen adtak ki, 1946 és 1951 között jelent meg három kötetben. Azt hiszem, külföldön ez a legismertebb magyar orvosi könyv.*

— Orvostanhallgatóink már a múlt századtól kezdve a klasszikus német anatómiai atlaszokból tanultak. 1943-ban támadt az a gondolatunk, hogy magyar anatómiai atlaszt kell készítenünk. Pénz akkoriban volt bőven, csak legyen mibe fektetni; így fizetni tudtuk a rajzolókat, és munkát adhattunk az üldözötteknek

és félig illegálisban levőknek is. Az ötvenes évek elején már elkészültek az első külföldi kiadások is. Nemzetközi sikerét máig sem tudom pontosan megmagyarázni. Kiss professor felfogása az volt, amit én is osztottam, hogy ne aprózzuk el az anyagot részletes ábrákra. A könyv erőssége talán éppen az, hogy mértéktartó, és csak a fontos dolgokat emeli ki.

Vajda János docens kollégámmal — aki nemcsak kiváló anatómus, de komoly művész is, s akinek kitűnő preparátum- anyaga van, és róluk fényképfelvételeket is készített — most egy jobbára eredeti fényképekből álló atlaszt szeretnénk létrehozni, mert a modern atlaszábrázolásnak ez a jövő útja.

— *Professzor úr vállalt egy különös tudománytörténeti missziót...*

— A modern számítógépes bibliográfiai szolgáltatás mellett kutatóink levelezése ugyancsak szívügyem. Azt hiszem, e téren már a múlt századtól kezdve bor-

zasztó dolgokat műveltünk. Irodalmunk nagyjainak és más művészeknek a leveleit, kéziratait, jegyzeteit — helyesen — nemzeti kincsünkünként, szinte ereklyeként őrizzük az irodalmi múzeumokban. Ezzel szemben a tudományos levelezések, jegyzetek, kéziratok, tankönyvek kéziratjai, ábrái eredeti darabjai ebek harmincadjára kerülnek. Pedig — állítom — ezekben sok fontos tudománytörténeti dokumentum rejtőzik, vagy helyesebben: vész el. Az Akadémiai Könyvtárnak van ugyan egy jól vezetett kéziratára, de nincs megszervezve és nem él a köztudatban a kéziratok összegyűjtésének fontossága. En egy-egy elhunyt kolléga családjánál szinte „vadászok” a hátrahagyott kéziratokra, és szeretném befolyásolni a kutatókat, akiknek értékes nemzetközi levelezésük van, hogy ne hagyják azt elkallódni. E dokumentumok sorsát — félek — egyszer még számon kéri tőlünk az utókor.

Walter Béla

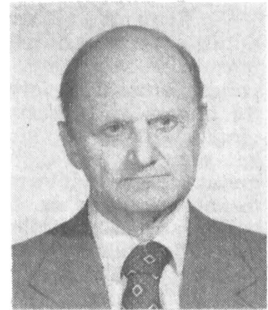
## A gyorsaságot is meg kellene tanulni a külföldiektől

A finnugrisztika nemzetközi rangú szaktekintélye, a tájnyelv-kutatás jeles személyisége, a máig talán legnépszerűbb nyelvészeti ismeretterjesztő mű — *A népek világa* — szerzője, a finnugor népek irodalmának magyarországi terjesztője, elemzője, fordítója; és a közelmúltban nagy sikert aratott antológia, a *Leszállt a medve az égből, valamint az Alföld c. folyóirat finn-ugor számai* is az ő szellemi közreműködését dicsérik. Mindezt — s még legalább ennyi hasonlóan fontosat — bele kellene írni arcképének aláírásába, s akkor is csak töredékét jegyeznénk fel Kálmán Béla munkásságának.

— *Professzor úr, meg tudja-e határozni, hogy Ön, az olvasó ember mikor lett tudatos olvasó, s mikor vezette el a tudatos olvasás a nyelvtudományhoz, amely aztán élete középpontja, meghatározója lett?*

— Abban a kis dunántúli faluban, ahol gyermek voltam, szinte csak a mi családunk volt magyar; a német nyelv ismeretét onnan hoztam. Szombathelyen még reálgimnáziumba jártam, itt franciát tanultam (s „irodalmi” németet is). Bölcsészkarra akartam menni, leérettségiztem hát azon a nyáron latinból is. Az egyetlen az irodalom érdekelt, elsősorban Horváth János nagyszerű előadásai vonzottak. Ez az érdeklődésem szinte az alapvizsgáig megmaradt. És akkor egy

**KÁLMÁN BÉLA**  
nyelvész,  
a Magyar  
Tudományos  
Akadémia  
levelező tagja,  
tanszékvezető  
egyetemi tanár



18. századi természettudományos könyvben megtaláltam a *sün* szó egy vogul alakját, felfedezésemmel elmentem Gombocz Zoltánhoz, s írásom még egyetemi hallgató koromban megjelent a *Magyar Nyelvben*. Így aztán szakdolgozati témát már Gombocztól kértem. A könyvet egyébként, amely így nyelvészé tette, a Baross utcában egy természettudományi könyvtárban olvastam. Eötvös-kollégista voltam ugyan, de ott a természettudományos könyvtári anyag kevésbé volt gazdag. Az érdeklődésem azonban ezután sem szakadt el az irodalomtudománytól, csak az irodalomtörténettől. A jó nyelvész ugyanis a nyelvben nemcsak az akusztikát és a rendszert látja, hanem azt is, amit a nyelvvel kifejeznek — ezért

fontos a nyelvésznek az irodalmi alkotás is.

— *Professzor úr ezek szerint megszerette a könyvtárakban létrejött „véletlen” találkozásokat. Nem is kellene talán kérdezni, mégis megteszem: az elmondottak alapján a nyílt könyvtárakat tekinti ideálisnak?*

— Igen, a nyitottság nagyon jó könyvtári módszer. A finnországi *Jyvaskylä*-ben van egy hatalmas, sok szintes városi könyvtár, ott a könyvtáros csak útbáigazítja az olvasót. New Yorkban, a *Columbia* egyetem könyvtárában a professzorok szabadon mozoghatnak a raktárban is, de kijövetkor az ő tászkájukat is megnézik. Egyébként ott a raktárban is le lehet ülni, a könyv helyére a használatot jelző kartont, ahogy a könyvtárosok mondják, őrcsövet tesz az ember, s dolgozhat a hosszú asztaloknál. Igen fontos persze, hogy a könyvtár állománya jól legyen csoportosítva, azaz ne kelljen sok helyre menni.

— *Csak hogy a mai könyvtárak sok okból képtelenek már ezt a családias hangulatot megteremteni. Lassan a nagy könyvtárakban meghatározóvá válnak — legalábbis terjednek — a technikai eszközök. Hogyan látja ezek funkcióját és távlatait?*

— Véleményem szerint a könyvtárban mindig a könyv volt az elsődleges, s az is marad. A korszerű technika azonban főleg éppen a könyvtárhasználat miatt igen fontos. Mondok egy példát. Bécsben a hadilevéltárban, a *Kriegsarchiv*-ban igen fontos kéziratok térképek vannak. Ott az ember rendelését — ha xerox-másolatot kér — másnapra teljesítik, s egy lap másolási költsége mindössze két schilling. Ráadásul a tudósnak igen gyakran nem egy-egy teljes könyv kell, hanem csak annak részei, s ha ezeket gyorsan megkaphatja másolatban, ez igen sokat segít munkájában. A mikrofilm is hasznos: nagy könyveket kis helyen tárolnak. Igen rokonszenves nekem a skandináv országok gyakorlata: ott azokat a könyveket, amelyeket öt év alatt senki sem kért — s ez az állomány háromnegyede! — vidékre szállítják, ahol olcsóbb a raktározás. Természetesen ez az állomány is „élő”, azaz az olvasó az itt raktározott könyveket is használhatja.

— *Milyen kiadványtípusokat ítél legfontosabbnak a nyelvtudományi kutatás szempontjából? Egyáltalán lehet-e közöttük sorrendi különbséget tenni?*

— A nyelvész számára az a legfontosabb, hogy a teljes folyóirat-irodalmat áttekinthesse, hiszen a nyelvtudomány mozgása ezekben zajlik, s ezek a legfrissebbek. A nyelvészeti sorozatok és az alapvető kézikönyvek ugyancsak nélkül-

özhetetlenek. Nehogy azt higgye azonban bárki is, hogy a nyelvész csupán könyvtárban és íróasztalnál dolgozik. Itt csak a logika dolgozik, a nyelv viszont sokkal élőbb jelenség, azt a „terepen” is állandóan tanulmányozni kell. A nyelvnek két megnyilatkozási formája van, a beszélt és az írott nyelv. S a beszélt nyelv igen gazdag, fordulatait gyűjteni kell, le is kell jegyezni. Az ember — ha foglalkozni kezd a nyelvészettel — kezdetben csak az őt érdeklő kis szeletét veszi észre ennek a tudománynak. Aztán rájön a belső összefüggésekre, más tudományokkal való szoros kapcsolatára. Így és ezért aztán a legfontosabb a világ 10—12 vezető folyóiratának áttekintése. Ebben persze a bibliográfiák is sokat segítenek, bár sokat késnek, s a magyar nyelvészeti bibliográfia meg is szűnt.

— *Gyakorlati tapasztalatai és emberitudoási igényei szerint milyen az ideális könyvtáros?*

— Aki könyvtáros is, ember is. Pontosan ismeri az állományt, mutatókat, bibliográfiákat. Nagyon jó, ha egy-egy nagy könyvtárban a könyvtárosok egyes szaktudományok értő képviselői, még ha nem aktív tudósok is. A könyvtáros legyen járatos a szakfolyóiratokban, s mindez már mentesíti a tudóst attól, hogy mindent saját maga keressen ki. Ugyanakkor ma a könyvtár csak akkor korszerű, ha rendelkezik az európai színvonalú technikai felszereltséggel, olvasó- és másológépekkel. S még valamivel: a gyorsasággal. Ezt is meg kellene tanulni a külföldiektől.

— *És a magánkönyvtár? Pótol? Segít?*

— Teljes soha nem lehet, de a legfontosabb hazai és külföldi folyóiratoknak otthon is kéznél kell lenniük. S természetesen a legfontosabb kézikönyveknek is. Itt tehát segít, pótol. De a házikönyvtárnak más funkciója is van: őrzi a szerelmeinket, az én esetemben a kihalt kultúrákról, az utazásokról szóló könyveket, régi és új térképeket.

— *Milyen professzor úr kapcsolata a nagy külföldi finnugrisztikai könyvtárakkal?*

— Nehézkes a használatuk innen, Debrecenből. A világ legjobb finnugor könyvtára Helsinkiben van, onnan nem is kölcsönöznek. Igen lassan deríthető ki, hol is van meg a szükséges könyv. S aztán amíg megkapom! El kell tehát minél gyakrabban menni ezekbe a könyvtárakba. S persze a személyes összeköttetések, barátságok, a nemzetközi konferenciák is segítenek. A nyelvészeti nemzetközi, a nyelvész mindig, a világon mindenütt megtalálja az utat a szellemi értékek tárházához — a könyvtárhoz.

Bényei József

## Az ipari szakkönyvtári terület hálózati-módszertani munkájának új lendületéért

A szakkönyvtári hálózatok sokfélesége, felügyeletük és feladataik különbözősége s az a tény, hogy hosszú időre kiestek a könyvtári szakmai főfelügyeleti szervek látóköréből, igen erősen lefékezte a hálózati-módszertani munka lendületét. Tegyük ehhez hozzá azt is, hogy a közművelődési és a könyvtári jogszabályok szankciókat nem tartalmaznak, és az egyes fenntartó vagy felügyeleti szervek nem a törvények szellemét, hanem inkább csak betűjét igyekeztek megtartani vagy betartatni. A hálózati-módszertani munka sok eredménytelensége, a csupán javasoló, tanácsadó, vizsgáló és biztató tevékenység csekély hatásfoka, a hálózatok könyvtáraiban végbe-  
menő nagyarányú személyzeti cserélődés, a könyvtárosok képzésének, anyagi-erkölcsi megbecsülésének megoldatlansága — vagy e megoldások hosszú időre való elhúzódása — nem szította magasra a hálózati-módszertani munkával foglalkozó könyvtárosok munkakedvének lángját.

### Visszahúzó körülmények

A hetvenes évek különösen nem kedveztek az ipari szakkönyvtári hálózatok hálózati-módszertani gondozásának. A vállalati önállóság hibás értelmezése, a felügyeleti szervek irányító tevékenységének bizonytalansága kihatott a könyvtári tevékenységre és a módszertani irányításra is. A gyakorlat azt bizonyította, hogy a „hatósági” jogkör igényével fellépő hálózati központok — ha munkatársaik a fenntartó szervek illetékeseivel jó kapcsolatokat, a könyvtárosokkal pedig jó emberi és szakmai együttműködést tudtak kialakítani — viszonylag meg tudták őrizni addig végzett munkájuk eredményeit, sőt helyel-közzel még növelték is ezeket. Többnyire azonban ilyenre nem volt mód. Ennek következménye a hálózati-módszertani munkatársak fásultsága, közönye és az lett, hogy rutinszerűvé vált munkájuk, annál is inkább, mivel fenntartó szervük — s itt elsősorban az ágazati tájékoztató intézményekről beszélünk — a saját (központi) könyvtárát, illetve annak könyvtári tevékenységét és ezzel együtt a hálózat könyvtárait, valamint a velük kapcsolatos hálózati-módszertani munkát távolról sem becsülte meg a jelentőségüknek megfelelően. Szinte úgy képzelték, hogy a könyvtár az intézmény olyan szerve, mint például az anyagbeszerzés, ami ugyan szükséges, de aminek munkájától messze van az igazi tudományos-műszaki információ, a hálózati-módszertani részleget pedig egyszerűen propagandaszervnek tekintették, amelynek fő feladata az intézmény információs termékeinek propagálása, illetve az ilyenfajta beszerző tevékenység, valamint a visszajelzés az információs termékek fogadtatásáról. Találkozni lehetett olyan nézettel is, miszerint a hálózati-módszertani munka fő feladata a hálózatban szerzett, a hálózat könyvtáraiban végzett munka tapasztalatainak összegyűjtése, rendszerezése, valamint a szakirodalom figyelemmel kísérése és ezekből minél több általánosítható tapasztalat leszűrése — publikálási céllal. Arról, hogy a szerzett tapasztalatok birtokában, a körülmények ismeretében hogyan lehetne a fenntartók felfogását és magatartását, ezek által pedig a könyvtárak munkáját is megváltoztatni, a központi intézmény és a hálózat könyvtárai között az információs tevékenység minden területén mutatkozó színvonalbeli eltéréseket megszüntetni, nem volt elképzelés. Ha viszont a hálózati-módszertani részleg munkatársai netán tudták is, hogyan lehetne a jó módszereket — felsőbb segítséggel is — a gyakorlatba átültetni, a tennivalókról már kevesebb szó esett. Illetve ilyenkor mindig a jogosultság hiányára, a vállalati önállóságra hivatkoztak. Hangoztatták, hogy e téren nem szabad igényekkel, kivált követelésekkel fellépni a vállalatok gazdasági vezetőivel szemben, mert ez sértené döntési hatáskörüket, önállóságukat.

Az említett okokra vezethető vissza, hogy az ipari szakkönyvtári hálózatok munkatársainak körében eluralkodott az érdektelenség, fásultság, a munka rutinszerű

végzése. Tegyük hozzá ehhez, hogy a hálózati-módszertani munka „megbecsülése” a módszertanosok létszámában is kifejezésre jutott. Volt olyan ipari hálózat, ahol 300 könyvtár hálózati-módszertani irányítását, segítségét egy szál hálózati munkatárs látta el. Elképzelhető, hogy milyen hatékonysággal!

A hálózati-módszertani munka tehát — elsősorban feltételeit, hatékonyságát illetően — megújításra, fellendítésre vár a szakkönyvtárak, különösen az ipari szakkönyvtárak hálózatában.

### **A változás feltételei és a vállalati érdekek**

Miben kellene tehát változtatni az ipari hálózatokban?

A hálózati-módszertani munkának szorosabban össze kell fonódnia a felügyeleti tevékenységgel. A hálózati-módszertani munka elsősorban azt határozza meg, hogy miként, milyen módszerrel tevékenykedjenek a könyvtárak. Nincs meghatározva a hálózat könyvtárainak fejlesztési iránya, a fejlesztés üteme és hatóterülete, amelyet a felügyeleti szervek kellene kijelölnie, pedig erre éppen a hálózati-módszertani irányítás volna hivatottabb. A könyvtárak tevékenységének ellenőrzése, a fenntartói feladatok ellátásának felülvizsgálata viszont hálózati központi feladat. E kettőnek együtt kell érvényesülnie az ipari hálózati központok munkájában. A jövőben ezért egyrészt nagyobb hangsúlyt kell helyezni a könyvtárak fejlesztési irányának, hatóterületének, együttműködésének, tevékenységi körének meghatározására (országos, regionális, szakterületi feladatok, az ötéves fejlesztés irányelvei és tervei), továbbá az e feladatok ellátásához szükséges feltételek (elhelyezés, alapterület, berendezés, a gyarapítás anyagi eszközei, létszám) meglétének ellenőrzésére, megteremtésük szorgalmazására.

A hálózati-módszertani tevékenység szerve a hálózati központ. Ennek imént körvonalazott tevékenységéhez sok segítséget nyújthat egy tanácsadó testület — nevezük hálózati tanácsnak —, amely egyúttal a hálózati munka demokratizmusának is fóruma lehet. Ez a hálózat legtevékenyebb, legjobban dolgozó könyvtárosaiból álljon. A tanács, illetve tagjai javaslataikkal, a hálózati központ terveinek, elképzeléseinek megvitatásával, azok elfogadása nyomán pedig a saját könyvtárukban történő megvalósításukkal, továbbá propagálásukkal növelhetnék a hálózati-módszertani munka hatékonyságát.

A hálózati központoknak módszertani munkájuk során kézzelfogható segítséget kell nyújtaniuk a könyvtárak számára, s nem csupán elvi segítséget, tehát útmutatást, tanácsadást. Központi szolgáltatásaik (például a központi katalógusok, a központi feldolgozás, másolatszolgáltatás, tartalomjegyzék-fordítás stb.), továbbá oktatási és továbbképzési munkájuk, adatnyilvántartásaik, ankétjaik, tapasztalatcseréik, tanulmányútjaik, időszakos, sorozatos és egyedi tudományos, szakmai és módszertani kiadványaik, valamint a hálózati központ munkatársainak cikkei, tanulmányai egyaránt ezt szolgálják. Ide sorolható a könyvtárosok és a könyvtárak érdekeinek védelme, képviselete is — például a besorolási viták esetében. Emellett — ha a szükség úgy kívánja — a hálózati központoknak vállalniuk kell az egyes könyvtárak használható állapotba hozatalát is (beleértve a selejtezést, az állománybavételt, a feldolgozást és a katalógusrendszer kiépítését is). Segítséget kell nyújtaniuk a könyvtárak létesítésében (a tervek elbírálásával vagy elhelyezési, berendezési tervek készítésével), áthelyezésében, átszervezésében, véleményt kell nyilvánítaniuk megszüntetésük ügyében. Mindez a könyvtári személyzet alkalmazására is vonatkozik.

Ám, hogy a hálózati központok betölthessék hivatásukat, a saját intézményükben és a könyvtári rendszerben is nagyobb szerepet, súlyt, presztízst kell kapniuk. Ez megnyilvánulhat a szervezetben belüli helyükben, elhelyezésükben, az anyagi dotációban és természetesen a megfelelő képesítésű könyvtárosok létszámában is, de méginkább abban, hogy tevékenységük értelmet kap. Ha a hálózati, módszertani munkatárs érzi, hogy véleményét házon belül és a hozzá tartozó vállalatoknál figyelembe veszik, hogy tanácsai szerint járnak el a könyvtárakban, hogy felkészültségéből eredő tanácsaira hallgatnak, hogy személyes kapcsolata baráti és szívélyes a könyvtárosokkal, valamint azok feletteseivel, akkor — ha ehhez valamivel jobb anyagi megbecsülés és olykor erkölcsi elismerés is járul — nemigen kell majd félnünk az elvándorlástól. Ha a módszertani könyvtáros érzi, hogy nem jelentésíró hivatalnok-

nak, akvizitőrnek vagy anyagbeszerzőnek tekintik, s mindezek nyomán a könyvtárosi munkát hivatásának, tevékenységét hasznosnak, értelmesnek és szükségesnek véli, a hálózati-módszertani munka színvonala is nőni fog.

A vállalatok vezetőiben tudatosítani kell, hogy a hálózati-módszertani munka, a könyvtár fenntartására, működésére vonatkozó igények hangoztatása nem jelent beleszólást a vállalat ügyeibe. A vállalat könyvtára ugyanis a magyar könyvtári rendszer része, az országos hálózat tagja, sorsa ezért nem kizárólagosan vállalati ügy. A könyvtárak ráadásul kiveszik részüket a vállalatok műszaki fejlesztéséből, úgyszintén kulturális életéből. Ezért vállalati érdek is a lehető legjobb hatásokkal működni képes könyvtár létrehozása, fenntartása és fejlesztése, mégpedig együttműködve és összhangban a hálózat és az egész könyvtári rendszer fejlődésével. Egy ebédlő vagy sportlétesítmény kialakításakor például természetes, hogy sok szerv véleményét, hozzájárulását ki kell kérni. Ezt tudomásul is veszik a vállalatok. Amikor azonban könyvtár kialakításáról, építéséről van szó, elcsodálkoznak, sőt felháborodnak, ha ebbe a könyvtári hálózati központ beleszól. Pedig mégiscsak az ért hozzá a legjobban.

A módszertani munka legsürgetőbb teendője a hálózaton belüli egységesítés. Bár a nemzetközi könyvtári szakirodalom világméretű egységesítési törekvésekről ad hírt, és hazai irodalmunk is az országon belüli egységesítést szorgalmazza, a valóságban még egy hálózaton — sőt olykor egy intézményen — belül sincs egység. Pedig egységet kell teremteni a nyilvántartásokban (beszerzés, feldolgozás, katalógusok), egységet a beszámolás és a tervezés (a statisztika és a normatívák), valamint az együttműködés (archiválás, gyűjtőkör és beszerzés) terén. Ennek előmozdítása érdekében egységes rendszert a könyvtárosok és a könyvtárkezelők képzésében, illetve továbbképzésében.

Valaki azt mondta egyszer, hogy ha csupa jó könyvtár működne, nem volna szükség a módszertani munkára. Ez persze túlzás, de annyi igazság azért van benne: ha csupa jó könyvtár működne, azért volna az mindegyik, mert bennük jó, szakképzett, megbecsült könyvtárosok dolgoznának, akik érdeklődnének szakmájuk újabb eredményei iránt, fogékonyak volnának az újra, nem zárkoznának könyvtáruk falai közé, hanem keresnék az együttműködés lehetőségeit más könyvtárakkal, megosztanák velük tapasztalataikat...

A valóságos helyzet azonban nem ilyen az ipari szakkönyvtárakban. Kevés, viszonylag nagyon kevés a szakképzett, lelkes, jó könyvtáros. S amíg ez az állapot nem változik meg előnyére, addig még s aztán is hosszú ideig szükség lesz a hálózati-módszertani munkára.

*Bauer József*

## **A hálózati-módszertani munka meggyógyítása közös feladat!**

Nagyon meglepett, hogy az eddig megjelent cikkek a hálózati-módszertani munka általános hanyatlását csupán a módszertani könyvtárosok bűnéül róják fel, mondván: „Nem haladtak a korral”, „Leragadtak a mánál, illetve a tegnapián”. Szerintem ez csak afféle ürügy, a szerencsétlen „lőti-futi” módszertanosok pedig csupán bűnbakok a dologban.

Senki ne higgye, hogy a módszertanos személye önmagában meghatározója lehet a módszertani munkának. Fontos embernek látszik, de munkája egyedül nem lehet elég hatékony. Egy hálózat módszertani tevékenységében a központi intézmény kisugárzó hatása, az igazgató, a módszertanos szakmai munkája, irányító tevékenysége és a művelődésügyi osztály (felügyelet) koordináló munkája egyaránt szerepet játszik, ezek együttesen rányomják bélyegüket a módszertani munkára. Mindezt felerősíti a megyei könyvtár módszertani csoportjának ötleteket, módszereket kidolgozó, illetve ilyeneket átvevő, alkalmazó tevékenysége, mely a hálózati alközpontok közvetítésével történik.

A hálózati-módszertani munka hanyatlásának inkább az lehet az oka, hogy a hálózati központoknál és alközpontoknál dolgozó könyvtárosok körében 10—12 év óta

fokozatosan egyfajta káros gyakorlat uralkodott el: a hálózathoz tartozó könyvtári egységek módszertani segítségével egyáltalán nem, vagy nagyon csekély mértékben vesznek részt. Ilyen vonatkozásban nem kivételek az igazgatók sem.

A hálózati központok nem módszertani munkával foglalkozó dolgozói nem ismerik a hálózathoz tartozó könyvtárakat, az ott tevékenykedő kollégáikat. Úgy vélik, hogy ezekhez az intézményekhez semmi közük. Ha véletlenül valamilyen kényszerítő okból mégis kénytelenek segíteni, ezt úgy tekintik, mintha a módszertanos helyett dolgoztak volna.

Ez a nagyon helytelen, sokszor az egész hálózat munkáját akadályozó felfogás onnan ered, hogy a vezetők is fokozatosan leszoktak a könyvtári egységek módszertani segítségéről, nem érzik fontosnak a velük való törődést. Az igazgatók, akik a módszertani munka irányítói, művelői és részesei is kellene, hogy legyenek, nem vonják be a hálózati központ, alközpont valamennyi dolgozóját (a csoportvezetőket) ebbe a munkába. Nem is ösztönzik őket erre. Maguk szintén igyekeznek mindenféle fontosabbnak látszó munkával megúszni egy-egy kiszállást. Márpedig legyen bármilyen jó felkészültségű a módszertani könyvtáros, akár olyan, aki a „hieroglifákat” is ismeri, egyedül nem képes jól, kielégítően ellátni a könyvtárak módszertani gondozását. Ez képtelenség a mai könyvtári viszonyok közepette (15–20 ezer kötetes könyvtárak, egy-egy hálózatban több is!). Az egyszemélyes könyvtárakban viszont nagyon sok olyan tennivaló van, ami felülről nemcsak irányítást, de hosszan tartó gyakorlati segítségadást is igényel, például a körzeti könyvtárak kialakítása, a központi ellátás megszervezése, a közművelődési és az iskolai könyvtárak egyesítése.

Hangsúlyozom, hogy a módszertani munka végzése a hálózati központok és alközpontok minden dolgozójának feladata. (A munkaköri leírások nem tartalmazzák ezt a szakmódszertani feladatot, amely természetesen csak a hálózati könyvtárosok tennivalói között található.) Úgy gondolom, hogy az igazgatóknak tudatosítaniuk kellene ezt dolgozóikban, akiknek munkaköri kötelességei között írásban rögzítve is szerepeltetni kellene a feladatot.

A hálózati-módszertani munka szakmódszertan jellegű végzése nem új keletű dolog — csupán végre meg kell valósítani, mégpedig az igazgató hatalmi szavával. Nem állítom, hogy csupán a szakmódszertan gyógyítja meg a „szegény beteget”, de gyógyulásához feltétlenül hozzájárul.

*Kohári Miklós*

## **Gyógyítható-e partnerek nélkül?**

1976-tól 1979-ig végeztem a kunszentmártoni járásban módszertani munkát. 1979-ben alkalom nyílt arra, hogy a könyvtár olvasószolgálatában dolgozzam, és mi tagadás, azonnal megragadtam ezt a lehetőséget, magam is növelve ezzel a módszertanosok cserélődésének amúgy is nagy számát. Miért? Hároméves munkám tapasztalatai meggyőzték arról, amit *Szita Ferenc* is ír a cikkében: kilátástalannak, eredménytelennek, szélmalomharcnak tartottam ezt a tevékenységet, melynek nehézségeit még fokozta a járás infrastruktúrájának (közlekedés, telefonhálózat stb.) hiánya. A hálózat némelyik könyvtárának megközelítése szinte lehetetlen volt, illetve arra, hogy egy-két órát tudjak a könyvtárossal beszélni, gyakran az egész napot rá kellett áldoznom. A járás könyvtárai közül csupán egyetlenegy rendelkezik telefonnal, emiatt a gyors információcsere lehetősége eleve ki volt zárva. Továbbá: a járás tizenkét könyvtára közül csupán kettőben dolgozik főfoglalkozású könyvtáros. A többi községben klubkönyvtáros, illetve tiszteletdíjas könyvtáros végzi az egyre növekvő feladatokat. „Természetesen” a könyvtárosok szakképzetlenek és gyakorlatlanok. Gyakori a személycseré, volt olyan község, ahol egyetlen évben három könyvtáros váltotta egymást. Ilyen mértékű cserélődés mellett a módszertanosnak csak arra van lehetősége, hogy az alapvető könyvtári teendőket (leltározás, rendelés, raktári rend stb.) betanítsa. A gyakori személycserék eleve kizárják azt, hogy a hálózati munkatárs az olvasók szervezésével, a velük való foglalkozással kapcsolatos ismeretekkel és egyáltalán a magasabb szintű könyvtári tevékenységgel megismertesse a helyi könyvtárost. Ezeket a nehézségeket tovább fokozza az a tény, hogy a községi könyvtárosok sem mutatnak különösebb elhivatottságot.

Gyakran kerülnek könyvtáros munkakörbe olyan fiatalok, akiket érettségi után nem vettek fel a főiskolára, illetve az egyetemre. Ők azért választják a könyvtárosi munkát, mert úgy vélik, hogy a könyvtárban készülhetnek a felvételi vizsgára, ott lesz idejük tanulni. Az esetek 90 százalékában „nincs jobb” felkiáltással választják a könyvtárat, és csak elenyésző az olyanok száma, akik azért mennek könyvtárba dolgozni, mert könyvtár szakon szeretnének továbbtanulni. A „kivárási” politika pedig eleve kizárja azt a lehetőséget, hogy érdeklődésből, elhivatottságból végezzék a könyvtári munkát.

Nehezen képzelhető el, hogy a módszertani könyvtáros a szakma minden területén „perfekt” legyen. Munkájához természetesen segítséget kap a többi könyvtárostól, olyan szakreferensektől, akik nap mint nap a saját munkakörükhöz tartozó feladatokat végzik, ezért nagyobb a gyakorlatuk. Ez a segítségi mód azonban nehézkes; a községi könyvtáros, aki azonnali választ vár kérdésére, majd csak egy-két hét múlva kap választ a módszertani könyvtárostól — többszörös áttétellel. A legfrissebb szakmai információk beszerzéséhez szükség volna arra, hogy a módszertani könyvtáros mindenfajta továbbképzésben jelen legyen, és „első kézből” kapja meg a szükséges tájékoztatást. A járási tanácsok és ezzel párhuzamosan a járási könyvtárak munkájának átszervezése csökkentette a hálózati munka tekintélyét. *A könyvtárak fenntartói — a községi tanácsok — már nem tartják partnernek a járási könyvtárat.* Tudomásul vesszük létezését, de sem véleményét, sem javaslatát nem tartják fontosnak. A módszertani könyvtáros segítségére részfeladatok (állományellenőrzés, átrendezés stb.) megoldásában tartanak csak igényt. Ez a helyzet, illetve szemlélet annál is inkább kedvezőtlen, mivel a községi tanácsok nem tudtak a községi könyvtárak irányítóivá válni. Több alkalommal kerestük fel a községi tanácsokat — feljegyzésekkel és személyesen egyaránt — szóvá téve olyan könyvtári, könyvtárosi mulasztásokat, amelyek fegyelmi felelősségre vonást igényeltek volna (a nyitvatartási idő be nem tartása, a munkanapló, leltárkönyv pontatlan vezetése). Ám ezek a súlyos vétségek sem serkentették a fenntartókat arra, hogy gyakrabban ellenőrizzék a községi könyvtárakat. Feljegyzéseinknek, személyes beszélgetéseinknek semmi fogamatjuk nem volt, a következő látogatásunk alkalmával ugyanolyan állapotokat találtunk, mint annak előtte.

A hálózati-módszertani munka tekintélyét emelheti a könyvtári szakfelügyeleti rendszer is. A módszertani könyvtáros feladata, hogy ellenőrizze a szakfelügyelet megállapításainak végrehajtását. Kívánatos volna azonban a visszacsatolás, vagyis az, hogy az ő meghallgatása nélkül ne születhessenek meg a szakfelügyeleti jelentések. Több eredményt lehetne elérni, ha a jegyzőkönyv összeállításakor is jelen volna, mivel így jobban „érezne” a megállapított hiányosságokat, és a feladatok végrehajtásában alkotóbb módon tudna segíteni.

A hálózati-módszertani munka meggyógyítása a községi könyvtárak munkájának javulását is eredményezheti. Természetesen nem szabad megfelekedni arról, hogy a legjobb módszertani könyvtáros sem tud eredményeket elérni, ha a partnerek (községi könyvtárosok, tanácsok) másodrangú kérdésként kezelik a könyvtárügyet.

Sipos Magdolna

## Lapozgató

● A FELSŐOKTATÁSI PEDAGÓGIAI KUTATÓKÖZPONT TÁJÉKOZTATÓJA az 1976—80-as középtávú kutatási terv teljesítésének összegezéseként jegyzéket közöl az elmúlt öt év intézeti munkatervéhez kapcsolódó publikációkról, továbbá a kutatóközpont valamennyi kiadványáról, valamint felsorolja munkatársainak más témakörben megjelent szakirodalmi publikációit is. A 374 tételes jegyzék 11 szakcsoportban tárja fel anyagát, ezért egyfajta tematikus bibliográfiának is tekinthető olyan tárgykörökben, mint például a felsőoktatás fejlődése, története, felépítése, szervezeti kérdései, a felvételi rendszer, pályaválasztás, tantervi és oktatásmódszertani kérdések, pedagógusképzés, kommunista nevelés, a hallgatók beilleszkedése, életkörülményei, a felsőoktatás személyi és tárgyi feltételei, a végzettek beilleszkedése, munkaerőszükséglet. Az 1500 példányban készült jegyzék használatát névmutató könnyíti meg. (1981. 53 l.)

# 10 kérdés — 10 megoldás

## Könyvtár szakos főiskolai hallgatók nyomozásai és válaszai olvasói kérdésekre

A magyar könyvtári szakirodalom sokat foglalkozik a tájékoztatással, de az ilyen tárgyú írások többnyire a szervező-dő rendszerek különböző összetevőiről vagy az általuk nyújtott szolgáltatásokról szólnak. Ennek okát az időszzerűséghez kötöttségen kívül abban kereshetjük, hogy a tájékoztatást többnyire a szét-sugárzással azonosítják, bár egyre nyilvánvalóbb, hogy a leggyorsabban fejlődő tudományterületeken is elengedhetetlen az eseti tájékoztatás, és a legjobb aktív szolgáltatások közvetítése is nehézségekbe ütközik a visszakereső tevékenység bizonyos szintje nélkül. Mindennek ellenére jóval kevesebb a visszakereső tájékoztatást akár elméleti, akár gyakorlati szempontból megközelítő írás. Mintha a szakemberek megelégedtek volna a tájékoztatás fontosságának többszöri deklarálásával, illetve e nyilatkozatokhoz elégséges eredmények is járultak volna. Az utóbbi időben történt néhány kísérlet a közművelődési könyvtárakban folyó tájékoztatás minőségének vizsgálatára — *Halász Bélának* Tájékoztatás a közművelődési könyvtárakban (Bp. 1979. NPI) és a *Baranyi Imre, Pápay Zsuzsa* szerzőpáros Kísérlet a könyvtári tájékoztatás színvonalának mérésére (Bp. 1980. KMK) című munkájára gondolunk —, ám az ilyen mérések még meglehetősen ritkák. Ezért érdemes a visszakereső tájékoztatás részletkérdéseivel is foglalkozni.

Ha a tájékoztatást úgy fogjuk fel, hogy különféle eszközök és módszerek segítségével kapcsolatot hoz létre az igény és a dokumentumba foglalt ismeret között, e négy elem közül a továbbiakban csak a *módszerekkel* foglalkozunk. Bármilyen kérdés megválaszolása csak ennek tisztázásával, illetve a használó valós szükségletének megismerésével kezdődhet. A folyamat további része „hozzárendelés”, de nem akármilyen sorrendben. Nézetünk szerint a keresés módszerei megtanulhatók, de a helyes alkalmazásukhoz sok gyakorlás kell.

A továbbiakban tíz kérdést ismertetünk, megválaszolásukkal együtt. E kérdések valóban elhangzottak, illetve esetleg a hasonló jellegűek, típusúak mintájára készültek. Többnyire egyszerűek, ilyenek bárhol előfordulhatnak. Úgy tapasztaltuk, hogy a különlegesen nehéz, sok fejtörést okozó kérdések ritkák, de a helyes módszerek birtokában ezek sem megválaszolhatatlanok. A válaszokat, megoldásokat a Szombathelyi Tanárkép-

ző Főiskola könyvtár szakos hallgatói készítették, oly módon, hogy rögzítették gondolatmenetüket és a keresés során általuk tett lépéseket. Természetesen a leírások csak egy-egy lehetséges utat járnak végig, nem is mindig a leginkább célravezetőt. Közlésükre és kommentálásukra abban a reményben vállalkoztunk, hogy a gyakorló könyvtárosok figyelemmel kísérik e gondolatmeneteket, és célratoróbb, logikusabb megoldásokat is találnak.

**1. Mi a parasztbarokk?** — érdeklődik valaki egy megyei könyvtárban. Valahol hallott róla, de már nem emlékszik rá, mivel kapcsolatban.

Az első pillantásra faktográfiai, azaz tényszerű adatot tudakoló kérdésnek látszó problémát az egyik hallgató úgy „oldotta meg”, hogy keresett (láthatóan véletlenszerűen) egy könyvet a barokkról, *Garas Klára* Barokk (Bp. 1970. Képzőművészeti Alap) című munkáját, és ebből idézett néhány sort. Ezután közölte: „Magát a fogalmat sehol sem találtam. Úgy gondolom, hogy a fenti idézet fedheti a tartalmát.” Sajnos, nem írta le, hogy hol kereste a fogalmat, s úgy látszik, a keze ügyébe eső első néhány mondattal megelégedett. A legnagyobb hibát a hallgató azzal követte el, hogy önmaga számára sem próbálta meg tisztázni a kérdést.

Egy másik fiatal módszeresebb eljárást választott, és gondolatmenetét is részletesebben rögzítette. A keresett fogalom egyik alkotóeleméből, a *barokkból* indult ki. (Ő magyar szakos, s a számára ismertből próbált az ismeretlen felé indulni.) Őt szaklexikonban nézte meg a barokk szócikket. Közülük kettő: a *Kindlers Literatur Lexikon* és a *Thieme-Becker* használata teljesen hibás út, az egyik ugyanis irodalmi művek, a másik képzőművészek személyi adatait tartalmazza.

Az eredménytelen keresgélés után fordult a probléma másik eleme: a *paraszt* felé. Nyilvánvaló, hogy itt kellett volna kezdenie, mert a barokk rendkívül nagy és szétágazó irodalmában nagyon nehéz a kérdésre választ kapni. Fordítva egyszerűbbnek látszik. Tehát a néprajz területén folytatta a keresést, de mivel a Néprajzi lexikonban nem találta a *barokk* címszót — abba is hagyta. (Sajnos, nem merült fel benne az a gondolat, hogy a barokk az építészetben, a képzőművé-

szetben elementáris erővel hódított, mert akkor a ház, a népi építészet stb. címszavakat is megkereste volna.) A keresés abbahagyása abból is látszik, hogy bár feljegyzése szerint néprajzi bibliográfiákat is megnézett — de közülük egyet sem említett meg. Pedig *A magyar néprajztudomány 1945—1954 és 1955—1960* című bibliográfiák rávezethették volna a hallgatót, hogy a népi építkezés területén kell tovább keresnie.

A továbbiakban kerülő úton próbálkozott, a Művészettörténeti Értesítőben áttekintette *A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiáját* az 1974—1978-as évekre vonatkozóan. (Nem tudjuk, hogy miért éppen ezeket az éveket nézte át.) Feljegyzett négy cikket, melyeknek már címéből is nyilvánvaló, hogy nem adhatnak megfelelő választ. De nem nézte meg egyiket sem.

Véletlenül rátalált a *Tárgykészítő népművészeti bibliográfiára*, melyben fellelte az első valóban lényeges írás említését, *Balogh Jolánnak* A népművészet és a történeti stílusok című tanulmányát, amely a *Népművészeti Értesítőben* jelent meg 1967-ben (73—165. l.). Sajnos, hallgatónk nem találta meg ezt az évkönyvet, bár megvan a könyvtár állományában! Ez súlyos hiba.

Úgy tűnik, hogy a katalógusban keresett tovább — és jó helyen, a népi építkezésnél, de nem ismerte fel a legfontosabb műveket (*Tóth János*: Népi építészetünk hagyományai Bp. 1961. Műszaki és *Barabás Jenő—Gilyén Nándor*: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához. Bp. 1979. Műszaki). A hallgató teljes elbizonytalanodását mutatja, hogy végül másodfokú bibliográfiához fordult, de ezek tanulmányozásában sem volt következetes, látszik, hogy tulajdonképpen feladta a küzdelmet.

E leírásból talán kiviláglik, hogyan mehet át egy faktografikusnak tűnő kérdés keresése problémafeltárássá, ha megfelelő a módszer, és az is, hogy milyen hibák történtek e munka során: megmutatkozott az érdeklődés hiánya, a bizonytalankodás az alapismeretekben, a következetlenség; sőt, a katalógusban való keresés sem volt elég jó.

**2. Ki volt az a magyar munkásmozgalmi harcos, író, publicista, a KMP egyik alapító tagja, aki 1898 és 1959 között élt?** — hangzott el a kérdés az üzemi vetélkedőn, amelynek egyik résztvevője fordult a könyvtárhoz, miután számára túl nehéznek bizonyult a válaszadás.

Hallgatónk nagyon jól ragadta meg a kérdést: a születési-halálzási évek és a KMP alapító tagság az ismert tényezők. Először a Munkásmozgalmótörténeti le-

xikont vette kézbe, s az alapítók közül felsoroltak adatait nézte meg egyenként — hiába. A szócikkben előforduló 40—50 személy születési évének megnézését túl hosszadalmas eljárásnak találta. Teljesen igaza volt. Helyesen állapította meg, hogy kronológiailag kell megközelíteni a kérdést. Megállapításából azonban nem vonta le a következtetést, hanem először *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* 5. kötetének, majd a *Dokumentumok a magyar forradalmi munkásmozgalom történetéből* című gyűjteménynek névmutatóját nézte át a től z-ig, keresvén a születési-halálzási évszámokat. Az utóbbi műben ezeket feltehetően *Révai Józsefről* volt szó.

A bűn önmagában hordja büntetését: a fiatal kolléga órákig tartó monoton kereséssel „bűnhődött”, mert az időrendi megközelítés módszerét nem alkalmazta helyesen; legegyszerűbb lett volna olyan adattárat (kronológiát) keresnie, mely feltünteteti a jeles személyiségek halálának időpontját is. Ilyen például *A szocializmus útján. A felszabadulást követő negyedszázad kronológiája* című 1970-es kiadvány.

Elképzelhető lett volna olyan kiindulás is, hogy a KMP egyik megalapítójának, aki író és publicista is volt, halálakor minden bizonnyal jelent meg nekrológ. Napilapot nem érdemes átnézni a keresés fáradságos volta miatt, de a *Társadalmi Szemlét*, illetve annak *repertóriumát* igen.

A nem túlságosan okos kérdés megválaszolásának van egy nagyon fontos mellékága is. Az olvasóval és még inkább a vetélkedő szervezőivel meg kell értenni, hogy az ilyen kérdések nem jók, mert nem fejlesztik a résztvevők ismereteit, legfeljebb a könyvtáros „gyakorolja” eszközei használatát.

**3. Hol van Magyarországon a naiv művészek múzeuma?** — kérdezte valaki 1980 őszén az egyik dunántúli könyvtárban.

Az illetékes könyvtáros több helyen utána nézett az adatnak, de végül nem tudott válaszolni a kérdésre. A hallgató, aki felírta a kérdést, megjegyezte, hogy néhány hét múlva a kezébe került az *Új létesítmények kézikönyve* című kiadvány, mely tartalmazta a keresett adatot is.

Nézzük meg, hogy milyen megoldási lehetőségek adódtak volna. Azt, hogy viszonylag új intézményről van szó, az olvasó és a könyvtáros is tudta. Ez nagyon fontos információ, mert nyilvánvaló, hogy a kérdés aktuális jellege miatt csak friss kiadású tájékoztatói eszközöket érdemes használni. Faktografikus adatot keresünk, tehát célszerű az adat-

táruk között szétnézni. Ismerjük Kiss László Múzeumok című adattárát, sajnos, ez nem elég új. Szintén múzeumi adattár, de nemzetközi jellegű a *Museums of the World — Museen der Welt* című kiadvány. (Egyáltalán nem felesleges magyar adatok keresése során nemzetközi kiadványokhoz is fordulni! Néha jobb, frissebb ismereteket közölni, mint a hazai segédkönyvek. Például a *The International Who's Who* magyar személyek esetében is részletesebb, mint a *Ki kicsoda!*) Az 1975-ös kiadású *Hazánk, Magyarország* című enciklopédia sem említi a keresett múzeumot. Jó forrásnak látszik a *Magyar Dokumentáció* című, a Magyar Távirati Iroda által kiadott kurrens adattár. Sajnos, a kérdésre ez sem ad választ. Most már nyilvánvaló, hogy mindenképpen a múzeológia szak-apparátusában kell keresni. Mivel művészeti múzeumról van szó, elméletileg szóba jöhet a *Művészeti lexikon* is, de tudjuk, hogy ez nagyon régi: 1965 és 1968 között jelent meg.

A múzeumi törvény szerint a múzeumalapításhoz a kulturális miniszter engedélye szükséges. De a *Művelődésügyi Közlöny* éves mutatói sem vizsnek előbbre. Bibliográfiához kell nyúlni. A *Művészettörténeti Értesítő* 1978-as évfolyamában az 1975-ös év bibliográfiáját találjuk. Az első nyom a *magyar múzeumok kiadványainak bibliográfiája* című könyvészet 1978. évi kötetének múzeumi mutatójában szerepel: Magyar Naiv Művészek Múzeuma, Kecskemét. Az 1977. évi kötetben megtaláljuk *Kerékgyártó István* A naiv művészek otthona című írásának (megjelent a *Műzsák*, 1977. 4. számában) adatait is.

A kérdést tehát, ha nem is nagyon könnyen, megoldottuk. Tanulsága, hogy friss, tényszerű információk keresése a lexikonok pótköteleinek, valamint a naprakész adattáraknak hiánya miatt nem tartozik a könnyű feladatok közé. Ha most gondolunk vissza hallgatónk megjegyzésére, hogy az *Új létesítmények kézikönyve* című kiadványban megtalálható a keresett múzeum címe, két dolog is eszünkbe juthat. Vajon hány könyvtárban van meg ez a kitűnő kiadvány? S hogy bár a házi segédletek készítése alapvető feladat volna, vajon hány helyen csinálnak ilyeneket?

**4. „Számunkra az összes művészetek közül legfontosabb a film.” Mely művében írja ezt Lenin? — kérdezti egy olvasó.**

Az a hallgató, aki e feladatot kapta, a *Lenin műveinek bibliográfiája* című kiadványban kezdte meg a keresést. Rövidesen rá kellett jönnie, hogy ebben filmre utaló című írást nem talál, sőt, arra sincs semmi biztosíték, hogy a cím-

ből egyértelműen kiderül Lenin valamelyik írásának „filmes” vonatkozása, kapcsolódása a filmművészethez. Ezért fordult — helyesen — A film világtörténete című könyvhöz, *Gregor* és *Patalas* munkájához. A forradalmi szovjet filmről szóló fejezetből megtudta, hogy az említett szavakat Lenin egy *Lunacsarszkijjal* folytatott beszélgetés során mondta. *Leyda* Régi és új. Az orosz és szovjet film története című műve pontosan közli a beszélgetés tartalmát és időpontját (1922. február). Ekkor már lehetett használni Lenin műveinek bibliográfiáját, melyből kiderült, hogy az említett időre vonatkozó írások az *Összes művek* 44. kötetében jelentek meg. Az időpont alapján megtalálta az idézetet. Hallgatónk munkájához alig lehet hozzátenni valamit. Szép, kitérők nélküli, hibátlan munka. A kérdés nyomozása során felmerülhetett volna az lehetőség is, hogy a hallgató az idézetet Lunacsarszkijjal kapcsolatba hozva keresse. Feltétlenül jobb volt az általa választott út, mert Leninre vonatkozóan sokkal több segédlet állt rendelkezésére.

**5. Az érvényesülés iskolája című művet keresi egy olvasó.**

A hallgató először megnézte egy nagy „A”-típusú könyvtár katalógusát. Ahhoz, hogy a sikertelen kísérlet után tovább tudjon lépni, meg kellett volna tudnia: szépirodalmi alkotás-e, illetve magyar vagy idegen szerző műve-e a könyv? Ekkor (csak ekkor) kérdezte meg az olvasót, tud-e valami egyebet is a könyvről. Az olvasó emlékezete szerint a könyv nem szépirodalmi mű, 1945 körül adták ki, szerzője nem magyar. Hallgatónk a *Magyar Könyvészetnek* az 1945—1960-as időszakról kiadott megfelelő kötetét nézte át a *társadalmi erkölcs* tárgykörben. Próbált a szakmutatóban is keresni az érvényesülés, carrier címszónál, de sikertelenül. Miután végig kellett gondolnia, hol keresheti még a művet, az a véleménye alakult ki, hogy csak az etika, erkölcs fogalomnál lehet a keresett könyv. Végül azonban a fogalom további szűkítése után az ETO táblázatokból az *érintkezés, társadalmi érintkezés* tárgykört kereste. Így jutott el a 395-ös szakcsoporthoz. Ezután visszatért a Magyar Könyvészethez, s valóban megtalálta a keresett művet, bár az olvasó által kért könyv címe csak hasonlított a megnevezetthez, mivel emlékezete pontatlanul működött. A könyv *Dale Carnegie*-nek *Érvényesülés. Amerikai karrieriskola* (4. kiad. Bp. 1947. Márk.) című munkája volt. Hallgatónk végül megjegyezte, hogy sokkal előbb megtalálhatta volna a könyvet, ha nemcsak a társadalmi erkölcs, hanem a közvetlenül előtte levő etika szakcso-

portjában is keresi, ugyanis itt szintén található utalás erre a műre. Érdekes, hogy gondolatmenetében szerepelt az etika, mint számbajöhető általánosabb fogalom, de a keresés közben elfeledkezett róla. Ennek lett következménye a kissé hosszúra nyúlt kutatómunka.

#### **6. Egy „A”-típusú könyvtárban valaki Lukács Taktika és etika című művét kérte.**

Miután megállapították, hogy ilyen című könyv nincs a könyvtár állományában, hallgatónk a tájékoztató könyvtáros szerepében nyomozni kezdett utána. Feltételezte, hogy *Lukács Györgyről* van szó, ezért a *Filozófiai kislexikon* 1976-os kiadásának Lukács szócikkét nézte meg, ahol meg is találta műveinek bibliográfiáját. A leírásból — *Lakos Katalin: Lukács György írói munkássága. Helikon, 1965. 1., 2.* — azonban azt a meglepő következtetést vonta le, hogy ez a forrás-mű kétkötetes kiadvány, amely Lukács György 1965-ig megjelent műveinek részletes bibliográfiáját tartalmazza. Két nagy könyvtárban is keresni kezdte a bibliográfiát, ám természetesen nem találta meg. Ezután 5 (öt!) különféle (megyei, városi, egyetemi) könyvtárat hívott fel telefonon. Egyik helyen sem tudtak rajta segíteni, de valamelyik kolléga azt tanácsolta neki, hogy telefonáljon a Filozófiai Továbbképző Intézetbe. Ide újabb telefon, amire újabb tanács: hívja fel a Lukács Archivumot. Itt megkapta a választ.

Hallgatónk kitartó buzgalmán kívül mást nem dicsérhetünk eljárásából. Nem találunk magyarázatot arra, hogy a Filozófiai lexikonban említett *Helikon* című folyóiratot miért gondolta kiadónak, és miért nem volt feltűnő számára az, hogy a szerinte kétkötetes, terjedelmes bibliográfia egyetlen nagy könyvtárban sincs meg.

#### **7. Keresse meg Bölcs Leó Taktika című művét egy olvasó számára.**

A hallgatónak ahhoz, hogy a művet megtalálja, tudnia kellett, ki volt és mikor élt a szerző. Magyarnak gondolta, ezért *Szinnyei József* Magyar írók élete és munkái című művét vette kézbe — természetesen hiába. Ezután a *Révai nagy lexikon*nak 12. kötetéből megtudta, hogy milyen irányban kell keresnie. A Révai lexikon szócikke legjobbnak a *Vári Rezső*-féle kiadást jelölte meg, ezért a *Magyar Könyvészet 1886—1900.* kötetében kereste a pontos bibliográfiai leírást, amelyet itt meg is talált.

E keresés jó példája a helyesen elkezdett kutatásnak. Sajnálatos ugyan, hogy nem tudta, ki volt *Bölcs Leó*, a hallgató

mentségéül szolgáljon azonban, hogy matematika szakos. Kedvezőbb esetben jóval rövidebb lehetett volna a keresési idő. De így sem volt rossz lépés a magyarnak vélt szerzőt a „Szinnyei”-ben keresni. Végül a Révai lexikon nyújtott számára ismereteket a szerzőről, a műről, jelentőségéről, így már nem ütközött nehézségbe az egyik kiadás felderítése. A hallgató megemlíti, hogy az 1900-as kiadást nem találta, bizonyára azért, mert önálló műként kereste. Lényegében elégedettek lehetnének munkájával, de két fontos dolgot elhagyott: az olvasót nem kérdezte meg, hogy magyar fordításra van-e szüksége, továbbá elmulasztotta annak kiderítését, hogy milyen egyéb kiadásai vannak a Taktikának. Mindez gyorsan fellelhető lett volna a *Kosáry*-féle történelmi forrásbibliográfia első kötetében. A *Kosáry*-mű használata azért sem felesleges, mert előfordulhat, hogy a felderített kiadás nincs meg a könyvtár állományában, de más megtalálható. Ha nem vizsgáljuk meg alaposan a lehetséges bibliográfiai lelhelyeket, nemcsak a szükségtelen könyvtárközi kölcsönzési kérések száma gyarapodik, de az olvasó is feleslegesen vár.

#### **8. A nyáron Belgiumban voltam. Ott sokat hallottam a flamand—vallón ellentétekről. Erről szeretnék valamit olvasni.**

A hallgatónk, akinek a kérdésre válaszulnia kellett, megjegyezte, hogy az olvasó tehát az „érdeklődés” szintjén keresi az anyagot, és ő feltételezi, hogy csak magyar nyelvű művekre van szüksége. Mivel ismerte *Pálffy József* *Benelux államok* (Bp. 1972. Panoráma) című könyvét, ezt áttekintve fogott a kereséshez. A szakkatalógushoz fordult, ott rábukkant egy, a problémát alaposan, az olvasó számára behatóan taglaló műre. Ez *Joó Rudolfnak* *Nemzetiségek és nemzetiségi kérdés Nyugat-Európában* (Bp. 1974. Kossuth) című munkája volt. Ennek bibliográfiájában ráakadt egy cikkre, mely nyelvi alapon elemzi és értelmezi az említett villongást. Ezután megvizsgálta a *Társadalomtudományi Információ* című kurrens bibliográfiát, valamint a *Politikai Vitakör Kiskönyvtára* nevű sorozat tárgyszavas cikkbibliográfiáját, mégis mindössze egyetlen cikket talált, *Lewin* Belgium égető problémái és a kommunisták álláspontja című, a *Béke és Szocializmus* 1977. évi 4. számában megjelent írását. Az útikönyv elég jó kiindulási alap volt, némi ismeretek szerezhetők belőle az országról és a nemzetiségi ellentétekről. Helyes a gondolatmenet, mely a hallgatót a szakkatalógushoz vezette, mert a téma retrospektív keresése nem hanyagolható el. Amit ta-

lált, Joó Rudolf könyve valóban fontos és viszonylag friss kiadvány, bibliográfiáját azonban nem aknázza ki kellően. Az ott felsorolt irodalomból látható, hogy a fontos közléseknek java idegen nyelvű. Így az olvasónak az a kikötése, hogy csak a magyar nyelvű irodalom érdeklí, olyan mértékben leszűkítette a számba vehető munkák körét, hogy a téma szempontjából kielégítő mennyiségű és minőségű anyagra nem lehetett számítani. Pedig számba jöhetett volna még a *Világpolitikai Információk* (Országgyűlési Könyvtár) indexeinek áttekintése is. Ennek elmulasztása a keresés egyetlen komoly hibája. Nem a hallgató tehet arról, hogy a kurrens magyar politikai bibliográfia több ágra bomolva (így sem teljesen) nagy késéssel jelenik meg. Alaposabb lehetett volna a hallgató kutatómunkája, ha a *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiadványok Repertórium*a című folyóiratot is átnézi az utolsó két évre vonatkozólag, ez ugyanis a Társadalomtudományi Információból még hiányzik. A repertóriumban még legáltalább egy fontos cikket talált volna.

**9. Cseres Tibor egyik novellájának címe: Zöld Péter levelei a pápához. Zöld Péter kitalált vagy élő személy volt? Ha élt, szeretnék róla valamit tudni — kérte egy olvasó.**

A kérdéssel foglalkozó hallgató először elolvasta a novellát, hogy adatokat tudjon meg a kértzett személyről. Olvasmányából kiderült, hogy Zöld Péter erdélyi katolikus lelkész volt, és 1795-ben halt meg. Először az első adat alapján indult el, megnézte a nevet a *Katolikus lexikonban*, de nem találta. Utána a *Magyar életrajzi lexikonhoz* fordult, mert a keresett személy már nem él. Ennek alapján közölte: „A kiadvány tartalmazza a keresett személy életrajzi adatait”.

A válasz megszületett ugyan, de a hallgató túl gyorsan abbahagyta a keresést, és elmulasztotta az alkalmat, hogy az érdeklődő olvasónak a témába vágó más irodalmat is ajánljon. A kérdés maga is mutatja, hogy az olvasót nem is annyira Zöld Péter személye, mint inkább a probléma foglalkoztatta. (A megrendítő novella a moldvai magyarok helyzetéről szól.) Nem lett volna nehéz néhány művet javasolnia e témáról. A feladatmegoldás azt mutatja, hogy a hallgatót sem a kérdés, sem az olvasó nem érdekelte különösképpen.

**10. Mi a Csemadok szerepe a csehszlovákiai magyarok életében? — kérdezte egy vidéki napilap újságírója, akinek munkájához volt szüksége irodalomra.**

A főiskolai hallgató, aki a feladat meg-

oldását egy nagy közművelődési („A”-típusú) könyvtárban kezdte, az *Új magyar lexikon* segítségével mindenekelőtt tisztázta a Csemadok fogalmát: a csehszlovákiai magyar dolgozók kulturális egyesülete. Ezután megállapította a tárgyat: politika, Csehszlovákia belpolitikája, nemzetiségi kérdés. Ezt követően pedig megnézte a szakkatalógust, és talált is néhány alapvető művet, például *Arató Endre* Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből (Bp. 1977. Magvető) és *Komornik Ferenc* Mit kell tudni Csehszlovákiáról? (Bp. 1978. Kossuth) című munkáját. Kár, hogy nem utalt arra, hogy az Arató-könyv mely tanulmányának ajánlására gondolt, s arra sem, hogy rejtett bibliográfiáját felhasználta-e, pedig innen is fontos kiadványokról szerezhetett volna tudomást, például *Varga János*nak A Csemadok 25 éve (Bratislava, 1974. Madách) című munkájáról vagy a *Magyarok Csehszlovákiában* (Bratislava, 1969. Epoque) című gyűjteményből *Jurij Zvara* dolgozatáról. Ezután rájött arra, hogy főleg hungarika anyagra volna szüksége, ezért áttanulmányozta a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* utolsó öt évfolyamát is. Innen is több cikk címadatait jegyezte fel. A gyűjtött anyagot szelektálta, és a tételeket fontossági sorrendbe rendezte. Végül 14 írást javasolt az újságírónak.

A megoldás gondolatmenete jó, noha a végeredmény, az összeszedett anyag sok is, kevés is. Kevés annyiban, hogy a hallgató kutatásából teljesen kimaradt a magyarországi cikkanyag áttekintése (bár valóban ez tartott volna a leghosszabb ideig). Két szempontból viszont sok is: amikor összeszámoltuk, hány oldalt kellene elolvasnia az újságírónak, kiderült, hogy több mint ötszázat. Valószínűlen, hogy a vidéki napilap munkatársa ennyit elolvas egyetlen íráshoz. Másrészt akad a tételek között felesleges, elhanyagolható is: például a Csehszlovákia útikönyv; az *Új Látóhatár* egyik közlésének felvétele pedig tájékozatlanságot árul el. Lényegileg tehát elmaradt egy végső, a használó szempontját képviselő rostálás.

Ugyanerről a témáról másik hallgatónk is keresett irodalmat egy évvel korábban, egy kisebb városi-járási könyvtárban. Kiindulása szintén az Új magyar lexikon volt, de ezután hosszas és felesleges keresgélésbe fogott az egyesület névváltozásával kapcsolatban. A téma szempontjából ugyanis nem lényeges, hogy e fontos szervezetet szövetségnek vagy egyesületnek hívják-e. Sajnos, ő csak egy forrást alkalmazott, a Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványokat, ahonnan csaknem azonos számú, 16 tételes iroda-

lomjegyzéket állított össze. Gyűjtéséből egy mű kivételével a teljes magyarországi könyv- és folyóiratanyag kimaradt, sőt, mivel a legfontosabb csehszlovákiai periodikák, az *Új Szó*, a *Hét*, a *Népművelés* sem találhatók meg a könyvtárban, a cikkek használhatóságát nem tudta megvizsgálni. Hallgatónk munkája végén meg is jegyezte — „szegény ember, hogyan jut majd ezekhez a kiadványokhoz? Szerintem csak úgy, ha ellátogat egy na-  
**Utószó**

gyobb könyvtárba”. Mivel ez igaz, méginkább a magyarországi kiadványokra kellett volna támaszkodnia, mert azok nagyjából megtalálhatók a keresési színterén is. A két keresési módot összehasonlítva egy rugalmasabb, többoldalú megközelítést próbálgató és egy lelkiismeretes, de egysíkúan gondolkodó hallgató képe bontakozik ki előttünk az elévzett munka alapján.

Ferenczi Zsuzsanna

## LEVÉL A SZERKESZTŐHÖZ

Mellékeltlen küldöm az ígért tíz eseteleírást. A bemutatott esetek nem különösebben bonyolultak, hanem bármikor, bárhol felmerülő kérdések megoldásának lehetséges változatai. Bizonyára sokan tudnának másmilyen megközelítéssel is válaszolni, én inkább a módszeresség — vagy annak hiánya — bemutatására törekedtem.

Tulajdonképpen azért írtam le ezeket, mert úgy látom, egyre gyakoribb a „próba-vásárlás” a tájékoztatás minőségének értékelésére. Nem hiszek az ilyen módszerekben. Ha változtatni akarunk (s remélem, azt akarunk), akkor inkább higgadtan meg kellene beszélünk: itt egy probléma, ezt a megoldást én ilyennek látom. Ki látja más-ként? Hogyan lehetne jobban csinálni? Ez talán többet ér — megsegényítés, meg-szegényülés nélkül fejleszthet. Hiszen a kezelés úgyis csak tüneti. A tájékoztatás mi-nőségét befolyásolja az igazgató, aki a fiatal, tehetséges munkatársat feldolgozóknak osztja be, mert „az olvasók nem kiabálnak, de ha a leltárkönyv rossz...!”, a látvá-nyos dolgokra való törekvésünk, valamint az is, hogy bizony egyre kevesebb az igazán érdekes kérdés (és egyre kevesebb a könyvtárakban az érdekes ember) stb., stb.

Végül: külön közlöm az eseteleírásokban szereplő kézikönyvek és egyéb segédessz-közök betűrendes jegyzékét, hogy minden könyvtár gyorsan ellenőrizhesse: megvan-e állományában a kérdéses mű (meg kell-e lennie), nem hullott-e át megjelenésekor a beszerző figyelmének rostáján?

Üdvözli: F. Zs.

Dokumentumok a magyar forradalmi munkás-mozgalom történetéből. (1919–1945) 1–3. köt. Bp. 1964. Kossuth  
Az . . . . évi magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája. 1955— =Művészettörténeti Értesítő 1956—  
Filozófiai kislexikon. 4. kiad. Bp. 1976. Kossuth  
GREGOR, Ulrich—PATALAS, Fnur: A film világtörténete. Bp. 1966. Gondolat  
Hazánk, Magyarország. 2. kiad. 1–2. köt. Bp. 1975. Akadémiai  
The international who's who. 43. ed. London, 1979. Európa  
Katolikus lexikon. 1–4. köt. Bp. 1931–1933. Magyar Kultúra  
KINDLERS Literatur-lexikon. 1–7. Bd. Zürich, 1965–1972. Kindler Verl.  
KISS László: Múzeumok. Bp. 1975. NPI  
KOSÁRY Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. 1–3. köt. Bp. 1951–1958. Közzoktatásügyi K. — Művelt Nép — Bibliotheca  
Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok. Bp. 1972— OSZK  
Lenin műveinek bibliográfiája. Bp. 1977. Kos-suth  
Lenin, Vladimir Iljics összes művei. 1— Bp. 1963— Kossuth  
LEYDA, Jay: Régi és új. Az orosz és szovjet film története. Bp. 1967. Gondolat  
Magyar Dokumentáció. Bp. 1969— MTI  
Magyar életrajzi lexikon. 1–2. köt. Bp. 1967—1969. Akadémiai  
Magyar könyvészet 1945–1960. 1. köt. Bp. 1965. OSZK  
A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. (1848–1919) 1–6. köt. Bp. 1951–1969. Szikra — Kossuth  
A magyar múzeumok kiadványainak bibliog-ráfiája. 4. 1978. Bp. 1979. Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ  
Magyar Nemzeti Bibliográfia. Időszaki Kiad-

ványok Repertórium. Bp. 1946— OSZK  
Magyar néprajzi lexikon. 1— Bp. 1977— Aka-démiai  
Munkásmozgalomtörténeti lexikon. 2. kiad. Bp. 1976. Kossuth  
Museums of the world. — Museen der Welt. 2. ed. München — Pullach, 1975. Verl. Doku-mentation  
Művészeti lexikon. 1–4. köt. Bp. 1965–1968. Akadémiai  
PETRIK Géza: Magyar könyvészet. 1886–1900. 1–2. köt. Bp. 1908–1913. Magyar Könyvkeres-kezők Egyesülete  
A Politikai Vitakör Kiskönyvtára. 6— Bp. 1978— Kossuth  
Révai nagy lexikona. 1–21. köt. Bp. 1911–1935. Révai  
SÁNDOR István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája. 1945–1954. Bp. 1965. Akadémiai  
SÁNDOR István: A magyar néprajztudomány bibliográfiája. 1955–1960. Bp. 1971. Akadémiai  
SZINNYEI József: Magyar írók élete és mun-kái. 1–14. köt. Bp. 1891–1914. Hornyánszky  
A szocializmus útján. A felszabadulást követő negyedszázad kronológiája. Bp. 1970. MSZMP KB Pártfőrt. Int. — Akadémiai  
Tárgykészítő népművészeti bibliográfia. Bp. 1978. NPI  
A Társadalmi Szemle repertórium 1957–1971. Bp. 1972. FSZEK  
Társadalomtudományi Információ. Bp. 1974— FSZEK  
THIEME, Ulrich—BECKER, Felix: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. 1–37. Bd. Leipzig, 1907–1950. Engelmann—Seemann  
Új létesítmények kézikönyve. 1945–1980. Bp. 1980. TIT  
Új magyar lexikon. 1–7. köt. Bp. 1959–1972. Akadémiai  
Világpolitikai Információk permutált indexe. Bp. 1974— Országgyűlési Könyvtár

## A szakmai gyakorlat legyen modellje a mindenkori, mindenoldalú könyvtári tevékenységnek!

*A hatvanas években elejtett fonalat veszünk fel újra, amikor közreadjuk egy könyvtárszakos egyetemi hallgató beszámolóját a harmadik év utáni kötelező könyvtári gyakorlatról. Írását abban a reményben tárjuk a szakma nyilvánossága elé, hogy ez a friss szemléletű és őszinte, néhol karcos jegyzet fel fogja kelteni mind a képzőintézmények, mind az irányítók, mind pedig az utánpótlás segítségével is felelős, a gyakornokokat fogadó és foglalkoztató könyvtárak figyelmét. A jegyzetek szerzője ötödéves könyvtár-esztétika szakos hallgató az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karán.*

GYÖNYÖRŰ, REPRESENTATÍV EZ A KÖNYVTÁR, a külföldi látogatóknak szentelt zárandókhely, igen izléses, modern (Szentendre őslakosai szerint: furcsa) épületben, amelyben a Pest megyei Művelődési Központ működik: színházterme van, kiállításokat tart stb. A könyvtár „A”-típusú, általános gyűjtőkörű megyei központi könyvtár, ugyancsak kifogástalan külsejű, hatalmas szabadpolcos teremmel, mahagóni bútorzattal, a régi szerzetesi kódexmásoló üldököltségek emlékeztető olvasópultrókkal és egy nem működő zenei részleggel. A berendezés rettenetesen drága volt. A terem viszont alig szellőztethető, a forró nyári napokon negyven fok van benne. Az iparművészeti tervezés és a praktikum, pontosabban ésszerűség helyenként, ahogy szokott, elcsúszott egymástól. A könyvtár dolgozói, az olvasószolgálatosokat leszámítva, az alagsorban dolgoznak, szellőztethetetlen kicsi szobákban, meszelt falak és vezetékcsövek közt.

A könyvtárnak nemcsak fizikai formája, de tartalma is a valóságos igényeket félreértelmezve született meg. Nagyszabású, s amennyire gyakorlatom rövid ideje alatt megállapítható volt, sokoldalú és magas színvonalú munka folyik ott, remek szakemberekkel, lelkes fiatalokkal. A gyűjtemény építése és feltárása úgy megy, ahogy kell. A könyvtárnak — kiemelt példány lévén — van pénze és kapacitása, csak éppen kihasználhatatlan! Annál az egyetlen, legfontosabb ösfeladatánál, a könyvek olvastatásánál fogva. Túlságosan messze van Budapesttől ahhoz, hogy az ott élő majd kétféle lehetséges olvasó látogassa, viszont túlságosan közel a fővároshoz, hogy a megye egyéb területein élők inkább ide járjanak, mint Pestre, ha nagy könyvtárra van szükségük. A könyvtár gyűjteménye pedig kötetszámban és minőségileg egyaránt magas színvonalú. A gyönyörű, olajozott gépezet, a lenyűgöző apparátus kicsit embertelenre sikerült, dolgozóit és olvasóit szelíden túlszárnyaló intézmény lett. A már említett lenyűgöző munka a kivételes lehetőségek és a fanatikus könyvtárosok közös érdeme. Csak sajnálni lehet, hogy a gazdag gyűjtemény jórészt parlagon hever.

Ezek a problémák érdekes módon még nem nyomták rá bélyegüket az ott dolgozók munkájára. De a könyvtár maga is nagyon fiatal még...

A továbbiakban nem foglalkozom a könyvtár belső szerkezetével és az ott folyó munka ismert kategóriáinkhoz való rendelésével, hiszen ezek részben következnek a könyvtár típusából, részben pedig valamilyen ismertetőben bizonyosan fellelhetők. A gyakorlat programja úgy készült számunkra, hogy ne efféle külsődleges, mondhatnám, technikai információk szerzéséből álljon. Ezek majdani munkahelyünkön úgyis egyszerűen adóttak lesznek, s ha szükséges, megváltoztatásukhoz elég lesz a szándék és a tanult lehetőségek köre. Ez a gyakorlat nem egy adott intézmény minél részletesebb megismertetését, hanem a könyvtári munka minél szélesebb panorámáját kívánta nyújtani, ezért tartom mintaszerűnek, ezért alkalmas arra, hogy általános következtetéseket vonjunk le belőle.

AZ ELŐZŐ ÉVBEN VOLT SZENTENDRÉN EGY GYAKORNOK, aki egy hónapig nem tett mást, mint újságokat rakott sorba a raktárban. A hónap végén aztán, a legenda szerint, kijelentette, hogy ő könyvtárba soha többé nem teszi be a lábát. Az intézmény fiatal dolgozói felzúdultak, szavá tették, hogy képtelenség olyan gyakorla-

tokat tartani, amelyek elveszik a gyakornokok kedvét a könyvtári munkától. Ezek után a gyakorlatok lelkiismeretes gazdája a módszertani osztály, annak is a csoportvezetője lett.

Én a gyakorlat 30 napja alatt 12 különböző, könyvtárral kapcsolatos tevékenységben vettem részt. Ezek a következők voltak:

1. Egy könyvheti program: beszélgetés Czakó Gábor íróval Vácott;
2. A könyvtár számtalan, különféle kiadványának olvasása, lapozgatása, jegyzetelése;
3. A szentmártonkátai kibővített könyvtár megnyitása és megtekintése;
4. Eközben és ezután: a legkülönbözőbb tevékenységek a módszertani osztályon;
5. Egy cigány-olvasótábor meglátogatása, beszélgetés Lakatos Menyhérttel;
6. Az egyéves könyvtárosképző tanfolyam feladatlapjának kitöltése;
7. Részvétel az alapfokú tanfolyam megnyitóján és néhány előadásán;
8. Raktári munka;
9. Feldolgozó munka;
10. Gyermekkönyvtári olvasószolgálat;
11. Felnőttkönyvtári olvasószolgálat;
12. Tíz nap, kiscsoportvezetéssel, egy olvasó- és képzőművészeti táborban, amit a megyei általános iskolák felsőtagozatosai számára hoztak létre.

Persze a programok egy része nem merítette ki teljesen a napot, ezek általában a módszertani osztályon töltött időbe ékelődtek.

A Czakó Gáborral tartott könyvheti beszélgetésen mint gyakornok azért vettem részt, mert a könyvheti és nem könyvheti kulturális programok kiötlésében és megszervezésében az országban mindenütt nagyon nagy szerep jut vagy juthat a különféle könyvtárak vezetőinek. Ők döntenek el, hogy olvasóközönségük számát, jellegét figyelembe véve milyen rendezvényeknek érdemes és (vagy) hasznos helyet adni a közös „dolgozószobában”. Mivel a könyvtáros munkájának ez fontos kiegészítője lehet, a könyvtárosi tevékenység lényegével rokon, nem árt róla tudni ezt-azt. A közművelődést-oktatást, kommunikációproblémákat, mindenféle természetesen felvetődő mai kérdést érintő beszélgetés önmagában sem volt érdektelen, nekem mégis izgalmasabb élményt nyújtott a közönség: meghatározott körülmények között élő embereknek a társadalom jelenségei által kiváltott reakcióit kínálta megfigyelésre. Különösen azért örültem ennek, mert aki egyetemista, az ilyen beszélgetéseken legtöbbször vele hasonlószerű emberek társaságában vesz részt, s így kellően hamis, igazán csak egy réteg számára hasznavehető általánosítások birtokosa lesz. A könyvtáros tevékenysége, kell-e mondanom, ezzel homlokegyenest ellenkező tendenciájú: mindenkié, és mindenkinek *a maga módján* lehet csak sajátja. Mielőtt valaki könyvtárosi munkába fogna, nem árt, ha azt a tényt tudatosítja magában — bármilyen nehéz is ez a bölcsészkaron —, hogy az ember rengetegféle, és mindnek joga is van a maga különösségéhez.

A könyvtár kiadványai (rengeteg volt belőlük, és mind más!) ugyancsak hasznosnak bizonyultak: az első igazi munkanap velük telt el, s még mielőtt bármi máshoz fogtam volna, tökéletesen megformálódhatott előttem a könyvtár tevékenységének köre időben és térben egyaránt. Meglepve vettem észre, immár három évi oktatás után, hogy mennyi mindennel kell egy — például megyei — könyvtárnak foglalkoznia. Elképzelhető, hogy tanultunk minderről, sőt, hogy tudtunk is, de hasznavehető valóság csak most lett mindeme tevékenységekből, annyira, hogy valamikori elméleti leltározásunk teljesen fölöslegesnek tűnt az új, amikor-szükség-van-rá-úgyis-megtudjuk-és-úgyis-egész-máshogy tapasztalat visszfényében. Ismertető jellegű, alkalmi, adminisztrációs, statisztikai és egyéb kiadványok egyaránt voltak köztük; a nevüket már elfelejtettem, de ha újra dolgom lesz velük, használni tudom majd őket, és ez épp elég.

Ezen a napon különben elbeszélgettem néhány ott dolgozóval is a könyvtárról, meg a munkakörülményekről, innen származnak értesüléseim.

Miután a kiadványok révén kialakulhatott a kép a rendszerrel, melynek a könyvtár része, továbbléptünk a valóság felé. Még megismerkedésünk gyanútlan kezdetén, egymást óvatosan faggatva, arról beszélgettünk gyakorlatvezetőmmel, hogy de szép is a Ranganathan-féle könyvtári eszmékör! Pontosabban én beszéltem erről, lelkesen, hogy „nálunk” az egyetemen ő a szívnek kedves, az egyetlen valamirevalónak vélt, a nemcsak szorgalmas, de tehetséges könyvtári szakember. Csak úgy érdemes! — a

gyakorlatvezető markolta apró kék kocsijának volánját, amivel egy hónapig azután a „külső” programokra szállított, és távolian bólogatott.

Mindezt azért meséltem el, mert a szentmártonkátai könyvtár megnyitása újabb csorbát ütött könyvtárszakos hallgatói világnézetemen. A könyvtár előzőleg is létezett, most bővítésen és átalakításon ment keresztül. Így lett belőle egy alacsony falusi épületben, poros udvar közepén, néhány helyiségben elosztva, egy — hangsúlyozom — tisztán, rendesen tartott, derék kis katalógussal ellátott könyvtárka. Nincs csak a fővárosi könyvtárakhoz szokott szem lepődött meg azon, hogy ez „eredmény”. Hanem sokkal inkább az elme, amikor az igen komolyan vett ünnepség alatt, a meglehetősen messziről ideutazott hivatalos és nem hivatalos érdekeltek barátságos-elégedett beszélgetésai közben az derült ki, hogy ez a még semmit sem jelentő „tett” is mekkorának számít a könyvtárügyben, hogy évek hosszú munkájába, sok ember erőfeszítésébe telt, rengeteg energia, elhatározás, senki által nem honorált hivatástudat, különtevékenység, fanatizmus, harc kellett, hogy meglegyen. És akkor hová legyek most Rangana-thannal? Hiszen ez valami más! — amikor ezt közöltem a gyakorlatvezetővel: „innen kicsit persze máshogy fest” — újra bólogatott: „aha, pedzi már” — valahogy így.

A MÓDSZERTANI OSZTÁLYON SZINTE MINDEN OLYAN MUNKÁBA BELE-  
ÜTHETTEM AZ ORROM, amivel ők maguk foglalkoztak. Ez a megye könyvtárait megillető olvasószámontartó füzetek csomagolásától és postázásától a nagy tömegű adminisztrációs tevékenységen keresztül az olvasótáborok szervezéséig terjed. Ezenkívül a módszertani könyvtárosok mindig szerveznek valamit: ha nem olvasótábor, akkor nemzetiségi kiállítást, könyvheti programokat, ezt-azt. És szemmel tartják a megyét. Én is csomagoltam, adatot másoltam, elmászkáltam olvasótáborokba, mindent megtudhattam a megye könyvtáiról. Nincs mit beszélni erről; tanulságos volt, az itt töltött idő alatt a könyvtárügy valóságossá vált, tényekkel-adatokkal megfogalmazható, kezelhető, kézzelfogható valósággá. A leglényegesebb annak a nyomkövetése volt, hogy milyen sokféleképpen használhatja ki egy könyvtár a kapott lehetőségeket. A megyében működő könyvtárak statisztikai módot adtak erre.

A szentendrei könyvtár rendelkezik egy bizonyos összeggel évente, amit belátása szerint fel kell osztania a megye könyvtárai között. Akárcsak a többi módszertanos, a könyvtárak adatai alapján én is javaslatot tehettem a pénz szétosztására. Nagyon célszerűnek találtam, hogy ilyenféle feladatokat is kapjanak a gyakornokok, és pedagógiai gesztusnak sem volt rossz. Törhettem a fejem.

A cigányfiataloknak szervezett olvasótábor tanulságai ugyanazok, mint a Czákóval folytatott beszélgetéséi, azzal a különbséggel, hogy a különleges közönség, különleges problémáival több gyöngédséget és fegyelmezettebb bánásmódot igényel.

Szintén a módszertani osztály foglalkozott az egyéves könyvtárkezelői tanfolyam vizsgájának lebonyolításával. A vizsga feladatlapja lényegében a könyv fizikai testével való tennivalókat tartalmazta: feltárás, raktározás. Ezt nagyon komolyan ki kellett töltenem. (Ők is kísérleteztek velem — „na mit tud az, aki egyetlen tanulja?” — nemcsak fordítva.) A kísérlet szerencsére meghiúsult, mivel az egyik címeírési eljárás helyett a másikat alkalmaztam, s aztán annyiban hagytuk, nem derült ki a turpisság, hogy esetleg nem érték hozzá. Bizonyosan vannak évfolyamtársaim, akik ilyen nehéz helyzetben nem jönnének zavarba. Én újra meglepődve észleltem, hogy ez a tevékenység, melyet annyi időn át tanultunk, számomra teljesen idegen maradt; talán azért, mert a *gyakorlatot az egyetlen mi elméletként* sajátítjuk el. Mindenki tudja, mennyivel könnyebb nyelvtani szabályokat megszokni, mint verbálisan bemagolni. A címeírással sincs ez másképpen.

Az alapfokú tanfolyammal kapcsolatban az ejtett bámulatba, hogy tömören, rövid idő alatt ugyanazt tanulják a leendő könyvtárosok, amit mi hosszú, bonyolult éveken át. Milyen ismerős volt a tananyag! Ugyanazok a fogalmak és tények, de milyen vázlati határozottsággal! És hirtelenjében nem is jutott eszembe, végighallgatván néhány órát, hogy mivel is bővítették számunkra ezeket az egyszerű mondatokat?

KÉT NAPIG A RAKTÁRBAN DOLGOZTAM. A feladat az volt, hogy egy nemzeti-ségi kiállításról visszaérkezett nagy halom könyvet (az általam nem ismert) négy különböző anyanyelv szerint szétválogassak, és a katalógusban visszakeressek. Ez nem volt szórakoztató.

A feldolgozó osztályon töltött három nap címleírásból és osztályozásból állt. Két megjegyzésem volna e munkákkal kapcsolatban.

Egy címleíró egy nap alatt kb. 30 könyvet ír le. Három év alatt, az órákon és dolgozatokban mi legfeljebb kétszer ennyit — nem tudom. Azt viszont igen, hogy ha sohasem hallottam volna címleírásról, három nap alatt akkor is megtanulom. Egy nap alatt kialakul a címleírás rutinja — az egyszerű, problémamentes, modern könyvek (a legtöbb ilyen) címleírása. Amíg nem, a címleíró maga elé teszi a szabványkönyvet vagy egy katalóguscédulát, és néha rápillant. Ha valami probléma adódik, utánanézhethet. Ha hiányzik egy adat, előveszi a lexikont. Semmi sem kell a címleírói gyakorlat-hoz, csak annyi, hogy valakinek ez legyen a munkája. Ha pedig nem ez, akkor mire való évekig tanulni?

A másik megjegyzés: évtizedek óta címleírással foglalkozó szakembertől kértem tanácsot egy nehezebb esetben. A polchoz lépett, levette a lexikont...

**AZ OLVASÓSZOLGÁLAT IGAZI, LÉNYEGI KÖNYVTÁROSI MUNKA:** arra a kijelölt, különleges helyzetre épül, ami az egész könyvtárügynek, elméletnek és gyakorlatnak értelme, érdeme, centruma; arra a pillanatra, amikor az ezerévek alatt összegyűjtött hatalmas tömegű emberi kultúra az apparátus révén továbbíthatóvá válik. A gyermekkönyvtárban több a lehetőség és több a remény: a gyereket könnyű rávenni mindarra, ami hasznos, érdekes és produktív, jóformán csak szándék kell hozzá, bár a tehetség sem árt. Lehet pályázatokat és versenyeket, bábjátékokat és szaköröket szervezni számukra, lehet alapozni kíváncsiságukra és ösztönös buzgalmaikra, még sértetlen tettekrejükre, ahogy Szentendrén, a külön épületben álló gyermekkönyvtárban teszik. A gyerekek végtelen természetességgel bukkanak fel itt naponta többször is, könyvet vinni-hozni, beszélgetni, játszani, éppen-csak-benézni, tanácsot kérni, tervezgetni valamit, vagy rajzolgatni, ha esik az eső. Két remek, a gyerekekhez értő, velük baráti viszonyban levő, de őket nevelni is tudó könyvtáros dolgozik itt, teljesen belefeledkezve a gyerekekkel közös világba. A gyermekkönyvtár egyszerre játszóhely és dolgozószoba, ahogy az életkoruknak meg is felel. A gyermekkönyvtár az adott helyzetben a legtöbb azonnali eredménnyel kecsegtető terület egy könyvtáros számára, a feladat pedig cseppet sem kevés: felnőtt olvasókat nevelni.

A felnőtt olvasók esetében több tényszerűséggel kell számolni, a tevékenységek lehetőségeit, maximumát a körülmények döntenek el, ezeken belül is rengeteg mindent és rengetegféleképpen tehet egy könyvtáros. Meg vagyok róla győződve, hogy olyan olvasók esetében, akiknek nem munkájuk része a művelődés-olvasás, meghatározó a könyvtárba járás szempontjából a könyvtáros személye. A gyermekkönyvtáros, ha olyan a jelleme, megteheti, hogy csak ül a könyvtárban munkaidőben; ha jön a gyerek, jó, ha nem, az is jó: a gyerekeknek még nincsenek igényei, nem muszáj felébreszteni azokat. A felnőtt, aki könyvtárba lép be, bármilyen határozatlanul és bármilyen színvonalú bár, de élményt akar, „valamit” — és ez a várakozás kötelez. A meghatározottabb lehetőségek között tehát nagyobb az eredményesség kényszere, és nehezebb eredményt elérni. Mindkét könyvtárban tehetség és kötelességtudat szükséges, de szerintem az előbbiben a tehetség, az utóbbiban a kötelességtudat a produktívabb.

Szándékosan hagytam a végére azt, ami a legtöbbet jelentette, s nem csak szakmailag. Egy tíznapos olvasó- és képzőművészeti tábor kicsoportvezetésével bíztak meg (a megbetegedett fiatal könyvtáros helyett). A táborozás első felében ki se tettem onnan a lábam — hiszen ez is követelmény! —, a második felében, a kötött programok miatt, s mert a tábor eredeti megbízottja is el tudott már jönni, visszajártam aludni Pestre. Kissé meggondolatlannak találtam a megbízást, hiszen csak a tábor előtt egy-két nappal tudtam meg, hogy napi 2×2 órában 4 csoportnak, 40–50 felsőtagozatosnak fogok „irodalmat tanítani”. Ha az ilyen tábornak értelme van, márpedig legyen, akkor ez komoly felkészülést, hozzáértést, a gyerekekkel való bábni tudást, és — minimálisan — velük való rokonszenvezést igényel. Mi lett volna, ha a dolog, a gyerekek, az előre kötött tematika teljesen idegen az odacsöppent gyakornoknak? Két napom volt a program összeállítására, a felkészülésre, ez meg is látszott azért azon, hogy a számomra pedagógusi gyakorlat híján nem eléggé ismert korosztály igényeit alábecsültem. Azért nem lett nagyobb baj, tartalmas, tanulságos, jóleső, bár fárasztó és reggeltől estig, sőt éjjel is (pótfelolvasás! magánbeszélgetések!) és hajnalban is (sürgős vi-rágszedés!) egész embert, folytonos készenlélet és figyelmet követelő két hét volt.

A gyermekkönyvtáros, aki megbetegedett, egy évig készült rá. Véletlennek kell neveznem, hogy nem lett belőle kudarc. Az ilyen jellegű, bár csakugyan tétre menő és valóban feladatszerű dolgokat csak megfelelő hajlamú és kellően felkészített gyakornoknak ajánlanám — a gyerekek miatt.

Az olvasótábor-problémával különben előzőleg egy ilyen tárgyú Népfrent-gyűlésen ismerkedhettem meg, amely szintén célzatos programom volt.

HA VOLNA MÉG HITELÜK AZ ÍRÁSBELI DICSEÉRETEKNEK, akkor most elkezdeném egymás után a jelzőket sorakoztatni erről a gyakorlatról. Így csak annyit mondanék: azért alakulhatott ki bennem a gyakorlatokról általában véve egy „hallgatói norma”, mert mintaszerűen találok a gyakorlat felépítését és tartalmát. A program maga, gondolom, sokat elárul: sokoldalúsága, a lehetőségek felvonultatása, a kurrens és az aktuális tevékenységek aránya, a témához való közelítés az intézmény által kezembe adott statisztikákon és a gyakorlati tevékenységeken át a könyvtár legszélesebb körű — érintőleges — munkáig, az egymással szüntelenül összekapcsolt gyakorlat és elmélet. Ez a rövid egy hónap modellje tudott lenni a mindenkori, mindenoldalú könyvtári tevékenységnek. Étlap — úgy, ahogyan az a valóságban van. A munkatársaim nem kíméltek, és nem terheltek: a járatlanságból és a gyakornokságból következő bizonyos adottságokat természetesnek tekintve, ugyanúgy bántak velem, mint saját magukkal és egymással, nem kevesebbet, nem többet és nem mást várva — hagyták, hogy érdeklődésem és saját munkafelfogásom vezessen. A munkaidő szabályszerűen és magától értetődően nyolc óra volt, kivételképpen előfordult, hogy korábban, és az is, hogy későbbben fejeztem be a napot. A különbségek csak annyiban álltak, hogy amivel a munkatársaim foglalkoztak napi munkájuk során, azt szüntelenül mutatták és szemléltették, mindent, ami csak átment az épületen és alatt az idő alatt. Ezenkívül folyamatosan és kölcsönösen megbeszéltük a gyakorlatvezetővel a formálódó képet, összehasonlítgatván a kibontakozó valóságos képet az egyetemről származó és nagy ütemben változó információkészlettel. Plasztikusan nyomon lehetett követni minden olyan problémát, amelynek a nem is általában, de a közönséges gyakorlat során felvetődő mivolta tette szükségessé (de legalábbis lehetségessé) ezt a hosszabb lére eresztett beszámolót.

Még valami, ami szerencsének is felfogható: nem találkoztam olyan emberrel, aki „égette” volna a szakmát.

SZENTENDRÉN FIZETNEK IS A GYAKORNOKNAK, bár erről csak az utolsó napon esett először szó. Ez is jó, de az méginkább, hogy ez a bérezés differenciált, és egyben véleményt is kifejez: méginkább közelítve a képet a valóságoshoz (pontosabban: a remélthez).

Mindezeket azért írtam le, mert az iskolai gyakorlatok meglehetősen visszás fogadtatásban részesülnek nálunk. Általában kétféle magatartással fogadják a hallgatók: minél előbb túllenni rajta, s úgy időzíteni, hogy a nyarat minél kevésbé „tegye tönkre”. A másik, ritkább: tudomásulvétele annak, hogy a gyakorlat hozzátartozik ehhez a szakhoz. Azoknak a felfogása ez, akik csakugyan könyvtárosok akartak lenni, amikor felvételiztek, s csodálatra méltóan — nem a dolgok véletlenszerű alakulása folytán, és nem is jobb híján — azok is akarnak lenni.

Nagyon széles a lehetőségek skálája: mennyire lesz elviselhető, jó, netán tartalmas a gyakorlat. Kezdve onnan (ha például az illető nem jut olcsó szálláshoz), hogy „fizethetek egy hónapig szállást és kaját a szümidőben azért, hogy ingyen dolgozzam a világ végén”, odáig, hogy „nem kellett csinálni semmit, ebéd után elmentünk fürödni”. Lehet a gyakornokot beosztani olyan munkára, amit maguk a könyvtárosok is utálnak vagy unnak, amit ellustálkodtak, sőt esetleg kimondottan a gyakornokokra számítva hagytak felgyülni. (Ilyen is volt már.) Vannak könyvtárak, amelyek nem akarnak vagy tudnak ösztöndíjkiegészítést fizetni, mondván: minek, ha nem kell. Pedig ez motivációnak sem rossz, enyhítheti a nyáridő csorbulásának fájdalmát, és hát az emberek kilencvenkilenc százaléka nem azért dolgozik, mert annyira szeret, hanem mert ez az egyetlen eszköz, hogy élelemhez jusson. A bérezésnek, azon kívül, hogy valós munkafeltételeket terem, egyéb haszna is volna: kötelező volna ellenére sem tűnnék ez a hónap egészen elveszettnek, még ha valaki nem is készül könyvtárosi pályára. Olyanok is akadnak már a harmadik év elvégzése után, akik nyáron valóban azért dolgoznak,

hogy eltartsák magukat — nekik ez a hónap szinte büntetés. A bérezésnek és a megfelelő munkának lehetne valami rendszere: értelmes és rugalmas, meghatározott minimummal és maximummal, hogy ne a szerencse alakítsa a gyakornokok tapasztalatait.

A másik lehetőség, a bonyolultabb az, hogy a könyvtári gyakorlat, aminek elvileg nem lehet a kereset a lényege, mással tegye vonzóvá magát. Nem kell okvetlenül elintézni egy legyintéssel: „úgy is kötelező nekik, úgy is meg kell csinálniuk, minek nekik fizetni, energiáinkat rájuk áldozni”. Ez is, mint annyi minden, amiről folyton szó esik, a szakma érdeke, jövője, hisz a tehetséges emberek érthetően arrafelé vonzódnak, ahol némi fantázia van a mindennapi munkában. Miért keli a könyvtárügynek máshonnan kiszorult, jobb ötletekkel nem rendelkező, véletlenszerűen pályát választó, körülményektől sodort fél-tehetségekkel, félig-tudós, félig-szakmunkás kentaurokkal dolgoznia? A gyakorlatnak muszáj egyszerre lennie okosan szervezettnek, megkomponáltnak, valóságúnak, tartalmasnak és vonzóknak. Muszáj!

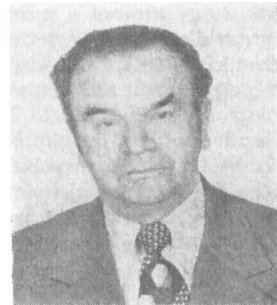
*Abodý Rita*

## Könyvtáros sorsok — könyvtáros pályák

# A könyvtárosok „beépített” embere

Beszélgetés a nyugalomba vonuló Ubornyák Lászlóval

*Hónapok óta hallhattunk ilyen beszélgetéseket könyvtárosok között: — Hallottad? Nyugdíjba megy az Ubi! — Nem, az nem lehet. Mi lesz akkor a könyvtárakkal?! — Pedig a hír igaz. Ubornyák László, a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályának vezetője 1981. március 31-én valóban nyugalomba vonult. Egy kereskedelmi vállalat, tegyük hozzá: egy, a könyvtárosok által sokszor szidott kereskedelmi vállalat egyik irányítója számára talán a legnagyobb elismerés, ha a partnerei így beszélnek róla. Amikor — még nyugdíjba vonulása előtt — munkahelyén felkerestük, első kérdésünket a kezdetekről, az indulásról tettük fel neki: az iránt érdeklődtünk, honnan jött, hogyan került a pályára?*



— Lajosmizsén születtem 1919-ben, szegény zsellércsaládban. Hat élő testvérem volt. Elsősorban nekik köszönhetem, hogy tanulhattam, nagyrészt ők, az idősebb testvérek viselték iskoláztatásom költségeit. A hat elemi után ott helyben végeztem el a négy polgárit is, majd kisebb megszakítás után Kecskeméten a felsőkereskedelmi iskolát. Százhusz pengő évi ösztöndíjat kaptam, ez persze nem fedezte a megélhetésem, így a nyári hónapokban napszámba jártam, részesarátást vállaltam. Évközben meg mindig volt egypár tanítványom. 1941-ben érettségiztem. Sokat köszönhetek *Podmaniczki Bélának*, a polgári iskola igazgatójának, aki nemcsak a tanulásom útjait egyengette, de gazdag magánkönyvtárát is megnyitotta előttem.

— *Mi következett az érettségi után?*

— Azonnal behívtak katonának. Frontszolgálat, fogság, 1947 nyarán kerültem haza és szereltem le.

— *Mihez tudtál kezdeni akkor?*

— A végzettségemmel a világon sem-

mihez. Számviteli képzéssel rendelkeztem ugyanis, s ezekben az időkben talán ez volt nálunk a legfelelősebb oklevél. Beiratkoztam egy tanfolyamra, amelyet érettségizettek számára szerveztek, s ahol textiltechnikusi oklevelet lehetett szerezni. Ez esti iskola volt Budapesten. Nappal a nővérem kifőzdéjében szolgáltam fel, meg elvégeztem mindenféle munkát, ami éppen adódott. Meg is szereztem a textiltechnikusi oklevelet, de ezzel sem volt szerencsém, mert 1948 nyarán, amikor az oklevelet kézhez kaptam, éppen nagyfokú nyersanyaghiány volt a textiliparban, új szakemberekre nem volt szükség. Így kerültem a könyvkereskedelembé. Legelőször az akkori *Szabad Nép* könyvesboltban voltam gyakornok, aztán egy évig boltvezető Szombathelyen. 1950 őszén a *Szakra Könyv- és Propagandaanyag Terjesztőnek* lettem az instruktora. Feladatom a vidéki könyvesboltokkal való kapcsolat kiépítése és tartása volt. 1951-ben létrejött az *Allami Könyvterjesztő Vállalat*, ennek egyik

osztályára, a raktári és szállítási osztályra kerültem vezetőnek. 1952-ben napi-rendre tűzték a könyvtárügy fejlesztését, megjelent a minisztertanácsi határozat a könyvtárügyről, ennek nyomán született meg a *könyvtárellátó* osztály. 1952. szeptember 15-én vettem át vezetését, de a könyvtárellátó tényleges munkája tulajdonképpen csak 1953-ban indult meg.

Két nevet illik itt megemlítenem. Nagy tisztelettel emlékezem *Zala Imrére*, az Állami Könyvterjesztő Vállalat akkori igazgatójára, akinek „keze alatt” a könyvkereskedők egész nemzedéke nevelkedett. Tőle tanultuk meg a szakma szeretetét, a vezetés módszerét: a munkában a határozottságot és következetességet, egyúttal az emberi problémák iránti megértést, segítőkészséget is. Ugyanilyen tisztelettel emlékezem *Sallai Istvánra* vagy — ahogy a könyvtárosok emlegetik — a „Pista bácsira” akitől rengeteg ösztönzést kaptam munkámhoz. Neki köszönhetem, hogy megértettem: akinek munkája közvetlenül a könyvtárakhoz kapcsolódik, annak feltétlenül ismernie kell a könyvtáros szakmát.

— *A könyvtárosok ma is úgy emlegetnek, mint azon kevés könyvkereskedők*

*egyikét, aki ért is a könyvtári munkához!*

— Mindenesetre még 1952-ben beiratkoztam az *Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskola* könyvtár szakára, és 1955-ben vörös diplomát szereztem. Ez a könyvtárosi oklevél talán egyik látható jele azoknak a kötelekeknek, amelyek pályámon mindvégig a könyvtárakhoz, a könyvtárosokhoz fűztek. Talán az sem véletlen, hogy a munkámat elismerő kitüntetésekre való felterjesztések is a legtöbb esetben nem a kereskedelem, hanem a könyvtárak oldaláról indultak. Egyik főnököm egyszer félig tréfásan, félig komolyan azt mondta: Te a könyvtárosok beépített embere vagy a kereskedelemben! Bizonyára úgy értette, hogy elsősorban nem a vállalat, hanem mindenekelőtt a könyvtárak érdekeit igyekeztem képviselni.

— *Ezek szerint a könyvtárak és a könyvkereskedelem érdekei ellentétesek?*

— Valójában nem lehetnek ellentétesek, mivel a könyvkereskedelemnek a könyvtárak a legrendszeresebb vevői. Minden kereskedelmi vállalatnak arra kell törekednie — ha hosszú távon meg akarja tartani vevőkörét —, hogy partnerei elégedettek legyenek szolgáltatásával. Am ha a vállalat vélt vagy valóságos érdekeit a vevők érdekei elé helyezi, súrlódások, sőt érdekellentétek is előfordulhatnak. Ez történt a 70-es évek közepén a mi esetünkben is.

A könyvtárak szervezett ellátása nem magyar specialitás. A tőkés és a szocialista kereskedelemben egyformán ismert és alkalmazott forma. A nyugati kereskedelem nagy fogyasztóként kezeli a könyvtárakat, s árengedményt nyújt partnereinek. A szocialista kereskedelem viszont — meggyőződésünk szerint helyesen — különféle többletszolgáltatásokat nyújt a könyvtáraknak. Csak egy példát említek, évente csaknem 10 millió katalóguscédulát, 6–8 millió könyvkártyát juttatunk a nálunk vásárló könyvtáraknak. Ha meggondoljuk, népgazdaságilag sem kis dolog, hogy a velünk szerződéses kapcsolatban álló könyvtárakban — számuk most 5000 — nem külön-külön végzik el a katalógizálást, hanem egy helyről, tőlünk, egységes kivitelben kapják meg a kártyákat. A centralizálás nemcsak időt és energiát szabadít fel 5000 könyvtárban, hanem garantálja a minőséget is, hiszen címlírásaink az Országos Széchényi Könyvtártól származnak. A továbblépés lehetőségei már évek óta adottak rendszerünkben, és a vásárló könyvtárak jogos igényeit a kulturált kereskedelemnek ki kell tudnia elégíteni. Természetesen ehhez bizonyos feltételeknek is meg kell



**FABIAN  
LACERKVIST**

**NOBEL  
1951**

felelnünk. Ez a szemlélet nemrég tört utat magának, s képviselőinek hangját immár meghallgatják vállalatunknál. *Drucker Tibor* igazgató ismeri a közművelődés gondjait, s olyan vezetési gyakorlatot honosított meg, amelyben a könyvtárak igényei nem sokadrangúak. Ha most végiggondolom hosszú könyvkereskedői pályafutásomat, azt hiszem, joggal mondhatom, hogy a jó kezdeményezéseknek, az értelmes könyvtári szolgálat megteremtésének most nemcsak az ideje jött el, hanem a feltételei is megteremtődtek.

— *Mi adott erőt ehhez a sokszor szélmalomharcnak tűnő küzdelemhez?*

— Az a meggyőződés, hogy a mi könyvtárellátó szervezetünk tulajdonképpen helyes és korszerű rendszert dolgozott ki és valósított meg, próbált meg érvényesíteni olyan időkben is, amikor a körülmények ennek egyáltalán nem kedveztek. Ezt a jó szervezetet próbáltam átmenteni azokra az időkre, amikor a különböző tényezők kedvezőbbekké válnak.

— *S úgy érzed, sikerült?*

— Igen, az átmentés sikerült, de időközben a korábban korszerű ellátási rendszer elavult. Szükségessé vált egy szakszerűbb, több információt nyújtó, gyorsabb rendszer kidolgozása és bevezetése. Ebben — sajnos — csak az első lépéseket tudtam megtenni, mert az idő közben tovaröppent, s a több évtizedes fárasztó munka után elérkezett a pihe-

nés korszaka. Olyan utódot kerestem, aki a mai követelményeknek megfelelő ellátási rendszert a jelenlegi jobb körülmények között meg is tudja valósítani. Úgy vélem, hogy *Győri Erzsébet* személyében képzett, sok-sok tapasztalattal rendelkező könyvtáros került a könyvtárellátó fősztály élére. Az ő személye számomra megfelelő garancia arra, hogy elképzeléseinket sikerül majd megvalósítani.

— *Nyugdíjasként lesz-e kapcsolatod a könyvkereskedelemmel?*

— Elvállaltam egy célfeladatot: azt a számítógépes nyilvántartási rendszert akarom kidolgozni, amellyel a könyvtárak rendeléseit a vállalat pontosan számon tudja tartani, s ily módon a rendelésnek az eddiginél gyorsabban és jobban tud majd eleget tenni.

*Azt hiszem, ennek a célfeladatnak a vállalását Ubornyák László esetében akár jelképesnek is tekinthetjük. A korszerű gondolkodásmód jellemezte egész aktív tevékenységét, egész vezetői magatartását. S most nyugdíjasként — de nem nyugalomba vonulva — sem a múlton akar merengeni, hanem a holnap és a holnapután munkáját kívánja segíteni, útját egyengetni.*

*Sok sikert kívánunk hozzá!*

*Dr. Csulák Mihály*

## **könyvtári élet**

### **A kötelepéldány-szolgáltatás ellenőrzése Vas megyében**

A megyei könyvtáraknak régi vágyuk és törekvésük, hogy a megyéjükben működő nyomdák és sokszorosítók dokumentumaival is gyarapíthassák gyűjteményüket. Ehhez adott lehetőséget a kulturális miniszter 5/1977. (VIII. 28.) KM számú rendelete, amely felhatalmazta a megyei könyvtárakat arra, hogy a megyéjükben működő nyomdák és sokszorosítók kötelepéldány-szolgáltatását a helyszínen ellenőrizzék. A munka megkezdéséhez az első útmutatást az Országos Széchényi Könyvtárban 1979 szeptemberében megtartott értekezleten kapták az érdekeltek. További segítséget nyújtott számukra a Széchényi Könyvtár által kiadott *Tájékoztató a sajtótermékek tudományos célú kötelepéldány-szolgáltatásáról* című kiadvány valamint az a módszertani útmutató, amely a helyszíni ellenőrzéshez szükséges gyakorlati tudnivalókat tartalmazza. A Szombathelyi Megyei Könyvtár is megkapta az OSZK kötelepéldány-szolgáltatásától a megyében működő azon nyomdákknak, illetve sokszorosítóknak a jegyzékét, amelyek már eddig is szolgáltatott kötelepéldányt. Ez a jegyzék azonban csak öt Vas megyei nyomdát, illetve sokszorosítót sorolt fel, holott — mint később ez kiderült — a megyében 303 intézménynek, vállalatnak, szövetkezetnek van nyomdája vagy sokszorosító-gépe.

## A vártnál több volt

Elsőként tehát azt kellett kiderítenünk, hogy mely vállalatok, intézmények rendelkeznek nyomdával vagy sokszorosítóval. Ehhez a megyei rendőrkapitányság nyújtott nekünk segítséget azért, hogy lehetővé tette számunkra a nyilvántartásukba való betekintést. Az így gyűjtött címek alapján a nagyszámú házinyomda és sokszorosító közül azokat válogattuk ki, amelyek esetében valószínű volt, hogy köteleispéldány-szolgáltatás alá eső nyomdatermékeket állítanak elő. (Például a megyei tanács, a moziüzemi vállalat, a megyei művelődési és ifjúsági központ stb.)

Az ellenőrzés időpontjáról előzőleg írásban értesítettük az intézményeket, vállalatokat vezetőket, és megküldtük részükre az említett tájékoztatót is. A fogadtatás mindenhol megértő és segítőkész volt. Némi szorongással tekintettek ugyan az ellenőrzés elé, mivel az új köteleispéldány-szolgáltatásról szóló rendelet szigorú intézkedéseket helyez kilátásba azokkal szemben, akik nem tesznek eleget kötelezettségüknek.

Az eddig ellenőrzött hat nyomda, illetve sokszorosító közül mindössze kettő szolgáltatott korábban köteleispéldányt, közülük az egyik a *Sylvester János Nyomda*. A többi négy sokszorosító egyáltalán nem is tudott a köteleispéldány-rendeletéről, csak az általunk küldött tájékoztatóból értesültek róla. A helyszíni ellenőrzés alapja a szabályosan vezetett *nyomdakönyv*. Az előírásoknak megfelelő könyvet három helyen találtunk. A másik három helyen vagy egy füzetbe jegyezték fel, mit és hány példányban sokszorosítottak, vagy kizárólag anyagnyilvántartást vezettek. Mindhárom esetben felhívtuk a sokszorosítók figyelmét arra, hogy a nyomdakönyvet naprakészen kell vezetni, továbbá, hogy a beszolgáltatás határidejét pontosan be kell tartani. Megjegyzéseinket jegyzőkönyvben rögzítettük.

## A kisebb példányszámú nyomtatványokból is adjanak

Könyvtárunk részéről felmerült az a kérdés is, vajon miért csak a 70-nél több példányban előállított dokumentumokból kell köteleispéldányt szolgáltatniuk a nyomdáknak, holott sok esetben készülnek 30—50 példányban olyan nyomdatermékek is, amelyekből — információk értékükönél fogva — köteleispéldányt kellene szolgáltatni. Számos ilyen dokumentummal találkoztunk például a *Vas megyei Tanács házinyomdájában*. Ez a nyomda a köteleispéldány-szolgáltatás és a helyismereti gyűjtemény szempontjából fontos nyomdatermékeket állít elő, de mivel a példányszám sok esetben nem éri el a hetvenet, nem kötelezhetjük arra, hogy az ilyen kiadványaiból a helyismereti gyűjtemény számára egy példányt megküldjön a könyvtárnak, pedig a helyismereti kutatás szempontjából nagyon értékes információkat tartalmaznak ezek a dokumentumok.

Az eddig ellenőrzött legnagyobb nyomda a szombathelyi *Sylvester János Nyomda* volt, ahol több mint kétezer tételt néztünk át. A munkát megkönnyítették a megyei könyvtárnak havonként megküldött nyomdai kimutatások. Ezek alapján már fel tudtunk készülni az ellenőrzésre. A havi kimutatásokból kiírtuk azoknak a sajtótermékeknek a táskaszámait, amelyekből a nyomda már beszolgáltatta a köteleispéldányt, a helyszínen tehát nem kellett minden tételt ellenőrizni, csak azokat, amelyek összeállításunkban nem szerepeltek. A helyi nyomdában azt tapasztaltuk, hogy általában az öt példányban szolgáltatandó gyászlapokból, meghívókból, műsorfüzetekből, röplapokból nem teljesítette a beszolgáltatási kötelezettségét. A nyomda a táskában található példányokból a hiányokat pótolta, és erről a megyei könyvtárt írásban értesítette.

Hat nyomdának, illetve sokszorosítóknak az ellenőrzéséből korai volna általános következtetéseket levonni, mégis úgy érezzük, hogy az ellenőrzések során kialakult közvetlen, rendszeres kapcsolat hozzá fog járulni a köteleispéldány-szolgáltatási fegyelem megszilárdulásához. A megyei könyvtár pedig remélheti, hogy újabb és újabb sokszorosítók, házinyomdák felfedezésével és a köteleispéldány-szolgáltatásba való bekapcsolásával helyismereti gyűjteménye értékes — egyébként nehezen vagy egyáltalán be sem szerezhető — dokumentumokkal gyarapodik.

Tóth Ernőné

a Szombathelyi Megyei Könyvtár munkatársa

## Kérdezz — felelek

**Egy könyvtár igazgatója kérdezi a gyermekgondozási segély folyósításával kapcsolatban:**

*„Milyen díjazott tevékenységet láthat el a gyermekgondozási segélyben részesülő anya a segély folyósításának korlátozása nélkül? Továbbá: Milyen esetekben jogosult az anya a gyermekgondozási szabadság megszakitása után a segély újrafolyósítására?”*

**Válasz:**

Az 1/1967. (II. 26.) SZOT számú szabályzatnak az 1/1976. (III. 18.) SZOT számú szabállyal módosított 1. §-a, valamint a 100—1/1974. (Tb. K. 1—2.) Tb. főig. számú utasítás 8. pontja értelmében a gyermekgondozási segély — az egyéb feltételek fennállása esetén — arra az időtartamra folyósítható, amely alatt a dolgozó nő nem részesül munkabérben, munkadíjban, és nincsen más, kereső foglalkozásból származó jövedelme sem. E rendelkezés alkalmazása szempontjából nem lehet munkabérként, munkadíjként, jövedelemként figyelembe venni azt a díjazást, amelyet a gyermekgondozási segélyben részesülő nő további — legfeljebb két — egyévesnél idősebb, de háromévesnél fiatalabb gyermek gondozásáért kap. Nem kell a gyermekgondozási segély folyósítását kizáró jövedelemnek tekinteni a szerzői jogvédelem alatt álló alkotásért (műért) járó díjazást, a tudományos fokozat (kandidátusi stb.) alapján járó munkabérkiegészítést, ha azt rendszeres jelleggel folyósították a gyermekgondozási segélyezés előtt is az illetőnek. Nem minősíthető továbbá jövedelemnek az újításért, találmányért járó, valamint a tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotással, műszaki megoldást célzó művel vagy egyéb tevékenységgel szerzett érdem elismeréseként adományozott állami díj (Kossuth-díj stb.), úgyszintén a miniszteri és a kormánykitüntetéssel együtt járó pénzjutalom. Gyermekgondozási segély nem folyósítható arra az időtartamra sem, amelyre a dolgozó nő táppénzben, baleseti táppénzben, terhességi-gyermekágyi segélyben részesül.

A gyermekgondozási segély legfeljebb a gyermek hároméves korának betöltéséig folyósítható. A segély folyósításának időtartama alatt a munkaviszonyban álló anya gyermekgondozási (fizetés nélküli) szabadságon van. Ha a dolgozó nő a gyermek gondozására igénybe vett fizetés nélküli szabadságot a férj, illetve az eltartó halála vagy tartós megbetegedése, katonai szolgálatra való bevonulása, szabadságvesztés büntetése, életközösség megszakitása, újabb szülése vagy tartós megbetegedése miatt szakította meg, a 3/1967. (II. 26.) MüM számú rendelet 1. §-ának a 6/1976. (III. 18.) MüM számú rendelettel megállapított (1) és (2) bekezdése értelmében a gyermekgondozási segélyre a további fizetés nélküli szabadság idejére is igényt tarthat (természetesen legfeljebb a gyermek hároméves korának betöltéséig). Ha a dolgozó nő a gyermek gondozásához igénybe vett fizetés nélküli szabadságot a naptári éven belül egy ízben nem az előbbieken tételeken felsorolt okok valamelyike miatt, hanem munkába állás vagy munkaviszony létesítése céljából szakította meg, a fizetés nélküli szabadság további idejére a gyermekgondozási segély szintén megilleti.

\*

**Egy gyermekkönyvtár pedagógus végzettségű vezetője kérdezi a besorolásáról:**

*„1955-ben tanítói oklevelet szereztem. 22 évig tanítottam. Egészségügyi okok miatt 1977-ben munkahelyet kellett változtatnom. Egy körzeti könyvtár gyermekkönyvtárának vezetője lettem. A szakalkalmazott IV. munkakörbe soroltak be, alacsony munkabérral. Egy alkalommal a Könyvtárosból úgy értesültem, hogy a pedagógus képzés a gyermekkönyvtári alkalmazottak esetében szakirányú végzettségnek felel meg. Kérdezem, hogy ennek alapján — pedagógus képzésemre tekintettel — besorolhatnak-e a szakalkalmazott III. munkakörbe?”*

**Válasz:**

A levélíró az említett cikkben foglaltakat félreértette, ugyanis nem a pedagógus képesítésű, hanem például a felsőfokú tanítóképzőben könyvtár-népművelés szakon szerzett oklevéllel rendelkező könyvtáros minősül a besorolás szempontjából főiskolai végzettségű dolgozónak. A szakalkalmazott III. munkakörbe az a könyvtáros sorolható be, aki középiskolai végzettséggel és a könyvtári szakterületnek megfelelő középfokú szakmai (középfokú könyvtárosképző szaktanfolyami) képzéssel vagy a közgyűjteménykezelői szakon szerzett gimnáziumi érettségivel vagy a könyvtárosi munkakörhöz igazodó művészeti szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik. Ha a levélíró az említett feltételek egyikének sem felel meg, csak a szakalkalmazott IV. munkakörbe sorolható be.

## Hírek

**AZ EGYETEMI KÖNYVTÁROSKÉPZÉS HELYZETE ÉS FELADATAI** címmel a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége február 3-án, az Eötvös Klubban konzultációt tartott, amelyen *dr. Dán Róbert* egyetemi docens, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének vezetője tájékoztatta a nagyszámú érdeklődőt az egyetemi képzés várható szervezeti változásairól, az egyetemi és a főiskolai képzés tervezett integrálásáról és a tanszék közelebbi terveiről. A hallgatóság élénk érdeklődéssel figyelte az előadást; a vitában, melyet *dr. Zsidai József* könyvtárosegyesületi elnök vezetett, számos kérdés és hozzászólás hangzott el. Dán Róbert a képzés színvonalának emelését jelölte meg a legfontosabb időszerű feladatként, amit a jelenlevők teljes egyetértéssel fogadtak. A várható szervezeti változásokról mondtak a hallgatóságból sok kérdést és észrevételt váltottak ki. Többen a képzés számszerű visszafejlesztése miatti aggodalmuknak adtak hangot, a tájékoztatás szerint ugyanis az 1981/82-es tanévre mindössze 8 nappali tagozatos könyvtárosi helyet hirdettek meg. (A keretszámok megállapítása nem a tanszék hatáskörébe tartozik.) A tanszék vezetőjének és dolgozóinak a könyvtári gyakorlat képviselőivel való találkozása a problémákat feltáró, álláspontokat tisztázó, az ügyet előrevivő és mindenki számára hasznos kezdeményezésnek bizonyult. (i — r)

**MEGKEZDŐDÖTT AZ ÉPÍTKEZÉS, amely új otthonhoz juttatja a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárát. A Közraktár utcára néző telekrészen, négyszintes új épületben, összesen négyezer négyzetméteres alapterületen a**

**nyilvános szolgálat és a raktárak kapnak helyet, a hozzá csatlakozó Zsil utcai régi épületszárnyban pedig mintegy kétezer négyzetméteren helyezkednek el majd a belső munkaszobák. Az építkezésnek a terv szerint 1982 végéig kell befejeződnie.**

**220 m<sup>2</sup>-RŐL 370 m<sup>2</sup>-ES ALAPTERÜLETŰRE bővült a 13 000 lakosú Bács-Kiskun megyei nagyközség, Jánoshalma könyvtára. Az eddigi galériás könyvtár alatti pince beépítésével immár három szintet foglal el az intézmény. A bővítésre a nagyközségi tanács 660 ezer forintot fordított, és a zeneműtár kiépítésének feltételeit is megteremtette. A könyvtár 1980-ban színes televízió-készüléket, sztereó rádiót és lemezjátszót, valamint magnetofont szerezhetett be. A Kiskunhalasi járás két másik településén is sikerült javítani a könyvtár működési körülményeit. Borota és Csölyospálos községben a járási hivatal támogatásával teljesen kicserélték a bútorzatot. (V-S)**

**MARCO CASAGRANDE** szobrászművészről olasz nyelven írt monográfiát *dr. Tombor Tibor*, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott osztályvezetője. Az 1804-ben született nagy olasz szobrászművész 1833 és 1848 között Magyarországon dolgozott: Pyrker érsek megbízásából ő faragta az új egri székesegyház szoboralakjait, majd Pesten letelepedve itt és Esztergomban készített számos alkotást. Az 1880-ban az észak-olaszországi Cison di Valmarinóban elhunyt művész halálózási évfordulójára elkészült munkát a trevisói Marton kiadó jelentette meg két kötetben, 240 illusztrációval, illetve dokumentum-hason-

mással. A könyvet 1981 szeptemberében a budapesti olasz kulturális intézetben is bemutatják, azzal a Casagrande-kiállítással együtt, amelyet Conegliano város Egernek adományoz.

**A KG INFORMATIK PROSPEKTUSTÁRA felhívja az érdeklődők figyelmét, hogy rendkívüli állományapasztást tart, és a kivont anyagot az érdeklődők rendelkezésére bocsátja. (Cím: Bp. V., Arany János u. 24. Fsz. 6. Tel.: 125-343)**

**KINEVEZÉS. A Szigetvári Városi-Járásai Könyvtár igazgatójává február elsejéi hatállyal RAVAZDI LÁSZLÓT, a könyvtár munkatársát nevezték ki.**

**TELEX A KÖNYVTÁRBAN. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem 1981 februárjában bekapcsolódott az országos telexhálózatba. A gépet a központi könyvtár kezeli. Hívószáma: 224186 mkke h.**

**FEBRUÁRI ÉRTEKEZLETI NAPTÁR: 3. Az Országos Könyvtárügyi Tanács közművelődési tagozatának ülése a szakmai irányelvekről a Művelődési Minisztériumban; 11. Szakmai tanácskozás könyvtári, könyvellátási és szakirodalmi kérdésekről Hódmezővásárhelyen, az Állatorvostudományi Egyetem állategészségügyi főiskolai karán a főiskolai kar, az AGROINFORM, a Mezőgazdasági Könyvkiadó, valamint a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 19. A IV. országos könyvtárügyi konferencia operatív előkészítő bizottságának ülése az AGROINFORM-ban; 20. Gyermekekönnyvtárosok országos tanácskozása az 1981. évi feladatokról a Könyvtártudományi és Módszertani Központban.**

## Könyvtárhasználat — falakon kívül és falakon belül

A *Könyvtáros* 1981/1. számában a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1978-as országos olvasásvizsgálatának a könyvtári tagsággal és a lemorzsolódással kapcsolatos eredményeit ismertettük. Most a tagság tényén túlmenően magát a könyvtárhasználatot vesszük górcső alá: a „falakon kívüli” használatot, vagyis azt, hogy a könyvtári tagokon kívül más olvasók (a könyvtári tagok családtagjai stb.) milyen mértékben támaszkodnak a könyvtárból származó olvasmányokra, valamint, hogy a „falakon belül” a könyvtárhasználók milyen arányban veszik igénybe a különféle könyvtári szolgáltatásokat. Mindezek előtt azonban vegyük szemügyre a könyvtárnak az olvasmányok beszerzésében betöltött helyét, jelentőségét.

### Honnan szerezzük be olvasmányainkat?

Az ország 20 éven felüli könyv olvasó népességét képviselő 611 fő legutóbbi (illetve éppen a felmérés idején forgatott) olvasmánya a beszerzés módjai, illetve forrásai tekintetében így tagolódott (100 százalék = 611 olvasó): saját maga kölcsönözte a könyvtárból: 15,1; családtagja kölcsönözte a könyvtárból: 6,7; saját maga közvetlenül az olvasás előtt vásárolta: 20,9; valamelyik családtagja közvetlenül az olvasás előtt vásárolta: 8,3; a családi könyvespolcra vette le: 29,5; baráti kölcsönzés útján jutott hozzá: 12,8; ajándékba kapta (nem családtagtól): 4,1; ismeretlen módon jutott hozzá: 2,6 százalék.

Természetesen felmerülhet a kétely, hogy *egyetlen* — nevezetesen a legutóbbi — olvasmány beszerzési módjának megoszlása híven tükrözheti-e az egész olvasmánybeszerzési struktúrát. E kételyt már kezdettől mi is osztottuk, ezért megkérdeztük azoknak az esetleges olvasmányoknak a forrását is, amelyekbe az olvasó az utóbbi időben csak *beleolvastott*, illetve amelyeket a legutóbbi olvasmány *mellett* olvasott. Az így megnövelt olvasmányanyag „származás szerinti” megoszlása szinte teljesen megegyezett az említett arányszámokkal. Kétségtelen, hogy a huzamosabb, a könyvhasználat szélesebb köreire (lexikonhasználat stb.) jobban kiterjedő megfigyelés — ami a gyakori olvasók számára lehetővé tette volna, hogy ne csak egy, hanem több olvasmánynyal is szerepeljenek — hitelesebb képet adott volna, de az is tény, hogy a fenti megoszlás a *lényegi* tendenciákat illetően helyesen tájékoztat a valós helyzetről.

1978-ban mért adatainkat (a kategóriák némi összevonásával) hasonlítsuk össze *Mándi Péter* 1964-es, ugyancsak országos felmérésének megfelelő eredményeivel (*Mándi Péter: Könyv olvasás és könyvvásárlás Magyarországon. Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, Bp. 1965. 49—50. l., illetve XII/1—5. táblázatok*).

A legutóbbi olvasmány beszerzési módja	A könyv olvasók százalékos megoszlása	
	1964	1978
Könyvtárból kölcsönözte (saját maga vagy családtagja)	21,8	21,8
Vásárolta (az olvasás előtt)	25,0	29,2
A családi könyvtárból vette	9,2	29,5
Rokontól, ismerőstől kölcsönözte	31,3	12,8
Ajándékba kapta	5,8	4,1
Egyéb módon jutott hozzá, illetve nem válaszolt	6,9	2,6
Összesen:	100,0	100,0

Nem új keletű tapasztalat — már 1964-ben is így volt —, hogy az olvasmányok elsősorban *vásárolt* könyvként jutnak el olvasójukhoz, különösen, ha azt is számításba vesszük, hogy az ismerősöktől kölcsönzött könyv is túlnyomórészt a lakosság vásárlásának eredménye. Ha — szűkítve a kört — csak a *család által* (régebben vagy frissen) vásárolt könyveket vesszük figyelembe, megállapíthatjuk, hogy ezek súlya jelentősen megnőtt az utóbbi években: 1964-ben az összes olvasmányoknak csak mintegy harmadát, 1978-ban viszont már körülbelül 60 százalékát tették ki.

A táblázat adatainak részletesebb elemzése előtt meg kell jegyeznünk, hogy az 1964-es adatok 15 éven felüli, az 1978-as eredmények viszont 20 éven felüli könyv olvasóira vonatkoznak, s ezért az adatok összehasonlítása során számításba kell vennünk, hogy a 15—20 éves fiatalok a könyvtárakat nagyobb, a vásárlási lehetőségeket viszont kisebb mértékben veszik igénybe, mint az idősebbek. Így a könyvtárból származó olvasmányok változatlan arányszáma voltaképpen e könyvbeszerzési mód részarányának némi növekedését sejteti; az olvasás előtt frissen vásárolt könyvek arányának amúgy is szerény emelkedése pedig e megfontolás alapján tovább mérséklődik.

Igazán jelentékeny változások — ellenkező előjellel — a családi könyvtár, valamint a baráti kölcsönzés kategóriájában történtek. Míg 1964-ben minden harmadik olvasmány baráti-rokoni kölcsönzés útján jutott olvasójához, 1978-ban ez már csak minden nyolcadikról mondható el. Ugyanakkor a családi könyvtár polcain sorakozó (régebben vásárolt, örökölt stb.) kötetek 1964-ben az olvasmányok alig egytizedét, 1978-ban viszont ennek háromszorosát „szállították”. Az olvasmánybeszerzés tehát az utóbbi másfél évtizedben „belterjesebbé” vált: lényegesen megritkultak a család körén túlmutató, nem intézményes könyvbeszerzési alkalmak, s az így támadt űrt csak nagyon kis mértékben töltötte ki az intézményes olvasmányközvetítő csatornák közvetlen igénybevétele, és sokkal inkább az otthon levő könyvek. Ezt az aránytelődést nagymértékben magyarázza, hogy a hatvanas évek első felében a könyvpiac jóval szegényesebb volt, s az emberek — sajátos választéknövelő gesztusként — jobban rászorultak az egymás közötti cserére. Később pedig a választék intézményes kiszélesítése s ezzel együtt a lakossági könyvvásárlás, a családi könyvállományok rohamos növekedése következtében nem is annyira valamiféle légüres térbe való benyomulásról, mint inkább egy funkciójából sokat veszített olvasmánybeszerzési forma fokozatos *kiszorításáról* beszélhetünk. Ha hozzávesszük mindehhez, hogy az olvasásvizsgálatok a baráti kölcsönzést általában meglehetősen esetleges, viszonylag alacsony aktivitást követelő és a nagy átlagot tekintve alacsonyabb értékű olvasmányanyagot közvetítő könyvbeszerzési módként jellemzik (1978-as felmérésünk szerint is elsősorban a ritkán olvasók, a romantikus és a lektűr irodalom hívei közt volt népszerű, legkevésbé pedig az érettségizettek és a diplomások, a rendszeres és „modern” ízlésszintű olvasók éltek vele), akkor örülhetünk e tendencia láttán.

Örömünk több okból mégsem osztatlan: egyrészt féltő, hogy a baráti kölcsönzés visszaszorulása a könyvvel kapcsolatos társadalmi kommunikációs események megritkulásával járhat. Másrészt — bár örvendetesnek tartjuk az otthonokban felhalmozott könyvanyag „aktivizálódását” — nem tekinthető véletlennek, hogy nem a könyvtárból beszerzett és a frissen vásárolt, hanem a tőlünk karmyújtásnyira tárolt könyvek jelentősége nőtt meg ilyen mértékben. S valóban nem véletlenül: az olvasás gyakoriságának növekedésével ugyanis — s ez 1964-ben és 1978-ban egyaránt tapasztalható volt — az olvasmányok között nő a frissen vásárolt és a könyvtárból beszerzett könyvek részaránya (de csak akkor, ha az olvasó a könyvtárból *saját maga* kölcsönözte!); a házi könyvtár polcáról leemelt könyveké viszont (majdnem úgy, mint az ismerősöktől kölcsönzötteké) csökken. (Ez utóbbi jelenséggel már csak 1978-ban találkozunk.) Tegyük még hozzá, hogy az otthon tárolt könyvek a romantikus irodalmat kedvelő, valamint az alacsonyabb iskolázottságú (8 általános iskolai osztályt vagy kevesebbet végzett) rétegek olvasmányválasztásában játszották a legnagyobb szerepet. S ez szintén viszonylag új, csak 1978-ban észlelt fejlemény: Mándi Péter 1964-ben még azt tapasztalta, hogy az iskolai végzettséggel együtt nő a házikönyvtárnak az olvasmányválasztásban betöltött szerepe is. Az olvasmánybeszerzés legpasszívabbnak vélt (de a család körén túltekintő) formáját, a baráti kölcsönzést tehát az olvasók nagy része egy lakáson belül megvalósítható beszerzési móddal, az otthoni könyvállomány „mobilizá-

lásával” váltotta fel, de úgy, hogy ezt az egykor csak szűkebb körben érvényes, ám aktív olvasói magatartással párosuló formát nemcsak tömegessé, hanem — a nagy átlagot tekintve — passzív jellegűvé is tette. Mindebből az következik, hogy az *olvasmánybeszerzési források között észlelt hangsúlyeltolódás nem az olvasói aktivitás növekedésének jegyében zajlott le*; s ez a tény — mivel tudjuk, hogy az utóbbi másfél évtizedben csökkent az olvasásra fordított időmennyiség és a rendszeres olvasók aránya — nem is hathat meglepetésként.

Az olvasmánybeszerzési forrásokkal kapcsolatban még szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a *könyvtárnak* az olvasmányválasztásban betöltött szerepe sem egyértelmű. Igaz — erre már utaltunk is —, hogy minél gyakoribb olvasó valaki, annál nagyobb valószínűséggel származik legutóbbi olvasmánya a könyvtárból (a nagyon ritkán olvasók 10, az időnként olvasók 15, a rendszeres könyvolvasók 20 százaléka kölcsönözte — saját maga, nem családtagjai közvetítésével — utolsó olvasmányát könyvtárból), de itt a rendszeres olvasó nem jelenti egyúttal a legiskolázottabb és legjobb ízlésű olvasót! Sőt, a diplomások minden más végzettségi réteg mögött elmaradnak, a „modern” ízlésképletű olvasók pedig — holtversenyben a „romantikus” és a „lektűr” ízléskategóriákkal, persze más-más okból — hátul kullognak a könyvtárból származó olvasmányok arányát (körülbelül 10—10 százalékról van szó) illetően, és legutóbbi olvasmányaik legnagyobb, egyben minden más rétegét meghaladó hányada (mintegy fele) *friss vásárlás* eredménye. *A könyvtár ilyenképpen elsősorban az alacsony iskolázottságú és az érettségizett, valamint a „klasszikus” és a „bestseller” ízlésképletű rétegek gyakori olvasóinak olvasmányszállítója* — abban az értelemben, hogy az ő olvasmányaik között a legnagyobb a könyvtárból származó könyvek hányada.

Sajátos ellentmondás tanúi vagyunk: a diplomások és a „modern” ízlésszintűek körében a legmagasabb mind a rendszeres olvasók, mind pedig a könyvtári tagok aránya, mégis az ő olvasmányaik származnak a legkisebb arányban könyvtárból. Kamarás István legújabb — a könyvtárlátogatások *gyakoriságára* és a kölcsönzött könyvek *mennyiségére* is kiterjedő — kutatási eredményei bizonyítják, hogy az értelmiségi (főleg humán értelmiségi) könyvtári tagok átlagosan *kevesebbszer* fordulnak meg a (közművelődési!) könyvtárakban, és *kevesebb könyvet* is kölcsönöznek, mint más könyvtárlátogató rétegek. Mindezek alapján az ellentmondás feloldását több megfontolás is segítheti. Az értelmiség ugyan — ha a tudományos és a (munkahelyi) szak-könyvtárakból származó könyveket is számítjuk — a könyvtárban *beszerzett* olvasmányok darabszámát illetően nem maradhat el jelentősen más rétegektől, mégis egyértelműen állítható: magas tagsági aránya ellenére leginkább e réteg használja a könyvtárt (elsősorban a közművelődésit, de általában is, *minden* könyvtárt) *kiegészítő szerepkörben* más könyvbeszerzési források — elsősorban a *könyvesbolt* — mellett. Ez utóbbihoz nem utolsósorban az *újdonságok* iránti felfokozott igény következtében fordulnak (főleg a „modern” ízlésszintűek!), mivel az ilyen igényeket a könyvesbolt jobban ki tudja elégíteni, mint a könyvtár. Végül nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a könyvtárhasználat — mint látni fogjuk — épp a diplomások körében terjed ki leginkább a *kölcsönzésen kívüli* szolgáltatási formákra, így a tagság ténye nem okvetlenül realizálódik sűrű kölcsönzésben.

### **Könyvtárhasználat — falakon kívül**

Arról a jelenségről kívánunk itt szólni, amit latens, rejtett, illetve „álruhás” könyvtárhasználatnak is neveznek: vagyis amikor valamilyen könyvtári szolgáltatást (elsősorban a könyvtárból kölcsönzött könyvet) olyanok is igénybe veszik, akik nem tagjai egy könyvtárnak sem, talán nem is jártak még könyvtárban. E kérdéskörrel vizsgáltunk csak érintőleg foglalkozott, eredményeink csak adalékok a téma majdani részletesebb kutatásához.

Az előző részben említettük, hogy az olvasók mintegy 7 százalékanak legutóbbi olvasmánya olyan könyvtári könyv volt, amelyet nem az olvasó saját maga, hanem valamelyik családtagja kölcsönzött. A jelenség inkább az alacsonyabb végzettségű olvasók körében volt észlelhető; a diplomások 2,7 százalékát, a 8 általános iskolai osztálynál kevesebbet végzetek 11 százalékát jellemezte.

Más által kölcsönzött könyvtári könyvet persze könyvtári tag is olvashat, de ez ke-

vésbé jellemző: 3 százaléuk választotta ki ilyenformán legutóbbi olvasmányát, szemben a nem könyvtári tag olvasók 8 százalékaival. Szemléletesebben: a könyvtárból származó, de nem az olvasó által kölcsönzött legutóbbi olvasmányoknak zömét, kerekén 85 százalékát *könyvtárba nem járó* olvasók kezében találtuk.

Az „álsruhás” könyvtárhasználat azonban nemcsak a mások által kölcsönzött könyvek „továbbolvasását” jelenti, hanem például egy olyanfajta laza, esetleges kapcsolatot (esetleg egy ugyancsak „álsruhás” könyvtárral, mondjuk, egy munkahelyi könyvkölcsönző hellyel, amelynek kezelője talán egyúttal árusít is), ami nem tudatosan olyan szinten, hogy az olvasó „könyvtári tagnak” érezze magát. (Emlékeztetőül újból megjegyezzük, hogy vizsgálatunk során azt tekintettük könyvtári tagnak, aki annak *valotta* magát.) Mindezt azért tartottuk szükségesnek megjegyezni, mert felmérésünk meglepetésekkel is szolgált. Ezek közé tartozik, hogy a *nem könyvtári tag* olvasók 9 százaléka (a felnőtt népesség mintegy 4 százalékaról van szó) úgy nyilatkozott, hogy legutóbbi olvasmányát *saját maga* könyvtárból szerezte be. (Összehasonlításul: ugyanezt a könyvtári tagok 29 százaléka állította.) Bár akadhattak köztük olyanok is, akik konkrét könyvrendelésükkel valaki mást szoktak elküldeni a könyvtárba, s ha a kölcsönzést nem is, de a *választást* valóban saját maguk végzik, mégis elmondható, hogy a *közvetlen* könyvtárhasználat (nevezetesen az olvasmánybeszerzés) szélesebb rétegre terjed ki, mint ahányan könyvtári tagnak hiszik és vallják magukat. De a *könyvtári tagság* fogalma a másik irányból is képlékeny: a magukat könyvtári tagnak valló felnőtteknek legalább 3,3 százaléka (a felnőtt lakosság 0,6 százaléka) csak formálisan, illetve csak a válaszadó szubjektív tudatában könyvtárhasználó: ennyien vannak ugyanis, akik könyvtártagnak mondták magukat, de *nem szoktak könyvet olvasni*. (Formális tagság természetesen könyvolvasók esetében is létezhet, s nagyobb valószínűséggel, mint a csak a folyóiratolvasót látogató, de könyvet nem olvasó könyvtári tagok körében.) Ha e mínusszal csökkentjük a könyvtári tagok arányának főtebb (a mi felmérési adatainkhoz és nem a könyvtári statisztikákhoz mérten) mutatóhoz 4 százalékos többletét, akkor ez az olvasmánybeszerzés területén a 20 éven felüli népességben belül mintegy 2—2,5 százalékkal növeli a *közvetlen könyvtárhasználók 18,7 százalékos arányát*.

A *közvetett* (a tulajdonképpeni „falakon kívüli”) használattal kapcsolatos eddigi információink — amelyek a legutóbb olvasott könyvekre vonatkoztak — kiegészítésre szorulnak.

Ha a könyvtárból származó könyvek *családon belüli* hatókörét akarjuk megrajzolni, első lépésként tisztázni kell, hogy a magyar családok mekkora hányadára terjedhet ki egyáltalán ez a hatás. A felmérésünk során felkeresett 1000 családnak *csaknem felében* (48 százalékaiban) *találtunk legalább egy könyvtári tagot*, ezen belül 13 százalék volt azoknak a családoknak az aránya, amelyek csak a gyerekekkel vagy 13 éven aluli fiatalokkal képviseltették magukat a könyvtárban, a fennmaradó 35 százalék viszont már felnőttekkel (is). A felmérési eredményeinket a *Könyvtáros* 1981. évi 1. számában ismertető első közleményünkben már említettük, hogy a könyvtárhasználatban élen járó rétegek (szellemi foglalkozásúak, a nagyvárosok lakói, nagyobb házi könyvtárral rendelkezők stb.) a könyvtári tagságnak a családon belüli elterjedtségében (főleg a felnőtt generációkra is kiterjedő könyvtárhasználatban) úgyszintén vezetnek. Egészítsük ki a képet azzal az újabb — bár nem különösebben meglepő — tapasztalatunkkal, amely szerint a családnak minél több tagja könyvolvasó, annál szorosabb, annál több generációra kiterjedő kapcsolatot épít ki a könyvtárral. (Tegyük hozzá: *a magyar családok 15 százalékában egyetlen könyvolvasót sem lertünk* — itt válnak igazán láthatóvá a hazai olvasáskultúra „legfehérebb” fehér foltjai! —, de még e családok között is akad egy csekély, 4 százaléknyi hányad, amelyben magát könyvtári tagnak mondó családtag található.) Az olvasókat és nem olvasókat egyaránt felvonultató családok körében a legelterjedtebb az a szokás, hogy *csak a gyerekek* járnak könyvtárba: itt szemmel láthatóan az „olvasó fiatalok és a nem olvasó felnőttek” képlet a tipikus, ami azt is bizonyítja, hogy a könyvtárral a csupán a gyerekek révén fenntartott „diplomáciai viszony” a család felnőtt tagjai számára *viszonylag kevés kulturális haszonnal jár*.

De ne elégedjünk meg ilyen sommás kijelentésekkel. Azokban a családokban ugyanis, amelyekben akadt ugyan könyvtártag, de a tagság nem volt teljes körű

(a családok 41 százalékáról van szó), az iránt is érdeklődtünk, hogy a *család könyvtárba nem járó tagjai szokták-e olvasni a könyvtárból hazahozott könyveket.*

A válaszok meglehetősen magas aránya — 63 százaléka — igenlő volt. (Részletezve: gyakran: 31,3; néha: 31,3; nem: 37,4 százalék.)

Ezt a „meghosszabbított” könyvtári szolgáltatást, amely tehát a könyvtári könyv *családon belüli* (nem könyvtáragagnak való) továbbadását jelenti, az összes magyar családon mintegy *egynegyede* veszi igénybe, s közülük minden második (körülbelül 13 százalék) meglehetősen rendszerességgel.

Felmerül a kérdés: főképp mely családok élnek ezzel a lehetőséggel? Elsősorban — bár a különbségek nem nagyok — azok, amelyekben mindenki olvas, amelyekben csak fiatal (18 éven aluli) könyvtáragagnak található, s ahol viszonylag kevés könyv van otthon. (Ha nagyon kicsi — 1—20 kötetes — az otthoni könyvállomány, akkor inkább csak néha; közepes — 100—200 kötetes — állományok esetében gyakrabban folyamodnak a családok ehhez az olvasmánybeszerzési lehetőséghez.) A könyvtári könyv családon belüli „továbbolvasása” elsősorban a fizikai foglalkozású rétegek (munkások és főleg a parasztság) körében tapasztalható, a középszintű szakemberek az átlag körül helyezkednek el. Legkevésbé és a legkisebb gyakorisággal a szellemi foglalkozásúak (főképpen az értelmiségiek) élnek ezzel a lehetőséggel. Az utóbbi családok támaszkodhatnak a legnagyobb otthoni könyvgyűjteményekre, és ők képviseltetik magukat leginkább felnőtt családtagokkal is a könyvtárban: körükben tehát individuális, *személyre szóló* könyvválasztás, a könyvtárral való *közvetlen* kapcsolatot a jellemző.

Mindezek alapján a családon belül továbbadott könyvtári könyv főként az olvasáskultúra és a könyv iránti érdeklődés *középső szintjein* álló (keves könyvvel rendelkező, a könyvtárba inkább csak a fiatalokat „delegáló”, de általában teljes egészében olvasó, fizikai foglalkozású) családok körében játszik lényeges szerepet.

A könyvtári könyv *családon kívüli* hatóköréről is megpróbáltunk adatokat gyűjteni. A könyvtári taggal „rendelkező” családoktól megkérdeztük: előfordul-e, hogy a könyvtárból kölcsönzött könyvet családon kívülieknek is kölcsönadják. Itt már sokkal alacsonyabb volt az *igenlő* válaszok aránya: mindössze *21 százalékos* (szemben a családon belüli „továbbadás” 63 százalékos adatával), ami azt jelenti, hogy ez a szokás a magyar családoknak csupán *egytizedét* jellemzi, míg a belterjesebb forma, mint korábban láttuk, *egynegyedét*. Nemcsak azoknak aránya alacsony, akik egyáltalán szoktak családon kívülieknek könyvtári könyvet kölcsönadni, hanem a gyakorisági fok is: a „gyakran” választ csak a könyvtári taggal rendelkező családok 4,6 százalékától kaptuk.

Ez a visszafogottság természetesen érthető, hiszen a könyvtári könyvért a kölcsönző család vagyoni jogi felelősséggel tartozik, s ha ilyen szempontból nézzük a dolgot, nem is kevesellhető, hogy *minden ötödik*, könyvtárral kapcsolatot tartó család hajlandó kockázatot vállalni a könyvtárban *beszerzett* könyv családon kívüli kölcsönzésével. Ez a hajlandóság a különböző társadalmi rétegekben csaknem azonos mértékű, csupán az értelmiségnek az átlagosnál *kisebb*, a parasztságnak pedig az átlagosnál *nagyobb* vállalkozó kedve említésre méltó. (Emlékeztetnünk kell rá, hogy e rétegek a családon belüli „továbbolvasás” terén is hasonlóképpen viselkedtek.) Megemlítjük még, hogy a könyvtári könyvnek a család körén túlmutató kölcsönzésével inkább csak azokban a családokban találkoztunk, amelyeknek vagy 14—18 éves fiatal vagy felnőtt könyvtári tagjai (is) voltak, tehát a csupán gyerekekre kiterjedő könyvtárhasználat e szokásnak nem kedvez — valószínűleg épp az anyagi felelősség s a vele járó szülői tiltás miatt.

## A könyvtári szolgáltatások igénybevétele

Lépjük át most a könyvtár küszöbét, és vegyük szemügyre a szorosabb értelemben vett könyvtárhasználat néhány szociológiai—demográfiai jelenségét.

Köztudomású, hogy az átlagos könyvtárlátogató (s még inkább az átlagos állampolgár) szemében a könyvtár elsősorban, illetve kizárólag könyvkölcsönző hely. Felmérésünk a számok nyelvén erről azt mondja, hogy a *felnőtt* (20 éven felüli) *könyvtári tagok* *55 százaléka kölcsönzésen kívül nem szokott igénybe venni más szolgálta-*

tást. Részletesebben (100 százaléknak az összes könyvtáratagot tekintve): csak kölcsönözni szokott: 55; további *egy* szolgáltatást vesz igénybe: 26,5; a kölcsönzésen kívül *két vagy három* szolgáltatással él: 12,6; *négy vagy több* szolgáltatással: 1,7 százalék. (4,2 százalék nem válaszolt.) A szolgáltatások szélesebb körére (kettőre vagy többre) kiterjedő, több dimenziós könyvtárhasználat tehát körülbelül *minden hetedik* könyvtári tag esetében észlelhető.

Ezek a számok az átlagos helyzetet tükrözik. Az átlagon belül az egyes rétegek közötti eltérések azonban meglehetősen nagyok és többnyire egyértelműek. Az iskolai végzettség emelkedésével, valamint a fizikai munkától a szellemi munkavégzés felé haladva határozottan növekszik az igénybe vett szolgáltatások száma. Például: *csak kölcsönöz* a 8 általánosanál kevesebbet végzetek, valamint a munkások és a mezőgazdasági fizikai dolgozók kétharmada, az érettségizettek és diplomások 40—45 százaléka; *két, illetve több* szolgáltatással él a 8 általánosanál alacsonyabb végzettségűek és a munkások 5—7 százaléka, továbbá a diplomások 29 százaléka stb. Ami a két vagy ennél több szolgáltatás igénybevételét illeti, az igazi határvonal az értelmiség és minden más végzettségű réteg között húzódik: a diplomások 29 százalékos arányszámától a középhelyzetű alkalmazottak, illetve érettségizettek 13—15 százalékos adatai is számottevően elmaradnak.

A férfiak és a nők magatartása között e téren nem észleltünk semmi különbséget. Az életkor növekedésével viszont a könyvtárhasználat egyre inkább „kölcsönzéseközpontúvá” válik. A huszoneves könyvtáratagok (főleg a 26—30 évesek) a legaktívabbak: egyötödük vesz igénybe a kölcsönzésen kívül két vagy több könyvtári szolgáltatást, és a könyvtárba csak kölcsönözni járók aránya is körükben a legalacsonyabb: 36 százalék. Az egysíkúbbá váló könyvtárhasználat jelei a 31—40 évesek körében már erőteljesen mutatkoznak, az idősebb korosztályok felé haladva pedig tovább sokasodnak.

Az *olvasói magatartás* legfőbb jellemzői (könyvolvasási gyakoriság, olvasói ízlés) szoros kapcsolatban állnak a könyvtárhasználat aktivitásával, egy-, illetve több dimenziós voltával. Míg a rendszeres könyvolvasók 46 százaléka, addig a ritkábban olvasók kétharmada használja csupán könyvkölcsönző funkcióban a könyvtárt; a kölcsönzésen kívül két vagy több szolgáltatással az előbbieknél 22, az utóbbiaknak csak 6 százaléka szokott élni. Az olvasói ízléstípusok könyvtárhasználói magatartása között észleltük a legnagyobb különbségeket: a „modern” ízlésképletű könyvtári tagoknak mindössze egyharmada, a lektűr és a romantikus irodalom híveinek több mint kétharmada tekintette pusztán kölcsönzőhelynek a könyvtárt; két vagy több szolgáltatást az előbbieknél 37, az utóbbiak 7 százaléka vett igénybe. Egyértelmű a tendencia: *minél gyakrabban olvas valaki, s minél magasabb az ízlésszintje, annál többfajta könyvtári szolgáltatásra tart igényt.* (Ez elsősorban az ízlésre áll.) A több dimenziós könyvtárhasználatról tehát elmondható, hogy *fontos részeleme a fejlett olvasói magatartásnak.*

A *könyvtártagság időtartama* már nem differenciálja ilyen egyértelműen a könyvtárhasználói viselkedést. A könyvtár több funkciójú használata ugyan leginkább a régi (több mint 10 éves) könyvtáratagok körében volt tapasztalható, ami már csak azért sem meglepő, mert ezek több mint fele része rendszeres olvasó, s itt a legnagyobb a „modern” ízlésszintűek, valamint az értelmiségiek aránya is. De ez nem jelenti egyúttal azt is, hogy a friss tagok a legegysíkúbb, a leginkább kölcsönzéspontú használók: a két évnél „fiatalabb” könyvtári tagok ugyan valamivel elmaradnak az átlagtól a két vagy több szolgáltatás igénybevétele terén, de körükben a legelterjedtebb az a szokás, hogy a kölcsönzésen kívül élnek *még egy* másik szolgáltatással is.

A jelek szerint tehát a több funkciós könyvtárhasználat kialakulását elősegítheti a könyvtári tagság huzamos időtartama (bár legalább annyi bizonyítékunk van arra, hogy mindkettő mögött *közös* meghatározó: az olvasáskultúra magasabb szintje — s toldjuk meg ezt egy erős sejtéssel: *egy érdeklődőbb, nyitottabb személyiség* — áll); ám a könyvtárakban számolni kell a friss beiratkozók újabban jelentkező olyan rétegével is, amelynek igénye már a kezdetekben meghaladja a pusztán kölcsönzést.

Most tekintsük át magukat az egyes *szolgáltatási fajtákat* igénylők körével együtt. Ismételen megemlítjük, hogy adataink *20 éven felüli* könyvtárlátogatóktól származnak, ami a tizenévesek által különösen kedvelt szolgáltatások (például a tájékoztatás, az audiovizuális dokumentumok) esetében torzíthatja az arányokat. Hozzá kell tennünk még, hogy a kérdőívben nem adtunk előzetesen elkészített listát: az igénybe

vett szolgáltatásokat a kérdeztettek *maguk nevezték meg*. Ez az úgynevezett nyitott kérdéses mód minden bizonnyal lefelé módosította az igénybevevők arányszámait, de egyben lehetőséget adott arra is, hogy a kérdeztettek az általuk valóban fontosnak tartott és *gyakrabban igénybe vett* formákra fordítsák figyelmük javát. (Némi bizonytalanságot okozhatott az is, hogy a válaszadókra maradt annak eldöntése, mit tekintsenek kölcsönzésen kívüli szolgáltatásnak. Így előfordulhatott például, hogy az olvasmányválasztással kapcsolatos könyvtárosi segítséget nem mindig sorolták ide stb.)

Ezek után nézzük meg az egyes szolgáltatási fajtákat „népszerűségi” sorrendben, igénybevevőiknek az *összes (20 éven felüli) könyvtártag százalékában* kifejezett arányszámaival.

Helybenolvasás (sajtó- és könyvolvasás együtt)	26,7
Tájékoztató szolgálat (a könyvtárostól adatot, tájékoztatást, egy kérdésre vonatkozó irodalmat, bibliográfiát stb. szokott kérni)	17,3
Könyvtárközi kölcsönzés	3,9
Képes dokumentumok (dia, film, mikrofilm) használata, illetve kölcsönzése	2,6
Hangzó dokumentumok (lemez, magnószalag) hallgatása, kölcsönzése, átjátszása	2,1
Könyvtári rendezvények, klubfoglalkozások látogatása	2,1
Egyéb szolgáltatások	3,7

Összeállításunk számadataiból kiolvasható, hogy a kölcsönzésen kívül más szolgáltatást is igénybe vevő (a nem válaszolókat mellőzve) 41 százaléknyi könyvtártag átlagosan mintegy *másfél* szolgáltatásra támaszkodik. Ha pedig *minden* könyvtári taggal (a csak kölcsönzőkkel is!), valamint a könyvkölcsönzési alapszolgáltatással is számolunk, akkor egy főre átlag 1,7 könyvtári szolgáltatás használatát vehetjük.

Felmérésünk tapasztalata szerint a *helybenolvasás* lehetőségével főleg a szellemi foglalkozásúak élnek, elsősorban az értelmiség: e csoport könyvtári tagjainak 47 százaléka. A *tájékoztató szolgálatot* (a 20 éven felüli könyvtártagok közül!) a legnagyobb arányban az alkalmazottak és a középszintű szakemberek vették igénybe: 22—23 százaléku említette meg ezt a szolgáltatást. Az értelmiségiek a maguk 16 százalékos arányával sajtóval szemben nem sokkal előzik meg a könyvtárlátogató munkások 12 százalékos arányszámát. Egy szerény adalék a könyvtár „nagyüzemivé válásának” fenyegető veszélyéhez: a kisvárosi könyvtártagok a jelek szerint szívesebben fordulnak a könyvtárhoz problémáikkal vagy legalábbis szívesebben — szám szerint 25 százalékos arányban — tesznek említést erről, mint a főváros és a nagyvárosok könyvtárlátogatói (15—15 százalék). A *könyvtárközi kölcsönzés* az értelmiségiek (és a középszintű szakemberek) tipikus szolgáltatási formájának mutatkozott — főleg a kisvárosokban.

Bár a többi szolgáltatási formáról az említések alacsony száma miatt részletesebb információkkal nem szolgálhatunk, úgy véljük, hogy az eddigiekből is kiderült: a könyvtár több funkciójú használatában még korántsem értük el az eszményi szintet. Mi a használói oldalról közelítettük meg e témakört, de az ellátottság hiányosságai az így nyert képen is nemegyszer átütöttek. Ugyanakkor nem hallgathatjuk el azt a vélekedésünket, miszerint a jelenlegi (egyébként korántsem elégséges) ellátottsági szint és tárgyi-anyagi feltételek mellett is előbbre tarthatnánk, ha sikerülne a szolgáltatások színvonalának *személyi feltételein* javítani. Például a tájékoztató könyvtárosok felkészültségén, hogy az értelmiségiek nagyobb arányban tekinthessék őket partnernek (a tájékoztatói munka színvonalának problémáiról lásd például *Halász Béla*, valamint a *Baranyi Imre—Pápay Zsuzsa* szerzőpáros cikkét a *Könyvtáros* 1977/2. és 1980/5. számában); vagy általában a könyvtáros magatartásán, a személyközi kapcsolatokban való jártasságán, hogy az eddignél nagyobb sikerrel vegye fel a küzdelmet a nagyvárosi életforma és a nagyvárosi könyvtárak emberi kapcsolataiban mutatkozó elidegenedési jelenségekkel.

És természetesen a könyvtárról a társadalomban kialakult — jobbára még egydimenziós — képnek is módosulnia, gazdagodnia kellene. Ezt a képet egyelőre a könyvtárlátogatók viselkedésének lenyomataként ismerjük — egy következő alkalommal szélesebb nézőpontból kíséreljük meg vizsgálatát.

Gereben Ferenc

# A tanítóképző főiskolák közművelődési tanszékeinek tanácskozása Jászberényben

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola közművelődési tanszékének szervezésében 1981. január 27—28-án tanácskozásra gyűltek össze a tanítóképző főiskolák közművelődési és könyvtári tanszékeinek képviselői. A megbeszélésre meghívták a jászberényi főiskola körzetéhez tartozó megyék közművelődést irányító szakembereit, valamint az iskolai könyvtárak szakfelügyelőit is.

A tanácskozás célja egyrészt az volt, hogy megismertesse a főiskolai oktatókat és más érdeklődőket azokkal a fontosabb társadalomtudományi kutatási főirányokkal, illetve irányokkal, amelyeket az országos szervek, intézmények gondoznak a VI. ötéves terv időszakában. Az induló kutatásokról *Bakos István*, a Tudományszervezési és Informatikai Intézet, valamint *Békés Zoltán*, a Társadalomtudományi Intézet főmunkatársa és *Inkei Péter* művelődési minisztériumi osztályvezető adott tájékoztatást.

Bakos István hangsúlyozta, hogy a regionális kutatások a könyvtári és a közművelődési területen is igen fontosak, mivel a területi, vidéki intézmények stb. múltját csak az adott területen élő kutatók tárhatják fel a szükséges mélységben.

Békés Zoltán *Az ifjúságpolitika tudományos megalapozását szolgáló kutatások* elnevezésű, a Magyar Tudományos Akadémia által gondozott, tárcaszintű főirány, ezen belül nyolc kutatási irány tartalmát, tervét vázolta előadásában. Felhívta a figyelmet arra, hogy e kutatások kiemelt feladata az ifjúsággal foglalkozó intézmények és szervezetek működésének vizsgálata. A könyvtárosokat is érintheti a főirányon belül a 6. számú kutatási irány, amelyik *A fiatal értelmiség társadalmi helye, szerepe* címet viseli. Ez ugyanis azt igyekszik feltárni, hogy a fiatal diplomások csoportjai, rétegei a diploma megszerzése után 5—10 évvel hogyan, milyen gondok közepette képesek beilleszkedni a társadalmi munkamegosztás rendjébe, illetve az értelmiség különböző rétegei közötti egzisztenciális és presztízsbeli különbségek hogyan hatnak a fiatal diplomásokra, és milyen sajátos ideológiákat eredményeznek.

Inkei Péter a közoktatási és a közművelődési kutatások várható irányairól szólt. Jelezte, hogy *A közművelődés helyzete és fejlesztésének távlatai* címmel tárcaszintű kutatások indulnak, amelyek átfogják a közművelődés valamennyi területét, így érintik a könyvtárügyet is.

Mindhárom előadó hangsúlyozta, hogy a kutatásokba az irányító, szervező kutatóintézetek, egyetemi intézetek, tanszékek munkatársain kívül bekapcsolódhatnak más intézmények vagy egyéni kutatókra vállalkozók is, akik a kutatási főirányok által közzéteendő pályázatokra jelentkeznek. Így elképzelhető a könyvtárak és a könyvtárosok bekapcsolódása is a kutatásokba.

A második napon került sor a könyvtári szekció ülésére, amelynek tartalmát *Az iskolai könyvtárak és a szakkollégiumi képzés* című napirend jelezte.

*Dr. Csulák Mihály*, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum tudományos titkára referátumában történeti visszatekintéssel alátámasztva felvázolta az általános iskolai könyvtárak fejlődését és a fejlődés ellenére is meglévő gondokat. Elmondta, hogy az OPKM a megyékkel együtt körülbelül 3000 pedagógust részesített alapfokú könyvtárosi képzésben, ám a rendkívül nagy cserélődés és az elégtelen szakmai ismeretek miatt a tanfolyamot végzettek nem tudták lényegesen javítani az iskolai könyvtárak átlagos szakmai színvonalát. Ezért is fontos a tanítóképző főiskolák könyvtári szakkollégiumát végzett tanítók szakmai ismereteinek hasznosítása. Eddig 1500-an kerültek ki szakkollégiumi képzettséggel a tanítóképző főiskolákról, de közülük csak kevesen látnak el iskolai könyvtárosi teendőket. Szakmai ismereteik hasznosításának elmulasztása az iskolavezetés gyengéivel és pazarlásával magyarázható.

*Dr. Supp Györgyné*, a Debreceni Tanítóképző Főiskola docense a szakkollégiumi képzés céljának, változásának bizonytalanságáról szólt kiegészítő referátumának bevezetőjében. A továbbiakban a könyvtártan oktatási anyagára alapozva a szakkollégiumi hallgatók írásos munkáinak (csoportos foglalkozások forgatókönyvei, ajánló bibliográfiák stb.) bemutatásával is bizonyította, hogy az iskolai és a gyermekkönyvtári munkára felkészülten hagyják el a szakkollégiumi hallgatók a főiskolákat.

Végül *Janó János*, a Jászberényi Tanítóképző Főiskola adjunktusa szólt arról, hogy a jogszabályi deklaráció ellenére az iskolai könyvtárak nem alkotnak hálózatot,

ebből következően megoldatlan hálózati-módszertani irányításuk, gondozásuk. A szak-kollégiumot végzett tanítók azért is félnek elvállalni az iskolai könyvtárak vezetését, mert sok-sok évi elmaradt munka pótlását várnák el tőlük, ráadásul minél előbb, ám elégséges szakmai, technikai stb. támogatás nélkül. Az iskolai könyvtári szakfelügyelők tevékenysége nem pótolja a hiányzó hálózati-módszertani munkát. A gondok miatt üdvözölni és segíteni kell minden olyan kezdeményezést (*Törökszentmiklós, Hatvan, Győr* stb.), amely a közművelődési könyvtárak segítségével lehetővé teszi az iskolai könyvtárak olyan szakmai színvonalra emelését, hogy azok képessé váljanak az új általános iskolai nevelési-oktatási terv megkívánta könyv- és könyvtárhasználati ismeretek nyújtására.

A vitában egy Heves megyei iskolai könyvtári szakfelügyelő — a fejlődés hangoztatása mellett — a gondok okát lényegében az iskolavezetés helytelen szemléletében jelölte meg.

*Katsányi Sándor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője annak a véleményének adott hangot, hogy a szakkollégiumot az iskolai könyvtárosok képzésére kellene felhasználni, és e célnak megfelelően kellene átformálni a képzés tartalmát is. Sajnálatosnak ítélte azt a tényt, hogy ma senki sem rendelkezik kellően pontos, részletes adatokkal és ismeretekkel az ország iskolai könyvtárügyéről. A gondok egy része ebből is ered.

A szekcióülés az iskolai könyvtárak és a szakkollégiumi képzés gondjait egyaránt jelezte, és azt sugalmazta, hogy a megoldást — a képzésen és az iskolai gyakorlaton kívül — a felügyeleti, illetve az irányító szerveknél is keresni kellene. (*J. J.*)

## a könyvtárak történetéből

### Hány könyvtáros volt száz évvel ezelőtt Magyarországon?

A magyar könyvtárosok tábora csak a felszabadulás után nőtt nagyra. Egy évszázaddal ezelőtt — ha csak a főhivatásúakat vesszük tekintetbe — számuk a jelenleginél két nagyságrenddel kisebb volt. Erre vonatkozóan megbízható tájékoztatást nyújt *György Aladár* statisztikai összeállítása, amely *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben* címmel jelent meg.

György Aladár a statisztikai hivatal megbízásából hatalmas anyagot dolgozott fel, 2478 könyvtár adatait írta össze, s az intézmények nagy részéről még történeti áttekintést is nyújtott, és állományuk értékelését is elvégezte. Közülük 129 intézményt tekintett nagy könyvtárnak, azokat, amelyekben az állomány elérte vagy meghaladta a 10 ezer kötetet. Ezekben 112 könyvtáros és 35 raktáros — György Aladár elnevezése szerint: *szolga* — dolgozott. A szorgalmas szerző a könyvtárosokat még név szerint is felsorolta. Háromnál többen csak a nemzeti múzeumi, a budapesti egyetemi és a kolozsvári egyetemi könyvtárakban dolgoztak, összesen 18-an. A fennmaradó 94 közül azonban a többséget nem lehet könyvtárosnak tekinteni, mert tanári, szerzesi és titkári munkájuk mellett végezték

a könyvtári teendőket, tevékenységükért gyakran még csekély tiszteletdíjat sem kaptak. Nem lehet például könyvtárosnak nevezni azt az akadémikust — az 1885-ben 75 éves *Hunfalvy Pált* —, aki az Akadémiai Könyvtár élén állt, az esztergomi főszékesegyházi könyvtárat irányító kanonokot vagy a pozsonyi evangélikus gimnázium könyvtárát kezelő két tanárt, akik együttvéve évi 100 forintot kaptak ezért a munkáért.

A többi 2349 könyvtár közül, amelyek állománya a 10 ezer kötet alatt maradt, legfeljebb három-négyben lehetett főfoglalkozású könyvtáros (*Képviselelőházi Könyvtár*, a *Földtani Intézet*, a *Fővárosi Statisztikai Hivatal* könyvtára), a többiben főiskolai vagy gimnáziumi tanár, tanító, megyei levéltárnok, minisztériumi fogalmazó, kamarai segédtitkár, fegyintézet-i tanító stb. volt a „könyvtáros”. Ezek figyelembevételével a főfoglalkozású könyvtárosok száma valószínűleg nem haladta meg az ötvenet.

Vessünk még egy pillantást a forgalomra is! A könyvtárosok és könyvtárkezelők 1895-ben 280 891 olvasónak összesen 867 719 kötetet adtak ki helyben olvasásra vagy kölcsönzésre.

*Vértessy Miklós*

## Bemutatjuk

### a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárát

„Hazánkban a legmagasabb szintű katonai felsőoktatási intézmény, a végzett hallgatók oklevele az egyetemi oklevéllel egyenértékű” — így jellemezte látogatásunk alkalmával a könyvtárfelelős akadémiát *dr. Földi József* alezredes, a hadtudományok kandidátusa, a *könyvtár vezetője*. Az akadémia munkájáért a *Vörös Zászló Érdemrend* kitüntetésben részesült. Vajon milyen diákok koptatják e tanintézet padjait, hiszen az „iskolai” könyvtár esetében mindig a tanulókat tekintjük első számú használóknak? — Nem kisdiaokok, mégcsak nem is frissen érettségizett tizenévesek...

#### Fogékonyság az újra

A katonai főiskolát végzett fiatal tisztek néhány évig csapatszolgálatot teljesítenek, s ekközben „kiválasztódnak” a legtehetségesebbek. Ők kerülnek a Zrínyi Akadémiára, hogy itt szélesebb körű hadtudományi ismereteket szerezzene a néphadsereg vezetői utánpótlását képezzék.

Az már az eddig elmondottakból is nyilvánvaló, hogy a Zrínyi Miklós Akadémia hallgatóiban igényesebb könyvtárhasználókra számíthatunk, mint a főiskolások esetében általában. Nemcsak „szakmájukban”, a katonai tudományokban értek el ugyanis bizonyos szintet, hanem — lévén 26 és 30 év közöttiek — élet-szemléletük szintén tágabb, kialakultabb, higgadtabb. Miként a könyvtárvezető egyik szakmai beszámolójában olvastuk: „kritikai érzékük fejlett, nem rabjai a begyakorolt gondolkodási sémáknak. Jellemzi őket az újszerűsége törekvés, a vállalkozó kedv, a korszerű megoldások iránti fogékonyság. Politikai és általános műveltségük lényegesen megalapozottabb, mint a korábbi korosztályoké.” A tanárokról annyit, hogy valamennyien akadémiát, illetve egyetemet végeztek, szép számmal akad köztük, aki tudományos fokozattal is rendelkezik, például valamelyik „érdekelt” tudomány, illetve a hadtudomány kandidátusa. Túlnyomó többségük mögött egy-két évtizedes tanári múlt áll. Az oktatás mellett sokan folytatnak kutatói tevékenységet.

A valóságos és a számításba vehető könyvtárhasználók körét vizsgálva meg kell említenünk, hogy az Akadémián sok polgári alkalmazott is dolgozik. Iskolázottságát tekintve ez a réteg meglehetősen heterogén, az utóbbi időben azonban ugrásszerűen megnőtt körükben az egye-

temet végzetek száma. Szólnunk kell végül arról, hogy e könyvtár tölti be a Magyar Néphadsereg szakkönyvtári hálózatának koordinátori, központi szerepét, melynek következtében hatóköre a hadsereg egészére kiterjed, és olvasótáborra is onnan toborzódik.

Sokrétű feladatkört kell tehát ellátnia a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárának. Mindenekelőtt a hallgatók tanulmányai során jelentkező szakirodalmi szükségleteket kell maradéktalanul kielégítenie. Ugyanigy a könyvtár dolga, hogy megteremtse a tanárok oktató és nevelő munkájának szakirodalmi bázisát, továbbá részt kell vennie azoknak a tudományos információs igényeknek a kielégítésében is, amelyek a Magyar Néphadseregben végzett kutatói tevékenység során — mindenekelőtt a tanárok kutatómunkájában — jelentkeznek. S végül a könyvtárra hárul valamennyi akadémiai hallgató, tanár és dolgozó közművelődési könyvtári ellátása, az igénykeltéstől a kielégítéshez szükséges dokumentumháttér megteremtéséig.

Hogy a könyvtár valóban törekszik kötelezettségeinek maradéktalan teljesítésére, azt gyűjtőkörének kialakítása is tanúsítja. Eszerint gyűjtőkörébe tartozónak tekinti a marxista—leninista hadtudomány valamennyi területét, különös tekintettel a hadászatra és a harcászatra. A háború „természetét” követve az egész könyvtárolomány igen erősen társadalomtudományi kötődésű, de mivel a háborúban a technikai, műszaki tudományok eredményei különösen fontos szerepet töltenek be, a tudományágak azon területei is gyűjtőkörébe tartoznak, amelyeket a háború körülményei között folytatott fegyveres küzdelem törvényeinek tanulmányozásakor kell figyelembe venni. Ezt kiegészítik a művészet, irodalom, a történelem és egyéb területek alapvető művei. A könyvtár a hadügyi művek beszerzésében teljességre törekszik. Azokban az esetekben, amikor a könyvtár gyűjtőkörét meghaladó, más irányú tájékoztatásra van szükség, a megfelelő polgári könyvtárakhoz, illetve információs központokhoz fordul.

A könyvtárhasználati szokások továbbfejlesztését már az elsőévesek körében elkezdik. A hallgatók tanítási óra keretében foglalkoznak a könyvtár lehetőségeivel, használatával, szolgáltatásaival. A könyvtár számon tartja a valamely területen kiemelkedő képességű hallgatókat, segíti pályázataik elkészítését, szak-

köri munkájukat, fordítói, folyóirat-figyelői tevékenységüket. Nyilvántartja valamennyi hallgató diplomamunkájának témáját, s azokhoz folyamatos anyaggyűjtést végez. Mindez csak oly módon oldható meg — kielégítő színvonalon —, ha a könyvtár nem csupán a jelenlegi, de a közeljövő igényeit is ismeri, elébük megy, élénken figyelve a hadtudomány fejlődési tendenciáit, újabb eredményeit. Erre különösen szükség van, hiszen az irodalmi háttéranyag hihetetlenül gyorsan változik. Az oktatás alapmotívuma pedig nem is lehet más, mint a tudományos jellegű gondolkodás, az ítéletalkotás képességének kibontakoztatása, készsége fejlesztése.

A hallgatók tudományos gondolkodásának fejlesztése érdekében a könyvtár külön *módszertani kutatási részt* hozott létre, illetve *különgyűjteményként* kezeli azokat a dokumentumokat, amelyek az érdekelt kutatási területek metodikáját is tartalmazzák.

### Tankönyvosztástól a tárlatlátogatásig

Látogatásunk alkalmával utunk első állomása a *közművelődési részleg* volt, amely egyben az oktató, nevelő munka nem-titkos szakirodalmi ellátását is végzi. 154 ezer kötetes állományának mintegy 41 százaléka nyíltan megjelent katonai szakirodalom és szépirodalom, 33 százaléka tankönyv, 26 százaléka jegyzet. Kölcsönzőterében szabadpolcokon található a szépirodalmi és az ismeretterjesztő művek. A legújabb szerzemények az ajánló állvány polcain sorakoznak. A kölcsönzés, noha zárt könyvtári rendszerű, gyors és gördülékeny. 1980-ban e részleg 103 201 dokumentumot kölcsönzött.

A katalógusok *szerzői betűrendben*, illetve *ETO szerinti szakrendben* tárják fel az állományt. Van továbbá *raktári* és az olvasóteremben *elhelyezett prézens anyagról tájékoztató* katalógus is.

A kölcsönzöből közelíthető meg a nyíltkönyvtári *olvasóterem*. Körben, a falak mentén futó állványokon található a hadtudomány struktúráját követő, jól összeválogatott 9 ezer kötetes *kézikönyvtár*, továbbá a 170 magyar és a 63 külföldi katonai folyóirat legfrissebb példányai, a bekötött folyóirat-évfolyamok, lexikonok, enciklopédiák, szótárak stb.

Külön kell szólni a közművelődési részlegben tárolt és a könyvtárosoknak évenként visszatérő, hatalmas munkát okozó tankönyv-, illetve jegyzetállományról s a tananyaghoz kapcsolódó kötelező irodalomról. Ezeket ugyanis nekik kell szétosztaniuk a tanév kezdetén, majd a kü-

lönböző vizsgák után visszavételezniük. Látogatásunk idején éppen befejeződött az új, 1980—81-es tanév anyagának szétosztása, s a kérésünkre fejben összeállított gyorsmérleg szerint ez a munka az összes részlegre kivetítve 26 tonna súly megmozgatását követelte meg a könyvtárosoktól.

A közművelődési részleg látogatóinak érdeklődése sokrétű ugyan — mondották az itt dolgozó könyvtárosok —, érthetően azonban elsősorban a választott hivatásukhoz közel álló irodalom vezet a népszerűségben. Az érdeklődés előterében a felett szocializmus kérdéseivel, a nemzetközi osztályharc alakulásával, a honvédelem és a katonapolitika problémáival, a hadsereg erősítésének időszerű feladataival, a szocialista állam hadtudományának új területeivel foglalkozó, továbbá a katonai memoár- és szépirodalom áll. Az érdeklődés fenntartására, orientálására sokféle módszert alkalmaznak. Tömegét és hatását tekintve legjelentősebb az olvasókkal történő *egyéni foglalkozás*. Programjaikkal ezzel együtt *könyvismertetések, vetélkedők, író-olvasó találkozók szervezése és irodalmi délutánok* is szerepelnek. Egy-egy olvasómozgalom vagy új könyvről szóló szakmai vita idején természetesen megnő az érdeklődés az ajánlott művek iránt. Az író-olvasó találkozók általánosan 40—50 érdeklődő vesz részt — vendégük volt például *László Bencsik Sándor és Baranyi Ferenc* is. A *versbarátok körének rendezésében Forradalom és költészet, A tűz márciusa, A harcban nem szabad megállni* címmel irodalmi délutánokat rendeztek, hogy csak a legutóbbi alkalommal sorra kerültek emlétsük. A könyvtár e részlege tárlat- és múzeumlátogatásokat is szervez, hangversenyekre viszi el az érdeklődőket. Az irodalmi rendezvényekről elmondották, hogy forró hangulatúak, a résztvevők parázs vitákat folytatnak mind az előadókkal, mind egymással a felvetődött kérdésekről.

Az olvasóteremben mindig kézben van a napisajtó, ugyanígy nem könnyű hozzájutni a különféle folyóiratok legfrissebb példányához, nem is szólva a világs minden tájáról érkező katonai jellegű periodikumokról.

### A kutatási folyamat fázisaihoz igazodó információszolgáltatás

Utunk következő állomása a hadtudományi információs központ volt, amelynek az a feladata, hogy gyűjtse a katonai felsővezetési szerveinek, illetve az intézetek, felsőoktatási intézmények tevékenységéhez, a tudományos kutatómunk-



kához, az aspiránsképzéshez felhasználható magyar és külföldi szakirodalmat, a tudományos kutatómunka eredményeit, továbbá feltárja és rendelkezésre bocsás-sa a bennük rejlő információkat.

E feladatok ellátására 25 ezer egységet számláló — 75 százalékban 3—5 évenként kicserélődő — dokumentumbázist hoztak létre, amely idegen nyelvű könyveket, disszertációkat, archív anyagokat, valamint mintegy százféle folyóiratot foglal magában. A nagyobb könyvtári háttérrel a már korábban ismertetett köz-művelődési és az úgynevezett *minősített részleg* állománya alkotja. (Hadtudományi jellege miatt a bennük őrzött szakirodalom nagyobb része titkos vagy szigorúan titkos minőségű, s e gyűjteményeket együttesen nevezik minősített részlegnek.)

A beszerzés naprakész volta állandó „piackutatást” igényel, ez több csatornán történik: folyóiratfigyelés, kiadói prospektusok tanulmányozása révén, és természetesen figyelembe veszik a tanszékek, valamint a könyvtárhasználók javaslatait is.

A részlegbe került dokumentumokról *szerzői betűrendes*, továbbá *tárgyszókatálogos* tájékoztat. A fordításokról *fénylyukkártyás* katalógus áll rendelkezésre.

A használók általában kétféle igényrel fordulnak az információs központhoz: *folyamatos*, hosszabb időn át tartó témafigyelést, illetve irodalomkutatást kérnek, vagy *esetenként* átfogóbb terjedelmű összeállítást kívánnak valamely téma irodalmáról.

A szolgáltatásokat 60 százalékban a tanárok, 40 százalékban a hallgatók veszik igénybe. Látogatásunk idején 18 aspiránsi és 60 egyéb téma-, illetve irodalomkutatás folyt.

A hadtudományi információs központ munkájával kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy e részleg összes tevé-

kenységformájára az erősen funkcionális megközelítés, a problémaközpontúság jellemző. A belső feltáró munkában ennek következtében a legfontosabb feladatokhoz kapcsolódó szelektív és folyamatos információszolgáltatás folyik (*irodalomkutatás, sajtófigyelő szolgálat, fordítószolgálat, szakbibliográfiák, ajánló-bibliográfiák, tematikus szemlék, gyors-tájékoztató és az új szerzeményekről szóló havi tájékoztató* formájában).

Jellemző vonás továbbá, hogy saját, általánosan jelentkező gondjait tudományos igénnyel kívánják megoldani. Az utóbbi 3—4 évben a hadtudomány tudományrendszertani helye, struktúrája s ezzel kapcsolatban egy *hálószerűen integrált hadtudományi információs rendszer* állt kutatásuk középpontjában. Emellett foglalkoztak a hadtudományi kutatás folyamatával, módszertanával is, mégpedig azzal a céllal, hogy feltárják, e folyamat különböző elemeinél várhatóan milyen jellegű és mennyi információra van szüksége a kutatóknak. Ez nemcsak a részleg ritmikusabb munkáját teszi lehetővé, hanem az érdeklődők számára azt is, hogy a tájékoztató mindig ott és olyan mértékben lépjen be tevékenységébe, ahol és amennyire feltétlenül szükséges e tájékoztató. Mintegy másfél éve építik a *számítógépre alapozott információtároló és -visszakereső rendszert*, a próbafuttatásokat 1981 őszére tervezik.

Eddigi tudományos eredményeiket zárt terjesztésű katonai könyvekben és folyóiratokban tették közzé.

A hadtudományi információs központ forgalma 1975 és 1980 között a létszám és a költségek emelkedése nélkül a *tizenöt-szörösére* növekedett. E felfutásban bizonyára az is szerepet játszik, hogy a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtára, de mindennekelőtt annak hadtudományi információs központja feladatait a

honnévségi könyvtári hálózat keretében oldja meg.

A külföldi könyvek és folyóiratok összehangolt beszerzése, de különösen a HM könyvtára által — e szakkönyvtári hálózat keretében — végzett fordításkoordináló tevékenység révén ugyanabból, a pénzösszegeből a könyvtár használói több és értékesebb információhoz jutnak mint korábban. Jellemző példa, hogy évente átlagban 200—220 cikk fordítására érkezik többszörös igény, amelynek külön-külön történő kielégítését a bejelentési kötelezettséggel el lehet kerülni, s a szóban forgó cikkek másolatát az érdekeltek idejében megkapják.

A hadtudományi információs központ arra törekszik, hogy az országos könyvtári hálózati rendszer részeként is tevékenykedjék. Szoros kapcsolatban áll az MSZMP KB Információs Központjával; az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központtal, a Külügyi Intézet Információs Központjával, az Országgyűlési Könyvtárral; a Politikai Főiskola Könyvtárával, a KG—INFORMATIK-kal, az Országos Széchényi Könyvtárral, valamint más könyvtári és dokumentációs intézményekkel.

### A minősített gyűjtemény

Ide tartozik mindenekelőtt a *térképtár*, a *szolgálati*, végül a „T” (titkos) jelzésű és elnevezésű *gyűjtemény*. Anyaguk a legszorosabban kapcsolódik az oktatáshoz, annak törzsszállományát képezi. A könyvtár teljes gyűjteményének 82—85 százaléka itt található. Használói a hallgatók és a tanárok, de a szükségletnek megfelelően ellátják a hadsereg különböző vezető szerveit és csapatait is.

E gyűjtemények állományát többféle katalógus teszi hozzáférhetővé a használók számára: a *tárgyszókönyvtár*, továbbá az úgynevezett *tanszéki katalógusok*, amelyek az egyes tanszékek által oktatott tananyag irodalmát tárják fel. Az egy-egy tanítási órán kijelölt feladatok helyes megoldását segítő dokumentumokról *feladatkönyvtárak* tájékoztatják a hallgatókat.

Az itteni nyilvántartások lényegesen eltérnek a szokásos könyvtári nyilvántartási megoldásoktól. A beszerzést, a feldolgozást és a forgalmazást általában háromszoros ellenőrzéssel végzik, és a 836 106 tételt tartalmazó könyvtár dokumentumairól naprakészen kell tudni, melyik kinél (név szerint) található. Általában az osztályfelelősök hozzák-viszik (kölcsonzik) a dokumentumokat, szakdolgozatok készítéséhez a hallgatóknak egyéni kölcsönzésre is lehetőségük nyílik.

Szólnunk kell arról is, hogy a ZMKA

könyvtára ötéves *munkaprogram* és éves időtartamra elkészített *részletes terv* alapján tevékenykedik. A következő öt évre alapfeladatának tekinti a funkcionális kötetelmek magasabb színvonalú el-látását oly módon, hogy párhuzamosan két feladatot is megold. Mindenekelőtt fejleszti a hagyományos tevékenységi formákat, s ezzel egyidejűleg egy minőségileg új típusú információtároló és -visszakereső rendszer megvalósításán is fáradozik. Az intenzív fejlesztés során különös figyelmet fordít a személyi állomány informatikai és hadtudományi továbbképzésére, valamint az idegen nyelvek elsajátítására. De a továbbképzés szolgálatába állítja az országos szakmai továbbképzéseken való részvételt, a könyvtár belső erőire támaszkodó tudományos kutatómunkát, a munkakapcsolatokat és tapasztalatcseréket is.

A könyvtár jelenleg 974 négyzetméter alapterületen működik, korszerűtlen elhelyezésben. Már készen vannak a tervek, amelyek alapján a következő ötéves terv időszakában 3500 *négyzetméteren, korszerű berendezéssel* folytatja tevékenységét. Ha a szükség és a még sokrétűbb szolgáltatások megkívánják, talán növekedni fog a jelenleg 22 főt számláló könyvtárosi gárda is, amelynek munkáját szavak helyett az itt ismertetendő könyvtári „paraméterek” minősítik, no meg az eddig felsoroltak is. Ezért most inkább rendhagyó módon arról szólnunk, miként foglalkozik személyi problémáikkal, gondjaikkal a könyvtár és a könyvtárat fenntartó szerv vezetése. A munkaterv „*A személyi állomány egészségügyi, személyügyi és szociális ügyeinek intézése*” című fejezetéből megtudjuk, milyen a munkatársak egészségügyi állapota, kinek van szüksége időszakonkénti pihentetésre, gyógyüdültetésre, kinek milyen gondjai vannak (lakás stb.), mit kell és mit lehet tenni érdekükben. Mindehhez felesleges kommentárt fűzni.

A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia könyvtárának bemutatását ugyancsak rendhagyó módon néhány *működési mutató* ismertetésével zárjuk. 1980 decemberében a könyvtár teljes állománya 990 106 egység, a forgalom 473 587 volt, a tájékoztató szolgálatot 46 500 alkalommal vették igénybe, a gyarapodás egy év alatt 286 523 tételt, a selejtezés pedig 112 827 tételt tett ki.

Az akadémia pártbizottsága a közelmúltban így értékelte a könyvtár munkáját: „... *fejlesztése és tevékenysége az oktatás és a tudományos kutatás igényeinek megfelelően alakult.*” Katonásan szükségzavú ez a fogalmazás, amelyhez nincs mit hozzáfűzni. Minden benne van.

(Sy)

## Lapozgató

● **MEDGYESSY FERENC** születésének századik évfordulója alkalmából három debreceni székhelyű építőipari vállalat (a Hajdú megyei állami, tanácsai, a debreceni építőipari vállalat, valamint a HÁEV Gulyás Pál szakszervezeti könyvtára) közösen kiadta Sz. Kürti Katalin *Medgyessy Ferenc épületdíszítő alkotásai és építőket ábrázoló szobrai. Medgyessy és Debrecen* című írását. Az egyszerű, mégis izléses füzet Csepeli Szabó Béla *Hidépítők* c. versét, továbbá a debreceni születésű nagy művész életrajzi kronológiáját is közli. (1981. 33 l.)

● **A TANULMÁNYOK A TFKI KUTATÁSAIBÓL 1980** című évkönyv a *Testnevelési Főiskola Kutatóintézetének munkatársai és a főiskola oktatói által írt tanulmányokon kívül az intézet dolgozóinak 1979. évi szakirodalmi tevékenységét és előadásait is számba veszi. E külön közölt összeállítás és a dolgozatok végén található irodalomjegyzékek alapján a könyvtáros olvasó képet kaphat azokról a kérdéskörökről, amelyek napjainkban a testnevelési kutatást foglalkoztatják. (Testnevelési Főiskola 1980 [1981] 231 l. soksz. — 36 Ft)*

● **A BIBLIOTHECA BEKESIENSIS** című helytörténeti kiadványsorozat a huszadik kötetéhez érkezett a közelmúltban. A sorozat igazi bibliofil érték: nemesen egyszerű tipográfiája és a kötéstábla megformálása a kiváló gyomai nyomdász és könyvtervező, Petőcz Károly munkája, kiadója a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnázium és Nyomdaipari Szakközépiskola, amelynek diákjai az iskola tanműhelyében szedik ki a szöveget, a nyomtatás pedig a Kner Nyomdában történik. A sorozat szerkesztője a megye helytörténeti műhelyének szellemi irányítója, Szabó Ferenc gyulai levéltár-igazgató. Együttműködésükből a megye múltjának, településeinek nevezetes eseményeit, művészetének emlékeit megőrkítő szép kötetek születnek 500—500 számozott példányban. Az újabb kötetek közül a 16. számú a Tevan nyomda- és kiadóvállalat történetéből (1903—1949) címmel a híres békéscsabai nyomdáról szól, amelyet 1916-tól kezdve országos rangra emelt Tevan Andor; A békéscsabai gimnázium évtizedeit (1855—1897) régi forráskiadványok alapján mutatja be a 17. kötet; a 18. számú a Hét évtized a békéscsabai színeszet múltjából címet viseli; a 19. számú Körösnagyharsány krónikája, Csomor János protestáns lelkész 1873-ban írt munkája, a 20. kötet pedig kétnyelvű: Szlovákok Békéscsabán (Slováci v Békésskej Čabe) címmel történeti és néprajzi tárgyú írásokat közöl Krupa András válogatásában.

● **A PEDAGÓGIAI ÍRÁSOK '80** című évkönyv, amelyet a Vas megyei Pedagógus Továbbképző Kabinet adott közre, címével ellentétben nemcsak pedagógiai, oktatáseméleti és gyakorlati, valamint módszertani írásokat tartalmaz, hanem művelődéspolitikai, továbbá közművelődési tanulmányokat, cikkeket, sőt kulturális krónika rovatában teljesnek tűnő megyei kulturális hírosszeállítást is. A közművelődési rovatban olvasható például a könyvtárosok által jól ismert, lapunk decemberi számában bemutatott *Kuntár Lajos* tanulmánya *Körmend könyvtára* címmel. (1980 [1981] 284 l.)

● **A FELSŐOKTATÁSI TANÁCSKOZÁSOK** című sorozatban, amelyet a *Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont* ad ki, a 21. sz. füzet *A szocialista országok »Számítástechnika alkalmazása a felsőoktatásban«* szakértőcsoport 4. ülése. (Pécs 1980. április 16—18.), a 22. sz. füzet *A szocialista országok felsőoktatásának időszerű kérdései (a XI. konferencia napirendje alapján)*, a 23. számú pedig *A felsőoktatási intézmények vezetőinek tanácskozása Budapest 1979. március 13. címet viseli. Ugyancsak az FPK adta ki — kutatási beszámolóinak sorában — Tóth József *Felsőoktatás az Egyesült Államokban* című szemléjét, amelynek 85 tételes bibliográfiája a könyvtárak tájékoztatási munkáját is megkönnyítheti.*

● **SZÁZ ÉVE, 1881.** február 15-én írta alá Somogyi Károly esztergomi kanonok azt az adománylevelet, amellyel megalapította a szegedi Somogyi Könyvtárt. Az évforduló alkalmából a város napilapja, a Délmagyarország február 15-i, vasárnapi mellékletében teljes oldalas, képes összeállításban emlékezik meg az alapítóról, mutatja be a könyvtár épülő székházát — amely remélhetőleg elkészül 1983. október 16-ra, az intézmény megnyitásának 100. évfordulójára —, és ismerteti az első igazgató, Reizner János munkásságát is.

# VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

## Emberközeliek a könyvtárban tartott irodalmi estek

„és azt se mondjátok, hogy elég a könyv már / hogy sok is az írás, s elborít e könyv-ár / s alacsony lármával tellik ma a könyvtár / ami volt szent kincsek csarnoka és mentsvár” (Babits)

— Bodor elvtárs! Bibliobuszt avatunk a kerületben, s nagyon szeretnénk, ha egy alkalomhoz illő verset mondana. Önre bízunk a választást.

— Egy pillanat. Mit tetszenek avatni?

— Bibliobuszt.

— Igen, igen. És az mi?

— A Szabó Ervin Könyvtár egy Ikarus autóbust az átalakított mozgókönyvtárrá, és az egész város területén, meghatározott időben...

A többi ma már tudjuk.

De akkor, az első bibliobusz indulásának idején, Buda és Pest egyesítésének centenáriumi évében még nem tudtuk. Nagyon lelkes lettem, s lázasan kerestem, milyen verset mondjak el. Valami olyat, ami ritkán hallható, ami az utcán áldogáló embereket is leköti, és a könyvről szól.

Valami halvány sejtés derengett bennem: kisdiák koromban az Egyetemi Nyomda folyóiratának, a Diáriumnak egyik számában olvastam én egy verset, ami nagyon tetszett. Az ember és a könyv kapcsolatáról szólt. Úgy emlékeztem, Babits Mihály írta. Előveszem Babits-kötetemet, de sehol nem találok. Pedig a kötet címe: Babits Mihály összes versei. Rosszul emlékszem? Lehet. Hiszen én 1930–32 körül, úpesti gimnazista koromban olvastam, azóta történt egy s más. Még egyszer megnézem a kötetet. Nincs. De a végén egy kis jegyzeten fennakadok: „E kötet felöleli... 'Újabb versek' címen, külön kötetben meg nem jelent versei közül azokat, amelyeket a költő az 1937-es összkiadásba felvett, továbbá azokat, amelyeket 1937-től haláláig folyóiratokban és lapokban közreadott... Nem vettük föl a kötetbe a költő által kihagyott verseket.” Van még remény. Irány a Széchényi Könyvtár. Nem sok időbe telik, s kezembem a vers: Rítmus a könyvről (A magyar könyv ünnepén). Nem tudom, miért hagyták ki a kötet összeállítói, és miért hagyta ki maga a költő?

Ha én választhatnám meg a helyszínt, az önálló esteket mindig a könyvtárban, könyvek között tartanám. Igaz, meg kell bontani a megszokott rendet, de mindenért kárpótol a könyvek közelsége. Olyan



**BODOR  
TIBOR**  
színművész

bensőségesen, olyan emberközelben lehet elmondani minden szót, mintha a könyvek lapjai nyílnának ki, s tárulnának a hallgató elé. Az előadások utáni beszélgetések is olyan őszinték! Számomra lenyűgözőek, mert nem „felszólalások”, hanem közvetlen, természetes véleménycserék. Néha megdöccennek ugyan, zavartak a mondatok, de őszinték, emberiek.

A rádióban is elmondtam már, csak ismételni tudom a történetet. Jó pár éve, író-olvasó találkozón voltunk. Az író — hadd ne mondjam meg a nevét — olyan alkotó volt, akinek majd minden művében található valamilyen részlet, amitől kicsit elakad az ember lélegzete, különösen az idősebbeké, hogy, hát, izé, ez azért egy kicsit erős. Szóba is került ez a beszélgetés során. Megszólt egy nagyon jó kiállítású, ünnepőbe öltözött, fehér hajú, fehér bajszú bácsi: „Kedves író elvtárs! Nem szégyellem bevallani, bizony csak öt éve tudok írni-olvasni. Ne firtassuk, mi okból. Most látom, mennyi széptől fosztottam meg magam eddig. Tudtam, hogy jön az író elvtárs, a könyvtárból el is olvastam minden ittlevő könyvét. De hadd mondjak valamit: Most olvasom a gróf Tolsztoj Leó elvtárs könyvét, a Háború és békét, s tudja, mi tetszik nekem a gróf úrnál? Hogy ő bizik bennem. Az író elvtárs meg nem.”

Egy kicsit meghökkenetn néztünk, mit akar az öreg. „Ne nézzenek rám ilyen csodálkozva, ez így van. A gróf úr bizik bennem, mert ahol indulatba jön, oda pontokat tesz, mert tudja, hogy én, a magyar paraszt, különül káromkodok mint ő. Az író elvtárs meg nem bízik, kiírja. Oszt mi az eredmény? Ahelyett, hogy olvasnánk, nem győzzük dugdosni a könyvét, nehogy a gyerek kezébe ke-

rüljön, s idő előtt megtanulja.” Hej, de nagyon szívemből beszélt az öreg!

S még valami. Nagyon sok könyvtárost ismerek. Vezetőt, beosztottat egyaránt. Tudom azt is, nem könnyű a munkájuk. Mégis alig találkoztam közülük olyan-  
nal, aki ingerült, ideges lett volna, leg-  
alábbis a kölcsönzőkkel szemben nem  
volt türelmetlen. Pedig bizonyára nekik  
is akad gondjuk bőven, otthon és mun-  
kahelyükön egyaránt.

A könyvtár csendje ragad meg, vagy  
az ott dolgozók nyugalma? Nem tudom.

De felejtethetlenné a könyvtárban tar-  
tott esték. Rakamazon éppúgy, mint Gö-  
döllőn, Kiskunhalason vagy Ráckeven,  
bárhol az országban. Valahogy megerő-  
södik az ember a hitében, hogy igenis  
van értelme annak, amit csinál, s a két-  
kedőknek, közömbösöknek ismét csak  
Babitscsal válaszolhat:

„*Ó ne mondjátok azt, hogy a Könyv ma  
nem kell, / Hogy a Könyvnél több az  
Élet és az Ember: / Mert a Könyv is Élet,  
és él mint az ember — / Így él: ember-  
ben könyv, s a Könyvben az Ember.*”

## Egy könyvtáros hányattatásai



**KÁLNOKY  
LÁSZLÓ**  
költő

Megtisztelő megkeresésük nem a leg-  
kedvezőbb időpontban érkezett, mivel  
éppen külföldi útra készülök. Megnehe-  
zíti válaszomat az is, hogy néhány éven  
át magam is könyvtáros voltam. Auto-  
didakta könyvtáros ugyan, de becsülettel  
megtanultam a szakmát, beleértve a  
Dewey-féle tizedes osztályozást is. A  
Magyar Belügyminisztériumban ugyanis,  
melynek 1941 óta voltam tisztviselője  
mint miniszteri segédtitkár, 1945 tava-  
szától pedig mint miniszteri titkár, majd  
főelőadó, 1949-ben megbíztak, hogy a bu-  
dai várból szállíttassam át a régi belügy-  
minisztériumi könyvtárnak mintegy  
30 ezer kötetes anyagát a minisztérium  
új épületébe, és rendezem állományát.  
Az anyaghoz hozzájött még az a kb.  
10 ezer kötetnyi könyv is, amelyet a régi,  
Országház utcai belügyminisztériumi  
épület viszonylag épségben maradt alsó  
emeleteinek hivatali helyiségeiből gyűj-  
töttek össze.

Nem akarok önisméltésbe bocsátkozni,  
e könyvanyag szomorú sorsát megírtam  
versprózában, és írásom a *Kortárs* 1980.  
júniusi számában jelent meg *Egy könyv-  
táros hányattatásai* címmel. A vers el-

mondja, hogyan zsugorodott össze foko-  
zatosan a könyvtár az egymást követő  
költözködések során, mivel minden épü-  
letben kisebb helyiséget kapott, mint az  
előzőben. Hogy milyen szempontok tették  
szükségessé ezeket az állandó költözkö-  
déseket, milyen értékű könyvanyag kal-  
lódott el és kiknek a hibájából, hozzá  
nem értéséből vagy közömbösségéből, azt  
megmondani nem tudom. Szerény fogas-  
kerék voltam egy hatalmas gépezetben,  
amelynek működési elvét sem világosan  
áttekinteni, sem bármily csekély mér-  
tétkben befolyásolni nem tudtam.

Az említett verset azzal a fanyar csat-  
tanóval zártam, hogy amikor a végén  
közölték velem: a hivatalnak nincs töb-  
bé szüksége rám, és munkakönyvembe  
beírták a „hozzájárulással távozott” szö-  
veget, egyedül azt sajnáltam, hogy soha  
többé nem veszem hasznát a Dewey-féle  
tizedes osztályozásnak, pedig már egy-  
néhány számmal és néhány „alosztás”  
segítségével könnyűszerrel meg tudtam  
határozni bármely könyv mondanivaló-  
ját, „lett légyen annak tárgya *A félmaj-  
mok vesebántalmai* vagy *A zöngétlen  
mássalhangzók előfordulásának gyakori-  
sága a hettita nyelvben* avagy *A lendke-  
rék szerepe az energiafelvétel egyenle-  
tességé tételében, különös tekintettel a lük-  
tető jellegű mozgató erő segítségével haj-  
tott géprészekre.*”

Végeredményben örültem, hogy ettől  
a munkahelyemtől megszabadulhattam,  
mert munkám sok meg nem értéssel ta-  
lálkozott. Mikor az említett könyvanyag-  
nak mintegy 10 százalékát már szabályos  
könyvtárrá rendeztem (mert körülbelül  
ennyit sikerült feldolgoznom a költözkö-  
dési sorozat megindulása előtt, aztán a  
rendezetlen könyvanyag, azt hiszem,  
ebek harmincadjára került), dr. K. I., a  
tanulmányi osztály akkori vezetője kifo-  
gásolta, hogy régi szakkönyveket, továb-  
bá az *Országos Törvénytár* és a *Rende-*

letek Tára régi évfolyamait is feldolgozom és a könyvtárba besorolom, holott azok olyan jogszabályokat is tartalmaznak, melyek a régi, reakciós jogalkotás termékei, és nem felelnek meg a demokratikus jogrend érdekeinek. Azzal védekeztem, hogy e kötetekben számos jogszabály olvasható, amelyek helyett a demokratikus törvényhozás még nem alkotott újat, még hatályban van, és alkalmazásra kerül. Azt is eredménytelenül magyaráztam, hogy a komoly könyvtárak még az eszmeileg káros vagy ellenséges könyveket sem semmisítik meg, legföljebb zárt anyagként kezelik. A könyv-égetés nem egyeztethető össze a szocialista gondolkodással. Azt is hibának róttam fel, hogy nagyon kevés a könyvtárban az új jogi szakkönyv. Könyvjegyzékekkel, bibliográfiákkal igyekeztem bizonyítani, hogy minden új jogi szakkönyvet beszereznek, nem én tehetek róla, ha egyelőre csak kevés jelenik meg belőlük. Mindez 1949-ben és az utána következő években zajlott. Mikor a tanulmányi osztály új, nem jogász vezetőt kapott, sokkal több megértéssel találkoztam, és ha a könyvanyagot nem is tudtam megmenteni, de legalább oktanak zaklatásnak nem voltam minduntalan kitéve.

Mint olvasó nem használtam túl sokat közkönyvtárainkat, mert például az Egyetemi Könyvtárban, ha egy-egy könyvet ki szerettem volna kölcsönözni írói, főképpen versfordítói munkámhoz, majdnem mindig az derült ki, hogy a könyvet kikölcsönözték másnak, vagy a könyv csak olvasótermi használatra adható ki, s az nekem időben kevés volt. Egyszer Szaladni Rezső pártfogásával mégis sikerült egy görög nyelvű költői antológiát kikölcsönözni. A kölcsönzési időt szigorúan betartottam, mégis váratlanul, jóval később, szemrehányó telefon kaptam Szaladnaitól, hogy őt „tolták le”, amiért nem vittem vissza a könyvet. Lóhalálában be kellett taxiznom a könyvtárba, és olvasójeggyemmel igazolni, hogy a könyvet réges-rég visszavittem. Ettől kezdve nem vettem igénybe senki protekcióját könyvkölcsönzéshez, inkább a magam és a barátaim könyvtárára szorítkoztam.

1965—66 között a szükség mégis viszatért a könyvtárakba, mivel olyan versantológia válogatására és fordítására kaptam szerződést, amely kizárólag XX. századi költők műveit tartalmazhatta. Meglepődve tapasztaltam, hogy nagykönyvtáraink az élő nyugati költők kötetét, beleértve az antológiákat is, nem szerzik be. Ezért *Évgyűrűk* című, 1967-ben megjelent versfordítás-kötetem válogatásakor sem tudtam a kortárs-líra egészét áttekinteni. Abból kellett fordí-

tanom, amit a magam vagy íróbarátaim könyvtárában találtam.

De hálával is tartozom a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak. 1972-ben tíz hónapot kellett szanatóriumban töltenem. Hazatérésemkor feleségem azzal lepott meg, hogy a könyvtárunkban meglévő folyóiratokból kivagdosta a rólam szóló írásokat, és azokat papírlapokra felragasztva a folyóiratok fejleceivel együtt, gyűjteményt szerkesztett a rólam szóló írásokból, s ennek a gyűjteménynek *Alföldy Jenő* az Akadémiai Kiadó *Kortársaink* sorozatában rólam írt monográfiájának elkészítésekor hasznát is vette. De ez a gyűjtemény nagyon hiányos volt, megpróbáltam kiteljesíteni. Persze, a régi írások eredetiben már nem voltak beszerezhetőek, de néhány könyvtáros barátom nagy segítségemre volt felkutatásukban és fotókópiák készítésében. Elsősorban *dr. Kelecsényi Gábornak*, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársának és *dr. Szegárdy-Csengery Józsefnek*, a költőnek, versfordítónak és könyvtárosnak kell ezért köszönetet mondanom. Ma már minden rólam szóló fontosabb írás birtokomban van eredetiben vagy fotókópia formájában, úgyhogy, ha netán akadna valaha, esetleg a halálom utáni évtizedekben olyan irodalomtörténész, aki éppen az én munkásságommal óhajtana foglalkozni, mindent együtt talál.

Elnézést kérek írásom rövidségéért. Kedvezőbb időpontban többet és jobbat is nyújthattam volna. De nem egy versem őriz könyvtári kapcsolataim nyomát, hogy a már korábban idézett versen kívül csak az *Első olvasótermem* vagy a *Szellem kéjelgősei* címűeket említsem.



## Lembit Lepp

Az észtlmagyar képzőművészeti kapcsolatok érdemes munkása Lembit Lepp, a festő, grafikus és exlibris-művész, aki alkotásait nemcsak több kiállításon mutatta be hazánkban, de magyar gyűjtők részére is több ex librist készített.

Észtország déli részén, a Wöru kerület Laheda nevű falujában született 1931. január 17-én. A középiskolát Wöruban végezte el, képzőművészeti tanulmányait az Arrak-házaspár — Melanie és Erich — műtermében kezdte meg, majd a tartui képzőművészeti főiskolán folytatta s fejezte be 1961-ben. Két évig rajztanárként működött, 1963 óta pedig a tartui néprajzi múzeumban dolgozik, ahol a nagyszerű intézmény szolgálatában művészete is állandóan megújul a nép teremtő géniusának tárgyi emlékeitől.

Egyformán otthon van a festészetben és a grafikában; ám nevét olajképei és pasztelljei mellett elsősorban sokszorosított grafikai lapjai tették ismertté. Első ex librise 1955-ben készült, azóta e műfaj mind jobban büvőkörebe vonta, s könyvjegyeinek száma ma már meghaladja a 450-et! Ehhez a kisgrafika megéjtő varázsa mellett az is hozzájárult, hogy Észtországban több mint kétszáz (hivatásos és amatőr) művész foglalkozik ex librisek készítésével, és az exlibris-tulajdonosok között más rétegek képviselőin kívül megtalálhatók például a kétkézi munkások és a parasztok is.

Ex librisei több kiállításon szerepeltek. Kisgrafikai alkotásai ott voltak a 13., budapesti, a 15., bledi és a 16., lisszaboni nemzetközi exlibris-kongresszusok kiállításain, a helsingöri nemzetközi exlibris-kiállításon (1979). Hazánkban a Jászberényi Városi-Járási Könyvtár mutatta be ex libriseit 1979-ben; kisgrafikai pedig 1979-ben a rigai észtl exlibris-kiállításon, majd 1980-ban a balti államok Vilniusban megrendezett exlibris-kiállításán tettek tanúságot könyvjegy-művészetének sajátosságairól és eredményeiről. Teljes munkásságáról 1976-os, Tartuban megrendezett egyéni kiállítása adott átfogó képet.

Ami Lembit Lepp ex libriseinek technikáját illeti, főleg linó- és műanyag-metszeteket készít. A megmunkálendő anyag engedelmes lágysága azonban nem csábítja lírai attitűdökre; erőteljesen fogalmaz, legtöbbször határozott körvonallakkal dolgozik, nyersége hallatlan drá-

mai feszültséget takar; s ahol vonal helyett a foltokra bizza magát, ott is határozott. Nemcsak fekete-fehérben látja a világot, festő volta grafikájába is belejátszik: ex libriseibe is gyakran beleviszi a színeket, hogy mondanivalójának nagyobb súlyt adjon. Irisznyomású lapjai (ezek úgy készülnek, hogy egy nyomófelületről több szint nyomtat egyszere, s a színek szivárványszerűen egymásba folynak) nem az öncélú technikai bravúr, nem a művészi játék szülöttei, hanem a mondanivaló jobb kifejezésének s a karakterizálásnak újszerű megvalósulásai.

A szokványos — a névhez, foglalkozáshoz hagyományos jelképrendszerrel kapcsolódó — ex librisek mellett tematikailag a néprajzi motívumok uralkodnak könyvjegyein. Ezt nemcsak falusi emlékei és munkahelyének, a néprajzi múzeumnak tárgyai sugallják, hanem művészi alkata is, amely erősen népi gyökerű. Néprajzi, népművészeti vonatkozású ex librisein az idő és a tér nagy távolsága ellenére is megtalálhatjuk a hajdani közös múlt lekisiségének alaprétégét; nem kuriózumok ezek a lapok, hanem a rokonság közös kincsei, ezért érezzük őket magunkénak. Lepp exlibris-művészetébe külön szint hozott az utóbbi két évben alkotott, Nobel-díjas írókat és békeharcosokat felvonultató arcképsorozatot; többségük saját részére készült könyvjegy. Solohov és Steinbeck, Jimenez és Szeferisz, Sartre és Agnon, Jensen és Kawabata, Gide és Lagerkvist, Hemingway és Mauriac, Faulkner és Eliot, Hesse és Quasimodo tekintenek ránk e lapokról, fiziognómiai hűségük mellett megsejtette azokat a belső tulajdonságokat, írói-alkotói magatartást is, amely a csúcra juttatta őket. E lapok metszőtechnikájuk változatosságával, újszerűségével is kiválnak a kortársak ex librisei közül; a művész hol az arcot emeli ki a sötét háttérből, hol félhomályban tartja, hol pedig fehér síkból vetíti elénk. A háttér, az esetleges grafikai „adalék-elemek” (mint Solohovnál a Dont jelképező folyó, Steinbecknél az Amerikai Egyesült Államok térképének körvonala stb.) mind-mind az együttes, külső-belső megjelenítés és jellemábrázolás hatásos eszközei. Ezek az alkotások 1978—1979-ben keletkeztek; a művész ma már ismét más utakon keresi az önkifejezés, a jellemábrázolás lehetőségeit.

Lembit Lepp a festészet, képgrafika és ex libris mellett a képzőművészet más területein is tevékenykedik; főleg illusztrációi és plakátjai érdemelnek említést.

*Galambos Ferenc*

## Halász László: Vizsgálatok az irodalmi mű megítélésének pszichológiai közvetítéséről

Mint ismeretes, a társadalmi önismertet igénye komolyan és sürgetőbben csak az 1956 utáni társadalmi, gazdasági, politikai konszolidációt követő években merült fel újra hazánkban, s ezzel párhuzamosan váltak ismét szalonképessé az olyan tudományok, mint a szociológia vagy a lélektan. Halász László azon kevesek közé tartozik, akik szinte „a sorompók felemelkedésének pillanatában” elindultak a maguk választotta irányba (művészetpszichológia, olvasáslélektan), s azóta lépésről lépésre vágják maguk előtt a bozótot, tisztítják az ösvényt, s munkájukról folyamatosan küldik a híreket az érdeklődők számára.

Kutatásait a versélmény hatására érzékenyen kilendülő ún. GBR-műszer (galvanikus bőr-reflex, azaz a bőrben levő verejtékmirigyek működése nyomán a bőr elektromosságvezető képességének változását kimutató műszer) mutatójának figyelésével — tehát fiziológiai reakciók vizsgálatával — kezdte, s legújabb könyvében már a személyiséglélektani és a szociálpszichológiai vonatkozások, tudnivalók tömegének szükségzerű szerepeltetésével ejti zavarba az esetleg kellőképpen fel nem készült olvasót.

Milyenek a műalkotások megítélése során megnyilvánuló egyéni értékítéletek és megismerő folyamatok? Hogyan függenek össze egymással? A szerző, aki a hazai kutatás egyik legjelesebb alakja, csaknem két évtizede ezekre a kérdésekre keresi a választ a szerteágazó nemzetközi kutatások eredményeinek folyamatos figyelésével, közvetítésével, összegzésével és saját vizsgálatainak sorozatával.

Vizsgálódásainak középpontjában a szépirodalmi művek befogadása közbeni értékfelismerési folyamat kutatása áll. Kimutatja, hogy a művészi alkotások sokrétű és sűrített értékjelentése kikerülhetetlenül értékelésre készíti a befogadót, az olvasót, mivel a mű szüntelenül arra szólít fel, hogy céljáról, szerkezetéről, motívumairól véleményt alkossunk. Ezért olvasás közben nem csupán a kész értékek befogadása zajlik le,

hanem ítéletalkotásunk, értékelésünk révén e folyamatosan módosuló, megszülető értékek ismételt létrehozásának is részeseivé válunk.

Empirikus vizsgálatainak — ezeket a szerzők nevének elhagyásával versrészek, valamint eredeti és „hamisított” rövidprózaváltozatok olvastatásával, értékelésével folytatta le — eredményei szerint a művészi szöveg olvasása többkevesebb feladattudattal kísért, sajátos intellektuális vállalkozás, melynek keretében születik meg az esztétikai élmény és a befogadás viszonylag korai fázisában kialakuló benyomás az olvasottak értékéről, s ez szilárdan végig is kíséri az egész folyamatot. Egyebek között meggyőzően kimutatja, hogy az egyéni ízlés belső rendezettsége (konzisztenciája) elmentmondásos, nem túl erős, ezért műfajoktól független irodalmi ízlésről csak fenntartásokkal beszélhetünk (a lírai alkotások esetében tapasztalható jó ízlés



nem jár feltétlenül együtt a prózai művek hasonló szintű értékelésével), s a szerzők nevének elhagyása nagymértékben elbizonytalanítja a befogadót értéktételeinek megfogalmazásakor.

Hasonló tendenciákra derült fény *Örkény István* két rövid írásának, illetve azok hamisított változatainak olvastatása, értékelése nyomán. Még az átlagosnál iskolázottabb befogadók is gyakran egyenértékűnek tekintették a hamisítványt az eredetivel, nem ritkán pedig kifejezetten jobbnak ítélték az erőtlen utánzatokat. A fentiek nyomán jogosnak érezzük figyelmeztetését: „Művészeti köz-kultúránk és részeként középiskolai oktatásunk még a szellemileg-érzelmileg legfogékonyabb fiatal embereket is csak a szokványosabb struktúrájú művek kezelésére készíti fel.”

A jelen helyzet meghaladása csakis a közoktatás szemléletváltása, módszereinek korszerűsödése nyomán lehetséges, s e folyamat részeként a művészeti nevelés középpontjába a művek értelmezé-

sét, értékelését kell állítani, lehetőség szerint szabadulva a szerzők — iskolai körülmények között eleve adott — tekintélyének befolyásoló erejétől.

Rendkívül érdekes fejtegetések olvashatók még az értékelismerési készség különböző fokozatai és bizonyos személyiségjegyek, beállítódások (kognitív stílus, zártság-nyitottság, eredetiség-konformitás, introverzió-extroverzió, az összetettség kedvelése és kerülése, valószínű vagy illúziókeresés stb.) léte vagy nem léte, pontosabban szólván meglétük vagy hiányuk mértékének összefüggéseiről is.

Mindent összevetve a hazai olvasáslélektani kutatások egyik legjelentősebb dokumentumát ismerhetik meg az olvasók *Halász László* legújabb könyvében, ha lesz elég kitartásuk elmélyedni az aprólékosan adatolt, részletesen illusztrált, szakszerű, de mégis élvezetes, lendületes stílusban megírt műben. (1980. *Akadémiai*, 221 l. — 49 Ft)

*Nagy Attila*

## könyvtári szakirodalom

### Centralizációs törekvések a hazai közművelődési könyvtárakban

Régóta várt kiadványt vehetnek kezükbe azok, akik a könyvtárügy végváraiban szolgálnak. A könyv megérdemli a közművelődési könyvtárak vezetőinek, a módszertani feladatokat és az olvasószolgálatot ellátó munkatársaknak a figyelmét. Nem módszeresen előadott könyvtári szervezéstán (bár az ilyen munka is régóta hiánylistán van), hanem a könyvtári ellátás központosításával más-más szempontból foglalkozó tanulmányok gyűjteménye. A szerkesztő, *Mándy Gábor* által tudatosan vállalt tematikai hiányok ellenére is a részterületek művelői bőségesen találhatnak benne megszívlelendő vagy éppen vitára ingerlő megállapításokat.

Az elsőnek közölt központosítási program szerzője, *Puskás Sándorné* szűkszavú, ám igényes tanulmányában (címe: *A centralizált könyvtári ellátás kifejlesztéséről — a Vas megyei tapasztalatok tükrében*) új ötleteket vet fel, például a könyvtárak berendezésekkel, felszerelésekkel való központi ellátásának gondolatát. Mindenki számára megszívlelendő, ahogy a sorainkból kivált, a közelmúltban elhunyt nagyszerű könyvtáros új elképzeléseit a sokszínű valósággal

egyezteti, miközben tartózkodik attól, hogy egyedül üdvözítő megoldásokat és eljárásokat erőltessen másokra. *Mészáros Antal* érdekes tanulmánya, a *Javaslat az üzemi letéti könyvtárak ellátásának új rendszerére* Dunaujváros könyvtári ellátásának új szervezeti modelljét rajzolja meg. Az aprólékos gonddal összeállított tervzetben a szerző meggyőzően mutatja be, hogy a város „A”-típusú könyvtára a területi és az üzemi feladatokat végző könyvtáraknak egyaránt természetes ellátó központja lehet. A kötet legterjedelmesebb tanulmánya a *Varga Béla—Halász Béla* szerzőpárosnak a *Falusi könyvtári könyvellátás új rendszere Veszprém megyében* című írása. Tudvalevő, hogy e megye szervezte meg elsőként a központosított könyvellátás új formáját, ebben a dolgozatban olvashatunk tehát a legtöbbet a gyakorlati tapasztalatokról. Az igen részletes helyszínrajz szempontjait más területeken is fel lehet használni. A szerzők tárgyilagos, mértéktartó hangvétele óvatosságra intheti a hurrá optimizmussal szervezni kívánókat, a központi ellátásban rejlő lehetőségek ugyanis csak megfelelő feltételek megléte vagy megteremtése esetén aknázhatók ki. Az

átszervezés gyakorlati megvalósításáról írottak jól példázzák, hogy az egész megyére érvényes egységes alapelveket nem csorbítja a központosítási folyamat útjainak módjainak sokfélesége. A Veszprém megyei gyakorlat megóvhat másokat is a — sajnos, kevés — „tanulópénz” elherdálásától, de az itt felvetett kérdésekre — melyek egy részét a szerzők érthető okokból válasz nélkül hagyták — mindenütt külön kell válaszolni. *Benkő Attiláné* dolgozata (*Állománymodell az iskolai és a közművelődési kiskönyvtárak egyesítéséhez*) jól sikerült kísérlet a gyermekek integrált könyvtári ellátását végző, közös funkciójú könyvtárak gyűjtőkori tervezetére. Az itt vázolt vagy hasonló jellegű modellel sokfelé kísérleteznek. A szerző ezek elvszerű működéséhez, könyvvállományuk (kár, hogy nem *dokumentumbázisuk*) összeállításához nyújt értékes segítséget. A kötet szerkesztője, *Mándy Gábor* vállalkozott a járási szintű közművelődési könyvtári ellátási rendszer állománymodelljének kidolgozására. A nehéz feladatot *gyűjtőkori javaslat* formájában tömören és sikeresen oldja meg. Sajnálhatjuk, hogy az új gyűjtőkori szabályzatok kidolgozása-kor e munka még nem állt rendelkezésünkre.

A kötetet a központosítás előzményeinek csomópontjait jól érzékeltető bibliográfia zárja.

A tanulmányokat átolvasva eltűnődöm: mostanában különböző indítékokból újra divat lett a centralizálás. Vanak — és ezt csak üdvözölni lehet — a könyvtári munkát racionalisabbá tenni igyekvő, a szolgálat színvonalát emelni kívánó kísérletek. Ilyenekről szólnak a közölt tanulmányok is. De az is tény, hogy aggasztóan sokat emlegetik a gazdaságosan, azaz az eddigénél is olcsóbban működő könyvtári rendszer megteremtésének szükségességét. Pedig az „olcsó” megoldások itt sem kecsegtetnek siker-

rel. A kötet tanulmányai példaként szolgálnak arra, hogy a takarékoság lényeges szempont, de nem lehet minden mást megelőző fő követelmény. Nem veszélyeztetheti a könyvtári ellátás már elért színvonalát, amely éppen a kultúra demokratizmusának egyik eredménye és záloga. Megjegyzendő az is, hogy a tanulmányokban felvetett vagy körvonalazott gondolatok köre lényegesen bővebb, mint a részletesen kidolgozottaké. Ezért nemcsak a gyakorlatnak adnak ötleteket — helyenként alternatívákat is kínálva —, hanem a további vizsgálódásokhoz szintén nyersanyagként szolgálhatnak. Szívesen olvasnánk a közeljövőben például a járási ellátási rendszerek munkaszervezési kérdéseiről, a dokumentum-ellátás és a módszertani munka viszonyáról, az ellátásba bevont, más-más hálózatokba tartozó könyvtárak sajátos igényeinek érvényesítéséről, a nagyságrendek, a választék és a példányszámok viszonyáról, a dokumentumok mozgatásának tervszerű megoldásairól és a spontán kérések, illetve a különböző szintű igények kielégítésének esélyeiről-módjairól a rendszeren belül, a bibliobuszokkal történő ellátásról stb. stb., de talán leginkább a központosított ellátási rendszerek olvasószolgálati tapasztalatairól.

Az írások mindegyikének, a kötet egészének fő célja, hogy a kísérletek közreadásával, az új megoldások felvetésével új lendületet adjon a gyakran földhözragadt gyakorlatnak. Ezt a célt a jól szerkesztett, tartalmilag, formailag igényesen megformált kötet akkor teljesíthette volna igazán, ha a tanulmányok megírását követően gyorsan — talán még 1979-ben, de legfeljebb 1980 elején — kézbe vehettük volna. (*Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 1980. Népművelési Propaganda Iroda. 148 l. 21 Ft*)

Kertész Károly

## bibliográfiák

### A Magyar Nemzet repertórium

A Petőfi Irodalmi Múzeumnak ez az új kiadványa, egy sorozat indító kötete, elsőként tesz kísérletet arra, hogy megkönnyítse a kutatók munkáját egy országos napilap anyagában való időigényes és bonyolult tájékozódásban. A legfontosabb közlemények rövid ismertetésével élővé teszi magukat a napilapokat, s bemutatja azok profilját is. Technikai szempontból szintén hasznos

ez a műfaj, mert könyvtárainkban — pusztuló állaguk miatt — nehezen hozzáférhetők napilapjaink, amelyeket csupán nagy számú mikrofilmtekercs szemfárasztó átpergetésével tekinthetnek át a kutatók, az érdeklődő olvasók. Az előtünk fekvő repertórium-kötet ezt a munkát nagymértékben megkönnyíti, és időben is megrövidíti.

A sorozatszerkesztő, *Botka Ferenc* elő-

szavából megtudjuk, hogy az új sorozat nem a magyar sajtó egészének repertorizálására törekszik; csupán a legfontosabb napilapokat kívánja feltárni. Az ilyen, teljességre törő vállalkozás meghaladná egyetlen intézmény lehetőségeit. Mint szavaiból kiderül, „rövid távon” a *Magyar Nemzet* után hamarosan következnek az úgynevezett *Est*-lapok: a *Magyarország*, a *Pesti Napló*, *Az Est*. A szelektálás szempontját alkalmazni kellett tartalmi vonatkozásban is. Mint írja, „a napilapokban levő szépirodalmi, kritikai és irodalmi érdekű” cikkek kiemelését tekintették feladatuknak. Örvedetes, hogy ezt a keretet sokszor túllépték, hiszen a politikai, publicisztikai és szociográfiai anyag szerepeltetése már természetszerűen magában foglalja azt az adattömeget is, melyet ma már *történetinek* minősíthetünk. A repertóriumot tehát a legújabb kor historiográfusai is haszonnal forgathatják.

Az egyes cikkekhez fűzött tartalmi megjegyzések, magyarázatok, melyek elsődleges célja a mechanikus adatregisztrálás élővé tétele, kitűnően sikerültek. Röviden, velősen tájékoztatnak a repertorizált cikkek, közlemények tartalmáról, lényegéről.

Az előszó után *Vásárhelyi Miklós*, a kötet lektora ismerteti a *Magyar Nemzet* történetét. Jelzi, hogy már a lap címének (máig megtartott) betűtípusával (a Nemzeti Dal 1848-as betűivel) is kezdetül fogva „1848 függetlenségi és szabadságharcos eszményeire” utalt a szerkesztőség, valamint arra, hogy a *Magyar Nemzet* egészen 1944 márciusában történt betiltásáig a szellemi ellenállás központja volt. A lap jellegének, történeti szerepének ismertetése során rámutat arra a szakadásra, mely a két háború közötti évek vezető politikai rendszerében bekövetkezett: a rendszerhez egyébként hű, tapasztalt politikusok és tudósok (*Bethlen István*, *Teleki Pál*, *Kállay Miklós*, *Szekfű Gyula*) felismerték azt a veszélyt, amit az egyre erősödő német imperializmus jelentett az ország számára. Rájöttek arra, hogy szükség van a másfél évtized óta hamis jelszavakkal nevelt közfelfogás áthangolására. (Megjegyezzük, hogy szűkebb olvasóközönség számára ugyanezt a célt szolgálták a már 1927-ben megindított *Magyar Szemle* és különféle kiadványsorozatai is). A *Magyar Nemzet* természetesen nem baloldali lapként indult, az évek múltán azonban a német nyomás fokozása következtében egyre inkább maga köré tömörítette a németellenes (polgári demokrata, szocialista, sőt kommunista) fiatal és idősebb haladó szellemű munkatársakat.

Ügyesen mutat rá a történeti bevezetés azokra az új, a politikai helyzet szülte szerkesztéstechnikai elemekre is, melyek a lap közönségikerét kezdettől fogva garantálták: a külpolitikai és a hadművelleti tájékozódást szolgáló beszámolók és térképek, „A Magyar Nemzet néma rovata” (*Katona Jenő*) és a „Korszerű jegyzetek” (*Kunszery Gyula*) című, hangfogósan merész rovatok, valamint a politikai tartalmú „hirdetések” (így például a híres „Olvassátok el a Magyar Nemzet minden sorát!” szövegű, nem is kétértelmű felhívás).

Az elmondottakat csupán egyetlen megjegyzéssel lehetne kiegészíteni: azzal, amit *Ruffy Péter* írt a kötetet ismertető cikkében (*Magyar Nemzet* 1981. jan. 30.): „irodalom és újságírás akkor még egytestvérek voltak és nem mostohatestvérek, mint napjainkban, amikor az írói jelenlét oly fájdalmasan ritka a napsajtóban.” Ennek alátámasztására elég, ha a régi *Magyar Nemzet* szinte rendszeres munkatársai közül — világnézeti szempontoktól függetlenül — megemlítjük *Babay József*, *Bóka László*, *Bodor Aladár*, *Devecseri Gábor*, *Illyés Gyula*, *Izsáky Margit*, *Kassák Lajos*, *Kodolányi János*, *Márai Sándor*, *Szabó Dezső*, *Szentkúty Pál*, *Tabéry Géza* nevét.

A Petőfi Irodalmi Múzeum a *Magyar Nemzet* repertóriumát öt kötetesre tervezi. Minden kötethez (rövidítés- és álnév-feloldást is tartalmazó) névmutató nyújt tájékoztatást; az utolsó kötetben találjuk majd a részletes tárgymutatót. Ez a mutatórendszer szintén jó segédeszköz lesz a kutatósnak, hiszen már az első kötet mutatója is dicséri a felelős szerkesztő, *Láng József* figyelmes, pontos munkáját. Csupán könyvészeti—címléírási szempontból volna egyetlen javaslatunk: az áttekinthetőséget nagymértékben fokozná, ha a következőkben a *Repertórium* címszó után látnánk a kötetsszámot jelző római számot is.

Összefoglalva: a történeti—irodalomtörténeti stúdiumok minden művelője, sőt a „politológusok” is munkaeszközként forgathatják ezt a kötetet, és várják a folytatásokat. (*A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei, Napilapok repertóriumai. Sorozatszerkesztő: Botka Ferenc. — Magyar Nemzet 1938. augusztus 25. — 1944. március 22. Repertórium [I.] 1938—1939 — Összeállította Kendéné Palágyi Erzsébet. 1980. [1981.] Petőfi Irodalmi Múzeum, 391 l.*)

Tóth András

## Magyar madártani bibliográfia

Önálló madártani bibliográfia utójára az 1910-es években jelent meg hazánkban, az állattani bibliográfiák pedig mindig nagyon hiányosan regisztrálták a madártan irodalmát. Ezért is fedeztük fel örömmel a Békéscsabán kiadott Magyar madártani bibliográfiát (Bibliographia Ornithologica Hungarica), amelyet 1500 példányban adott ki a Békés megyei Tanács környezet- és természetvédelmi bizottsága, valamint a Békés megyei Tudományos Koordinációs Bizottság. Aki valami véletlen folytán értesül e kis példányszámú mű kiadásáról — a könyvtárak ugyanis nem kaptak semmiféle tájékoztatást a bibliográfia várható megjelenéséről —, és a kiadóval folytatott levelezés, telefonátogatás után sikerül egy példányt beszereznie, igen szép kiállítású kötetet vehet kézbe.

A kötet anyagát *Papp József* — mint az előszóban olvashatjuk — több évtizedes munkával gyűjtötte össze. A szerkesztést *Réthy Zsigmond* végezte. Bibliográfiájuk célja, hogy számba vegyék a magyar folyóiratokban megjelent madártani dolgozatokat és a témába vágó hazai könyveket, továbbá a külföldi szerzőknek a magyarországi madarakra vonatkozó írásait. A cikkek, kötetek leírásai a szerzők betűrendjében, azon belül pedig időrendben követik egymást. A kötetet mutatók egészítik ki.

Nagy kár, hogy e szép munkának számos gyengéje is van. Az egyik hiányossága az, hogy több szerzős írások esetében csak az első szerző nevénél említi a közleményeket, emiatt a második és minden további szerző szerinti keresés csak a 13 000 tétel átnézése árán lehetséges! Ugyanígy „elveszett” cikkek azok, amelyek haláleset vagy évforduló kapcsán írtak egy-egy ornitológusról. Az ilyen hibák utalórendszerrel vagy névmutató készítésével kiküszöbölhetők lettek volna, mivel azonban ezek hiányoznak, az említett esetekben már-már használhatatlan a bibliográfia.

A madarak betűrendes névmutatója nagyon jól segíti ugyan az egyes madárfajtákra vonatkozó cikkek kikeresését, de szükségtelen volt itt és a többi mutatóban is feltüntetni, hogy a tételszám melyik betűnél található, mivel a számsorrend egyértelműen jelzi a keresett közleményt.

A rossz tipográfia miatt valamennyi mutató használata nehézkes. Ha a tételszámok összefolyó tömegéből sikerül is egy-egy tételt kiválasztanunk, még nem

bizonyos, hogy az eredeti kötetben, folyóiratban megtaláljuk a keresett cikket, mivel a hivatkozási adatok sokszor pontatlanok. Néhány példa: az 1258. tétel *CHERNEL István*: Reggeli séta a szabadban. = *Kőszeg és Vidéke*, 1881. I. évf. 1. sz. p. 3., a cikk valójában az 1—2. oldalon található; az 1274. tétel *CHERNEL István*: A bécsi ornithológiai kiállítás. = *Kőszeg és Vidéke*, 1886. 6. évf. p. 20., holott a folyóirat csak négyoldalas. Az 1275. tétel *CHERNEL István*: Búváraink. = *Kőszeg és Vidéke*, 1886. 6. évf. 48. és 49. sz., ám a jelzett számokban a Madártani megfigyelések című Chernel-cikk olvasható. Az 1293. tétel *CHERNEL István*: A honi madártan története. I. ... = *Term. tud. Közl.*, 1887. 19. évf. p. 374—377., ezeken az oldalakon ismét nem találtam a cikket, viszont a bibliográfia kiegészítő részének 11 953-as tétele Madártan története címmel felveszi ugyanezt a közleményt 415—530. oldalszám-megjelöléssel. Itt már csak a második lapszám téves, helyesen p. 415—418. A kötet kiegészítő részében található a következő tévedés: a 11 952. tétel *CHERNEL István*: *Kőszeg sz. kir. város jelene és múltja*. *Kőszeg*, 1877, p. 1—75. Chernel István 12 éves volt, amikor apja, *Chernel Kálmán* történésez megírta és kiadta az említett művet.

Nem sorolom tovább az észlelt kisebb-nagyobb hibákat, tévedéseket, csak még egyet szeretnék példának felhozni: az 1380. tétel *CHERNEL István*: A siket- és nyírfajd. = *Vadászat és Állatvilág*, 1904. p. 114. Nos, az említett oldalszámon a cikk nem található, sőt a többi számban sem találtam ilyen című Chernel-írást, viszont hiányzik a szerző néhány olyan madártani publikációja, melyet a lapokban megtaláltam.

A címleírások is pontatlanok, formailag sem egységesek. Az évszám mellett mindig pontosan feltüntetik a periodika évfolyam-sorszámát is, de ami ennél sokkal fontosabb volna, az oldalszám-megjelölés sok esetben hiányzik. A kötetben nincs rövidítésjegyzék, ennek hiánya is nehezíti a bibliográfia használatát.

Az egész magyar madártani irodalom közreadása tehát csak hézagosan, sok hibával teletűzdelve sikerült. Talán túl sokat vállalt magára *Papp József*, s az óriási feladattal nem sikerült megbirkóznia, az ilyen nagy vállalkozás ugyanis meghaladja egyetlen ember erejét. (1980. 657 l.)

Vértesi Péterné

# SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS elmúlt évi utolsó, 4. száma változatos tartalmú, s nemcsak hazai szerzők írásait közli, hanem előző számaihoz hasonlóan cseh-szlovák szerzők tollából származó cikkeket is megjelentet, ezúttal hármat. A magyar szerzők közül *dr. Megyeri József* a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Könyvtárában a kézi lyukkártyák alkalmazásának egyik területéről szerzett tapasztalatokat ismerteti: szerinte a kézi, két lyuksoros, K 6-os perem-lyukkártyák — 3-as számrendszerbeli kódolással — nagymértékben segítik a könyvek előszerzeményezését, nyilvántartási és válogatási munkáit. *Bárné Pollák Zsuzsa* az Institute for Scientific Information (ISI) ASCA nevű gépi szakirodalmi figyelőszolgálatát mutatja be: a rendszer által figyelt orvosi folyóiratok száma meghaladja az 1200-at, és ezek között 26 magyar folyóirat — 8 orvosi is — található. A szerző ismerteti a rendszernek a Magyar Tudományos Akadémia informatikai főosztályától megrendelhető szolgáltatásait, ezek használatának, a kereső kérdések megszerkesztésének módszereit, és szól arról is, hogyan kapcsolódhat egymáshoz a hagyományos és a gépi szakirodalmi figyelőszolgálat. Tanulságos és cikket összevetni a magyar valósággal, *dr. Szőnyi Ferencné* szegedi orvosi könyvtáros írásával, amely az ASCATOPICS szakirodalmi tájékoztatói rendszer 1980-as, ingyenes igénybevételi időszakának tapasztalatait összegezi. A kísérleti időszakban kiderült, hogy az érintettek nincsenek felkészülve az új gépi rendszerek használatára, és a témafigyelő szolgálat „túláságosan bőre szabott ruhának bizonyult”. A folyóiratszám általánosabb érdeklődésre számot tartó írásai közül kiemeljük még *Vértés László* cikkét a tudományos közlésekről, pontosabban ezek inflációjáról és a szemléleti zavarokból, presztízs okokból fakadó kényszerközlésekről, továbbá *Benda Mária* és *Székely Sándor* beszámolóját az orvosi könyvtárosok negyedik világkongresszusáról. Közli a folyóirat az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár szervezeti és működési szabályzatát is. Az orvostörténeti rovatban *Batári Gyula* folytatja a két világháború közötti korszak magyar nyelvű erdélyi orvosi folyóiratainak bemutatását. — Az Orvosi Könyvtáros és számában egy szerkesztéstechnikai újtással is találkozunk az olvasó: a folyóirat minden cikk címe után — a referátumok kivételével — nemcsak a szerző nevét és rangját tün-

teti fel, hanem a munkahelyi főnök, igazgató nevét is. Ilyennel mi eddig csak a labdarúgó-csapatok és a díjat nyert élsportolók edzőinek, valamint a tanulmányi versenyt nyert diákok szaktanárainak (nem igazgatóinak!) felsorolásakor találkoztunk — az információnak ez az új többlete vajon valódi gazdagodás-e az olvasó számára?

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓjának 1980. évi 3—4., összevont száma közli az ágazat különféle területeinek 1976 és 1980 közötti fejlődéséről készített beszámolókat. *Vörös Györgyné* és *Tószegi Zsuzsa* írása az agrárfelsőoktatási könyvtárakról megállapítja, hogy ezek állománya az V. ötéves terv időszakában évi átlagban 3,5 százalékkal nőtt, elérte az 1,3 millió egységet; állományalakítási és egyéb okok miatt azonban évente 0,5 százalékot törölnek is. A hálózat 140 szakkönyvtárosa évről évre hozzávetőleg 6 százalékkal több olvasót szolgál ki. Több könyvtár bekapcsolódott a FAO—AGRIS nemzetközi információs rendszer szolgáltatásainak igénybevételébe. A fejlődés azonban nem egyértelmű és zavartalan: a 17 intézmény közül mindössze 6-ban nincs helyhiány, a központi könyvtárak közül a keszthelyinek a helyzete a legnehezebb. A beiratkozott olvasók száma alig változott, a kölcsönzött dokumentumok száma 25 százalékkal csökkent, a látogatottság viszont 30 százalékkal növekedett. Ez az elmentés irányszabás részben azzal magyarázható, hogy mivel a könyvtárak mind nagyobb állományrészekre terjesztik ki a kölcsönzési korlátozást, állandóan növekszik a csak helyben használható dokumentumok száma. Sok könyvtárban csökkent a beiratkozott olvasók száma, az új, vonzó környezetbe költözött soproni és a kaposvári könyvtár azonban csaknem megkétszerezte olvasótáborát. A mezőgazdasági, élelmiszeripari, erdészeti és faipari önálló szakkönyvtárak fejlődéséről *dr. Csepregi Pálné* számol be: összegezésből kitűnik, hogy az elmúlt években megalakultak, és ma már e könyvtárak többségében jól működnek a könyvtári bizottságok. A beszerzett folyóiratok száma az 1976. évi 3856-ról 4042-re emelkedett, a beszerzési összeg pedig 5,5 millióról 7,2 millió forintra növekedett 1979-re. Az állománygyarapodás évente mintegy 22 ezer egység, viszont ugyancsak minden évben körülbelül 8 ezer egységet kivonnak a könyvtárakból. Az intézményi alhálózattal rendelkező könyvtárak csoportjában — amint ez *Kominka László*

né beszámolójában olvasható — az elmúlt tervidőszakban 39-ről 30-ra csökkent a főhivatású könyvtárosok száma — részben az intézményi belső átszervezések következtében. E könyvtár csoportban 1979-ben 120-féle folyóirattal rendeltek kevesebbet az intézetek, mint 1976-ban. Az állománygyarapodás 1979-ben 3400 könyvtári egységgel elmaradt az 1976. évi beszerzéstől. A csökkenés ellensúlyozására néhány könyvtár gyűjtőköri együttműködést valósított meg a hálózati alközponton belül. — A folyóirat egyik cikkei beszámolnak a moszkvai Összszövetségi Lenin Mezőgazdasági Akadémia Központi Tudományos Mezőgazdasági Könyvtárának 50. alapítási évfordulójáról; ismertetik a magyar mezőgazdasági repülőgépes szolgálat szakirodalmi tájékoztató tevékenységét; foglalkoznak — egy vendégszerző, *Übornyák László* révén — az idegen nyelvű könyvek behozatalának helyzetével és kérdéseivel; továbbá egy tanulmányúti beszámolót is közöl a folyóirat; ebben *Szalai Józsefné* soproni könyvtáros a Drezdai Műszaki Egyetem Központi Könyvtárát, a tharandti erdészeti könyvtárát, valamint a Freibergi Bányászati Akadémia tudományos információs központját mutatja be. Ez utóbbi tavaly költözött új, a soproni erdészeti könyvtárénál jóval nagyobb épületbe. — A *Mezőgazdaságtörténetünk a nyelv tükrében* című rovatban most az olaj-, fűszer-, festék- és kerti gyökérvények csoportját veszi sorra és elemzi *Molnár Nándor*: olyan növénynevek eredetét kutatja, mint például olaj, fűszer, repce, szója, napraforgó, mustár, ricinus, szezám, bors, gyömbér, sáfrány, kapor, menta, kömény, ánizs, tárkony, retek, torma, hagyma, spárga.

Az OSZK HÍRADÓnak, az Országos Széchényi Könyvtár tájékoztató folyóiratának elmúlt évi 10—11., összevont számában egymás mellett olvasható két közlés a nemzeti könyvtár használatának ideiglenes korlátozásáról és az új olvasószolgálat kialakításának terveiről, amelyek már egy reménykeltőbb ténnyel állnak összefüggésben, nevezetesen azzal, hogy belátható közelségbe került a Budavári Palotába költözés dátuma. (Az építkezés helyzetével, az új épület betelepítésével, a feladatoknak megfelelő belső kialakításával és belső elrendezésével külön írás is foglalkozik.) A tervek szerint az új székházban a nemzeti könyvtárnak minden 18. életévét betöltött állampolgár olvasója lehet, a dokumentumszolgáltatás esetleges korlátozását csak a könyvtár megőrzési kötelezettségének elsődleges személtája indokolhatja. A híradószám információgazdag-

sága az újjászervezett szerkesztőség jó munkáját bizonyítja, amely a folyóirat megformálásában és műfaji változatoságában is megnyilvánul. Például számos érdekes interjú olvasható: A könyvtár Keresztury-díjas munkatársai közül ezúttal az Egyesült Államokban élő magyarság könyvtári ellátottságát kutató *Kovács Ilonát* és a Kiskunhalas művelődési helyzetét feltáró *Kamarás Istvánt* mutatja be a híradó, de az OSZK különféle szakterületeinek és problémáinak megismertetése végett megszólaltatja a könyvtár több vezető beosztású dolgozóját, valamint pályakezdő munkatársát is. Így értesülünk a Függedi Péternél folytatott beszélgetésből a Magyar Nemzeti Bibliográfia fényesedésre történt átállításának körülményeiről, a gyűjtőkötetek munkálatairól, a fényesedési eljárás továbbfejlesztéséről; a Szilvássy Zoltánnéval, az ISDS igazgató tanácsának magyar elnökével készített interjúból pedig nemcsak az időszaki kiadványok adatait nyilvántartó, párizsi székhelyű nemzetközi rendszer szervezetről szerezhetünk érdekes információkat, hanem a hazai munkálatokról, a kapott nemzetközi segítségről is, amelynek révén belátható időn belül mágnesszalagon lehet majd hozzáférni a hazai időszaki kiadványok adataihoz. A Széchényi Könyvtár kiadványtáráról szóló interjú lapunknak is feladta a leckét: esetleg megpróbálkoznánk azzal, hogy megfelelő formában újból felhívjuk a figyelmet a raktárban elfekvő több mint 10 ezer könyvre, kiadványra, amelyből az újabb alapítású könyvtárak, minden bizonnyal gazdagíthatnák kézi- és segédkönyvtári állományukat...

A MŰSZAKI EGYETEMI KÖNYVTÁROS elmúlt évi 2. száma a korábbiaknál tartalmasabb. Hogy ez mennyiben köszönhető a folyóirat új szerkesztő bizottságának, a jövőben megjelenő számokból fog kitűnni, a gondozottság azonban már ma is lemérhető például a kisebb írások, a beszámolók, a szemle-rovat, tehát a kiegészítő közlemények információgazdagságán (az orvosi könyvtárosok szegedi tájékozása a Könyvtárosegyesület műszaki szekciójának kecskeméti tanácskozása a könyvtárközi kölcsönzésről stb.). A Műgyetemi Könyvtár hálózatának 1980. évi helyzetéről szóló összefoglalás szerzője, *Rónay Kinga* tulajdonképpen a hálózat történetét is áttekinti az 1950-es évek elejétől kezdve — amikor még semmiféle együttműködés nem volt a központi és a tanzéki könyvtárak között — egészen napjainkig, amikor is a központi könyvtár a szolgáltatások egész sorával segíti a

hálózat egységeit. 1968-ban megkezdődött az intézeti forma kialakítása, a tanszékek összevonása: abban az időben 112 egység tartozott a Műegyetemi Könyvtár hálózatába, 1980-ra viszont az egységek száma 89-re csökkent. A tagkönyvtárakban 43 főfoglalkozású könyvtáros és 51 könyvtárkezelő dolgozik. A főfoglalkozásúak között viszonylag magas a szak-képzetlenek aránya. A tárgyi feltételek taglalása során a szerző olyan részletekre is felhívja a tanszéki könyvtárosok figyelmét, hogy például, ha lehetőséget kapnak gyorsmásoló vásárlására, a Canon NP—50-es típusú japán másológép beszerzésére törekedjenek, mivel ennek üzemeltetéséhez nem kell külföldi papír, a készülék egyszerűen kezelhető, szervizellátása biztosítva van. A folyóirat másik nagyobb elemzésében *Liszkay Béla* ismerteti a *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató* történetét, három sorozatának (Műszaki és természettudományok; Társadalomtudományok; A felsőoktatás általános kérdései) kialakulását, az információs bázisok szóródási vizsgálatait.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓNAK, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztató folyóiratának 1980/4-es (október—december) számát az együttműködés különféle területeivel és törekvéseivel foglalkozó közlemények nagy száma jellemzi. Például a könyvtárosok és a múzeumi népművelők találkozásáról szól az első cikk, a prágai városi könyvtár és az FSZEK közötti egyezmény magyar szövegének másolata, továbbá az FSZEK és a Könyvértékesítő Vállalat megállapodásának hasonmása olvasható a következő oldalakon. (A Szabó Ervin Könyvtár kiadványait a Könyvtárellátó bizományi terjesztésre átveszi, és az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó révén is megismerteti a könyvtárosokkal.) A harmadik megállapodás fontos, új szolgáltatás, a *kurrens zenei szakbibliográfia* megjelentetéséről és terjesztéséről született: a Magyar Tudományos Akadémia zenetudományi intézete és az FSZEK megegyezett, hogy 1981-től kezdve folyamatosan, közös szerkesztésben és kiadásban évente egyszer megjelenteti a zenei szakbibliográfiát kb. 20 ív terjedelemben, 500 példányban. A két intézet felosztotta egymás között a dokumentumok figyelésének feladatait is. A könyvtári hálózatok közötti együttműködési törekvések megvalósulását pedig olyan írások dokumentálják a híradóban, mint például a XI. kerületi könyvtári tanács megalkulásáról és tevékenységéről szóló beszámoló, továbbá a VIII. kerületi tanácsi és szakszervezeti könyvtárosok találko-

zóját ismertető cikk. A szakszervezeti könyvtári hálózatok közül a folyóirat e számában a Vegyipari Dolgozók Szakszervezetének budapesti könyvtárai mutatkoznak be. A külföldi könyvtárügy egy lengyelországi tanulmányúti beszámolóval szerepel a lapban: *Sándor Ottóné* és *Szemkeő Gáborné* a katowicei vajdaságban járt, s összefoglalásukból első sorban az elmúlt évtized nagy könyvtárárpítkezési hullámáról közölt adatokat érdemes kiemelni. Az 1500—3000 négyzetméter alapterületű épületek mind önállóan vagy szolgáltató házak önálló részeként létesültek, más intézmény, művelődési ház részeként nem építettek könyvtárakat. Az új könyvtárak a települések létszámához viszonyítva egyáltalán nincsenek túlméretezve: Tychy — 160 ezer lakos — 1200 m<sup>2</sup> (a 19 fiókkönyvtár alapterületén kívül); Bytom — 235 ezer lakos — 3200 m<sup>2</sup>; Bedzin — 75 ezer lakos — 2300 m<sup>2</sup>; Jastrzebia — 98 ezer lakos — 1300 m<sup>2</sup> (itt a 15 fiókkönyvtár között 900 m<sup>2</sup> alapterületű is van).

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI MŰHELYNEK, a szegediek helytörténeti folyóiratának elmúlt évi negyedik számában *Habermann Gusztáv* érdekes és értékes tanulmánya olvasható a szabadságharc történetének egyik utolsó, tragikus epizódjáról: 1849. július 28-án felrobbant az újszegedi Tisza-parton, a Zsótér-féle magtár épületében felállított lőszergyár 150 mázsa lőpora; levegőbe repült az épület, meghalt 800 ember, és elveszett a honvéd hadsereg utolsó nagy lőszertartaléka, ami meggyorsította a szabadságharc bukását is. A Műhely foglalkozik még az 1928-tól 1929-ig működő Alföldi Művészek Egyesületének történetével (*Laczó Katalin*), megemlékezik Lajtha László 1930. máj. 3-i szegedi látogatásáról (*Lengyel András*), illetve az 1979-ben elhunyt Vaszy Viktorról (*Meszlényi László*), érdekes adatokat tesz közzé a szegedi felsővárosi minorita rendház menedékhely szerepéről s néhány példát is hoz a menedékjog gyakorlásának 1763 és 1777 közötti eseteire (*Géczi Lajos*); továbbá címli Péter László *Móráról lengyeleknek* című előadását, amely a varsói magyar kulturális intézetben hangzott el az író születésének századik évfordulója alkalmából tartott megemlékezésen.

A FEJÉR MEGYEI KÖNYVTÁROS 1980/2-es számában a megyei könyvtár igazgatója készített számvetést az elmúlt ötéves tervidőszakról, amelyben több fontos területen sikerült lényeges előrehaladást elérni: bővült — igaz, a központi épületen kívül — a megyei könyv-

tár, üzembe helyezték telex-berendezését, a tanácsi hálózatban 1976-tól 1979-ig 1789 négyzetméterrel nőtt a könyvtárak alapterülete (évi átlagban 447 négyzetméterrel), a főhivatású könyvtárosok száma 65-ről 97-re, a részfoglalkozásúaké 9-ről 29-re emelkedett, az olvasók száma pedig 47 100-ról 48 200-ra növekedett. Nyugtalanító, hogy a könyvbeszerzési összegek 1976 óta szinte évről évre csökkentek, miközben a könyvek nagymértékben megrágultak. A hatodik ötéves terv legfontosabb feladataikat a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár új épületének megtervezését és az építkezés megkezdését jelöli meg az összegezés. — A híradónak e száma különös figyelmet fordít az iskolai könyvtárakra: Ismertet például egy felmérést a szakmunkástanulók, a szakközépiskolai, valamint a gimnáziumi tanulók olvasási kultúrájáról, szabadidős elfoglaltságairól, s az adatokat összeveti Nagy Attila vizsgálati adataival is, ezáltal szélesebb körre érvényes következtetések levonására teremti lehetőséget, a családi könyvtárak helyzetének, valamint az olvasmányok beszerzési forrásainak felderítése révén pedig az olvasás hátterét rajzolja meg pontosabban. Az iskolai könyvtárak fejlődésének egyik legfőbb gátló tényezőjére, a könyvtári feladatok nem ismeréséből, lebecsüléséből fakadó könyvtárosi túlterhelésre két írás is szolgálatot bizonyítékokat; közülük az egyiket a szerkesztőségi megjegyzés általánosnak ítéli. A székesfehérvári Petőfi Sándor Általános Iskola könyvtárosa ezeket írja: „Kölcsönzés minden héten egy alkalommal van 2—3 óra, ez a forgalomtól függ. A gyerekek többször is igényelnék, de vállalni nem tudom, ugyanis teljes óraszámban tanítok, s ezen kívül még más megbízatásom is van az iskolában (KISZ-titkár vagyok, középiskolai előkészítő tartok), s az osztályfőnöki és úttörőmunka mellett ez már lehetetlen lenne.” A Vántus János Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet jól gondozott könyvtárát bemutató cikkben az intézmény könyvtárosa szintén szóvá teszi a könyvtárak helyzetének kedvezőtlenebbé válását: az elmúlt két évtizedben az állomány megháromszorozódott, viszont a kezdeti függetlenített álláshelyet a kötelező óraszám csökkentette az utóbb kapott tanári besorolás. — A Fejér megyei Könyvtáros foglalkozik még egy település (Mór) nemzeti könyvvéltásának problémáival, és két cikke is boncolgatja a könyvtárközi együttműködés lehetőségeit, illetve gondjait. A szakszervezeti hálózat irányítója az üzemeken belüli együttműködésről például ezt írja: „Nagyüzemeink

1673 folyóiratra — közte 453 külföldre — fizetnek elő. Mennyi lehet a megyében összesen, melyek ezek és hol találhatóak? — ezekre a kérdésekre nem tudunk válaszolni. Az sem vigasztaló, hogy a szakkönyvtárak egymásról nem tudnak túl sokat, még az egy városban levők sem...” Bauer József, a KG INFORMATIK hálózatfejlesztési osztályának vezetője a Fejér megyei könyvtárral közösen szervezett 1980. jún. 19-i ankétról beszámolva a könyvtárak területi együttműködéséről kötött megállapodásról is szól: a Székesfehérvári Megyei Könyvtárban központi folyóiratkatalógust állítanak fel, majd e cédlakatalógus alapján a két intézmény kötetkatalógust is megjelentet. — A híradónak a történeti hagyományokat feltáró rovata érdekes adatokat tesz közzé a székesfehérvári *Szabadság* című lap és *Mikszáth*, illetve *Reviczky Gyula* kapcsolatairól: Mikszáthnak 1881 és 1886 között 11 elbeszélése és karcolata látott itt napvilágot, amelyekről a kritikai kiadás sem tudott, a közölt 8 Reviczky-költeményből pedig öt a fehérvári lapban jelent meg először nyomtatásban. A cikk szerzője, *Murányi Lajos* Reviczky írásainak felsorolásán kívül felhívja a figyelmet két olyan Mikszáth-alkotásra is, amely nem a lap irodalmi (tárca-) rovatában jelent meg, s emiatt kiesett a kutatók látómezejéből.

A VAS MEGYEI KÖNYVTÁRAK ÉRTESÍTŐJÉNEK elmúlt évi utolsó (3.) száma megemlékezik a Szombathelyi Megyei Könyvtár fennállásának 100. évfordulója alkalmából lezajlott ünnepségekről, rendezvényekről. A kívülállók számára különösen a centenáriumi kiállítás ismertetése érdekes, mert fontos könyvtártörténeti adalékokkal is szolgál. A szakszervezeti könyvtárügy fejlődésének és gondjainak jó keresztmetszetét nyújtja *Sövegjártó Lászlóné* könyvtárigazgató gondolatgazdag számvetése az SZMT hálózatáról: 1971-ben az üzemek és vállalatok dolgozóinak 33, 1979-ben 35 százaléka iratkozott be a szakszervezeti könyvtárakba; 1971-ben négy, 1980-ban 9 önálló könyvtár működött a megyében; a szabadpolcos könyvtárak alapterülete ugyanabban a két esztendőben 827 m<sup>2</sup>, illetve csaknem 1500 m<sup>2</sup> volt; a megyében — egy kivétellel — minden 1500 főt foglalkoztató, zárt üzemben önálló könyvtár működik. A mérleg azonban így folytatódik: „Az a véleményem, hogy az üzemek fejlődésével (új csarnokok, irodaház, orvosi rendelő stb.) nem áll arányban a könyvtárak fejlődése. Ez különösen vonatkozik a győri MVG [Rába Magyar Vagon- és Gépgyár. — A

szerk] Vas megyei munkahelyeire. A nevezett gyár az egyik üzem beolvadása kapcsán önálló könyvtárat helyezett ki-  
sebb telephelyére »átmenetileg« — ami  
több száz olvasó kiesését jelentette —,  
a sárvári egységében szabadpolcos könyv-  
tárat szüntetett meg. A szombathelyi  
központjában nincs könyvtár, sőt egy  
ideig nem is lesz. Ezen az állapoton sem  
tárgyalás, sem levelezés, de még szak-  
felügyeleti észrevételezés sem segített.”  
— Van a híradónak egy adaléknak ne-  
vezett közleménye, amely a megyei könyv-  
tár olvasószolgálati osztálya aláírással je-  
lent meg a könyvtár tájékoztató munká-  
járól, és amelyet kötelező olvasmányként  
kellene kezébe adni minden nagyobb  
könyvtárunk olvasókkal kapcsolatba ke-  
rülő valamennyi munkatársának. Az ol-  
vasószolgálat munkatársai ugyanis tavaly  
október 6. és 25. között feljegyezték az  
olvasók kéréseit és kérdéseit. (Ebben az  
időszakban minden olvasószolgálati mun-  
katársra naponta 43 látogató ellátása és  
129 kötet kölcsönzése jutott — a látó-  
gatók napi átlagszáma 344, a kölcsön-  
zott köteteké 1032 volt —, 560 olvasó kért  
irodalomra — tényre, adatra — vonat-

kozó tájékoztatást, 166-an kértek segítsé-  
get a katalógusokban, tájékoztató segéd-  
letekben való eligazodáshoz, 6 csoport-  
ban 151 érdeklődő tartott igényt könyv-  
tárbeutató foglalkozásra, 5 irodalom-  
jegyzéket kellett a könyvtárnak készíte-  
nie — 283 tétellel — az olvasók kéré-  
sére, és 26 alkalommal idegen könyvtár-  
hoz fordulnia könyvtárközi kölcsönzési  
kérelemmel a saját állomány elégtelensége  
miatt). Az adatoknál is érdekesebbek  
azonban az általánosítható olvasószol-  
gálati következtetések, amelyeket a tájé-  
koztatóban dolgozók vizsgálódásuk alap-  
ján tennivalóként levontak maguknak.  
— A Vas megyei híradó egyéb írásai is-  
kolai könyvtárról (Jánosháza), üdülői  
könyvtárról (Bükkfűdő), a könyv és a  
bölcshódás(!) korú gyermek lehetséges  
kapcsolatáról szólnak, és immár hagyó-  
mányos portrészorozatában egy falusi, va-  
lamint egy üzemi könyvtárost is bemu-  
tat a folyóirat: a vasasszonyfai nyugdíjas  
tanítót, *Perlaki Ferencet*, továbbá *György  
Róbertot*, a szombathelyi MAVAG Rába  
Mezőgazdasági Gépgyár több mint har-  
minc éven át volt könyvtárossát.

## Kérdezz — felelek

**Egy községi könyvtár vezetését mellékfoglalkozásban ellátó vezető óvónő kérdezi a besorolásáról:**

„Engedélyt kaptam arra, hogy a községi könyvtárosi munkakört heti kétórás mellékfoglalkozás keretében ellássam. 17 éves folyamatos munkaviszonyom van, ennek alapján a 3524 kulcsszámú munkakörbe soroltak be. Az említett kulcsszám bértételének alsó és felső határa között állapították meg béretem, és ennek arányos részét kellene munkabéreként kapnom. A béretem azonban a megyei tanács költségvetési elszámoló hivatala nem számfejtí. Véleménye szerint ugyanis 17 éves folyamatos munkaviszonyomat a mellékfoglalkozásban nem lehet figyelembe venni, ezért engem szabályszerűen csak a 3527 kulcsszámú munkakörbe szabad besorolni, amelybe azok tartoznak, akiknek a munkaviszonyban töltött ideje 0—3 év között van. Kérdezem, hogy ez valóban így van-e, és ha igen, mit tehetek?”

**Válasz:**

A közkönyvtárak dolgozóinak munkabéret szabályozó 4/1977. (VII. 27.) KM—MüM számú együttes rendelet 2. §-ának (2) bekezdése értelmében a munkaköri besorolás-kor a munkaviszonyban töltött minden időt figyelembe kell venni. Ez természetesen a mellékfoglalkozás, illetve a másodállás keretében létesített munkaviszony esetében is kötelező erejű előírás. Az utóbbi a Legfelsőbb Bíróság munkaügyi kollégiumának 18. számú állásfoglalásából is egyértelműen következik. Ennek értelmében ugyanis a dolgozót minden munkaviszonyában, tehát másodállásában és a mellékfoglalkozásában is külön-külön megilleti az alapszabadság és a *munkaviszonyban töltött ideje alapján járó* pótszabadság. Ha tehát a levélíró helyes, jogszerű besorolását az említett elszámoló hivatal nem fogadja el, és a munkabért továbbra sem folyósítja, felügyeleti panasszal lehet fordulni annak felettes szervéhez, a megyei tanács vb pénzügyi osztályához.

## KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

JÓZSEF ATTILA VERSELEMZÉSEK BIBLIOGRÁFIÁJÁT jelentette meg a Nyíregyházi Megyei Könyvtár *Bibliográfiát füzetek* című sorozatának 14. számaként. A 700 példányban sokszorosított kiadvány összeállítója, Zselinszky Lászlóné a költő 80 versét elemző, a folyóiratokban 1960 óta megjelent tanulmányokat sorolja fel a költemények betűrendjében, gyűjtését kiterjesztve a szomszéd államok magyar nyelvű lapjaira is. Az iskolai irodalomtanítás segédeszközének szánt hasznos bibliográfia külön 27 tételes válogatásában számba veszi a József Attiláról szóló legfontosabb tanulmányokat is, a feldolgozott tanulmánykötetek 24 tételes jegyzékével pedig még tovább tágíthatja az érdeklődő tanulók látókörét. (1980. 34 l.)

ÓVODAI HASZNÁLATRA szolgáló érdekes jegyzéket állított össze a zenei részlegében található állathang-felvételekről a dunaujvárosi Munkás Művelődési Központ könyvtára. Az óvodás gyermekek környezetismereti nevelését segítő, pároldalas, sokszorosított jegyzék 106 állathang megismertetéséhez ajánl hangdokumentumokat az erdei, vízi, mezei, hideg-, illetve forró-égövi állatok hangjaitól kezdve a háziállatok és az énekesmadarak hangjaiig.

BARTÓK SZEGEDEN címmel kitűnő dokumentumkötet jelent meg a szegedi Somogyi Könyvtár kiadásában, az intézmény kiadványsorozatának 24. számaként. Az ezer példányban kibocsátott, kézirat-, plakát- és fénykép-reprodukciókkal gazdagon dokumentált, mellékletben egy kórusmű-szólalkottamását is közlő, iz-

léses kötet jelentőségét nemcsak Bartók 1906-os szegedi, illetve Szeged környéki népzenei gyűjtőútja adja meg, hanem az is, hogy a zeneszerző Budapest és Pozsony után Szegeden fordult meg a legtöbbször, odajárt a leggyakrabban vendégszerepelnél, s e városban kezdődött baráti és munkatársi



**GIORGOS SEFERIS**  
NOBEL 1963

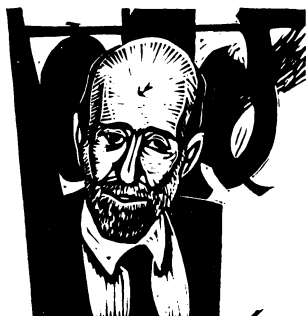
EX LIBRIS LLEPP 1979

kapcsolata szöveggönyvírójával, Balázs Bélával. A kötetben közreadott dokumentumokat az összeállító, Péter László összekötő szövege foglalja egységes keretbe, és kalauzolja az olvasót izgalmas, érdekes felfedező útra Bartók és kortársai világában. (1981. 119 l., 1 mell. — 15 Ft.)

KOSSUTH-DÍJAS KÖLTŐINKRŐL szólnak a Székesfehérvári SZMT Központi Könyvtár jóhírű, Kís bibliográfiák elnevezésű sorozatának legújabb, leporelló alakú ajánló jegyzékai. A nagy példányszámú sorozat valamennyi bibliográfiája a költő életútjának felvázolása és mun-

kásságának rövid méltatása után megjelent műveit sorolja fel, majd a róla írt legfontosabb tanulmányokra hívja fel a figyelmet. A sorozat 115. száma Simon István, a többi Fodor József (116.) Benjámin László (117.), Szabó Lőrinc (118.), Juhász Ferenc (119.), Vas István (120.) és Nagy László (121. sz.) költészetét mutatja be. A bibliográfiákat a székesfehérvári Videoton gyár, illetve a dunaujvárosi Munkás Művelődési Központ könyvtárának munkatársai állították össze.

ÉPÜLETEK ÁLLAGVÉDELMEVEL foglalkozik az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című ajánló bibliográfiai sorozatának 104. füzeté, amely tíz csoportban mutatja be a téma friss, legfeljebb öt-hat éves magyar, illetve magyarra fordított szakirodalmát. A 101 tételes bibliográfiát Medek Béla gépészmérnök állította össze, és valamennyi ajánlott munkáról ő készített néhány mondatos annotációt is. (1980. [1981] 56 l. soksz.)



**JUAN RAMÓN JIMÉNEZ**  
NOBEL 1956  
EX LIBRIS LLEPP 1979

A DEVIÁNS JELENSÉGEK KÜLFÖLDI KÖNYVIRODALMÁBÓL címet viseli a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Tematikus

szociológiai bibliográfiák nevű sorozatának 6. kötete, amely annotációk nélkül, de minősítő jelekkel (elsősorban, másodsorban ajánlott) ellátott és raktári számokat, illetve lelőhely-megjelöléseket is feltüntető címléírásokkal, 757 tételben ismerteti meg az olvasót a téma idegen nyelvű szakirodalmával. Az FSZEK állományán kívül az MTA Pszichológiai Intézetének gyűjteménye is támaszkodó, 400 példányban sokszorosított bibliográfia anyagát négy fejezetben, ezen belül 36 csoportban tárja fel az összeállító,



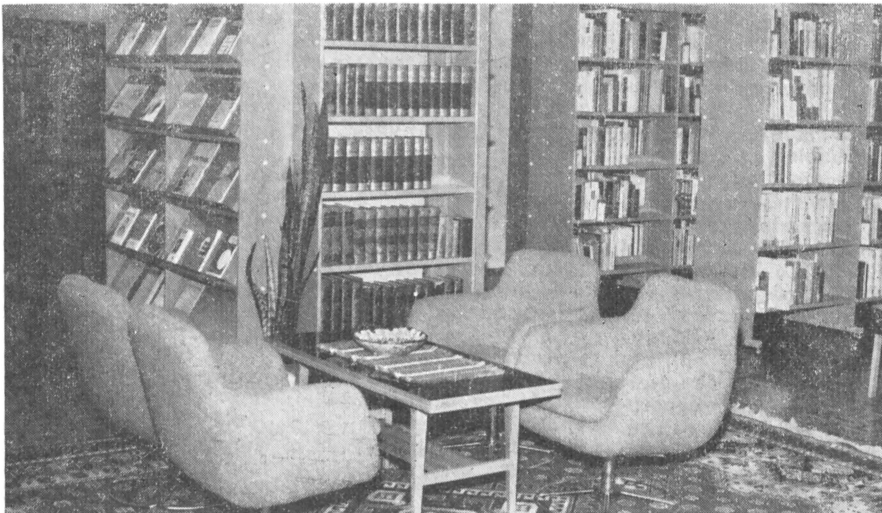
Remete László, aki arra törekedett, hogy a szorosan vett devians társadalmi jelenségek, az alkoholizmus, a kábítószerfogyasztás, az öngyilkosság, a prostitúció, a bűnözés szakirodalmán kívül a pszichológia, a szociálpszichológia, az orvostudomány, a kriminológia, a család- és ifjúságkutatás stb. érintkező területeinek megfelelő forrásdokumentumaira is felhívja a figyelmet. A kötet élére pedig nagyobb csoport társadalomfilozófiai mű leírását állította a világtörténeti jelentőségű korszakváltás tényeinek, a társadalmi változásoknak és következményeiknek sokoldalú megvilágítása végett. A fontos kötetben való keresést név- és tárgymutatókönnyíti meg. (1980 [1981] 168 l. — 16 Ft.)

**HAJDÚ-BIHAR MEGYE KÉPZŐMŰVÉSZETE**  
1945—1956 a címe a Debreceni Megyei Könyvtár által 300 példányban, sokszorosításban megjelentetett értékes kiadványnak. A könyv Bíró Lajos 125 oldalas, alapos összefoglalása („Képzőművészet Debrecenben 1945—1956”) után 592 tételben közli Gellér Ferencné időrendi felépítésű bibliográfiáját, amelynek címléírásaihoz szükség esetén 1—2 mondatos címmagyarzatok is tartoznak. A kötetben még kiállítási adattár (eseménynaptár), továbbá két jegyzék — a kiállítási katalógusoké és a történeti összefoglalásoké, forráskiadványoké — is található, a visszakeresést pedig egyetlen, összevont név-, hely- és tárgymutató könnyíti meg. (1980 [1981] 133 l.)

**MÁRCIUS ELSEJÉIG A SZERKESZTŐSÉGHE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK; MUNKATERVEK ÉS STATISZTIKAI ADATTÁRAK: Gyarapodási jegyzék 1980. első felév** (Állami Gorkij Könyvtár, kotta- és hanglemeztár); **Irodalomkutatások.** Az általános és nyilvános könyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke. 1981. február (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Kis Híradó** 1981. 2. sz., február 6. [Országos Széchényi Könyvtár]; **Könyvgyarapodás.** 1980. 3—4. negyedév (Tömegkommunikációs Kutatóközpont Könyvtár); **Könyvtárellátó Híradó '80/2.** (Könyvértékesítő Vállalat); **Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom.** Referáló lap. 1980/3. sz. (Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ); **Könyvtári Tájékoztató** 1981. február (Nagyközségi-Járási Könyvtár, Edelény); **Magyarország és az UNESCO.** Sajtóbibliográfia. 1978—1979 (Magyar UNESCO Bizottság — Országgyű-

lési Könyvtár); **OMKDK Híradó.** 1981/1. sz. (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ); **Somogy a sajtó tükrében.** A megyei könyvtár sajtófigyelőjének mutatója. 1980/1—4. sz. (Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); **A Somogy megyei kórházak orvosi könyvtárainak 1980. évi szakkönyv-újdonságai** 2. (Dr. Arató Miklós Orvosi Könyvtár, Kaposvár); **Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról.** „A” sorozat. Referátumok. Mutató 1980/1—12. Mell. a Tájékoztató 1981/1. számához. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár); **Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról.** „A” sorozat. Referátumok. 1981/1. sz., „B” sorozat. **Bibliográfia.** 1981/1. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtár); **Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból.** 1981. január. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); **Tájékoztató jegyzék vezetők számára.** 1981/1. sz., január (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); **Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról.** 1980/12. sz. (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár). — **A Szolnok megyei Verseghy Ferenc Könyvtár munkaterve** 1981; **Győr-Sopron megye településeinek könyvtári ellátottsága** 1979. (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, Győr. 1980 [1981]).





**A Mezőgépipari Szövetkezeti Közös Vállalat  
legújabb terméke a  
TÉKA  
könyvtári bútorcsalád**

**Tartóoszlop:** bútorlap; laminált tölgy

**Polc:** lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,  
a kívánt színben

I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott  
polcosztással készül

**Polcállítási lehetőség:** 5 cm-enként

**Magasság az I. jelűnél:** 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm,  
a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm

**Díjtalan tanácsadás**

**Gyártja és forgalmazza:**

**Mezőgépipari Szövetkezeti  
Közös Vállalat, Szany**

**Ügyintéző: Németh László**

**Postacím: TÖVÁLL**

**Szany, Ady E. u. 9317**





**N** 1948 **HERMANN HESSE**  
EX LIBRIS L. LEPP 1979

LEMBIT LEPP ex libriseiből  
(Cikkünket lásd a 235. oldalon)



**N** 1949 **WILLIAM FAULKNER**  
EX LIBRIS LEMBIT LEPP



**EX LIBRIS**  
**L. LEPP**  
**1979**  
**JOHANNES VILHELM**  
**JENSEN • NOBEL 1944**



*Ex libris*  
*Lepp 1979*  
**Thomas Stearns**  
**Eliot Nobel 1948**

